

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMLERİNDE
BULGARİSTAN'DAKİ BAĞIMSIZLIK FAALİYETLERİ
(1878–1908)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
İsmail YILDIZ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Selma YEL**

Ankara–2008

ONAY

İsmail Yıldız tarafından hazırlanan “*Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Bulgaristan’daki Bağımsızlık Faaliyetleri (1878-1908)*” başlıklı bu çalışma , 06.05.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oy birliği/oy çokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Tarih Anabilim Dalı-Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı*nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

(Unvanı, Adı ve Soyadı) Başkan

Prof. Dr. E. Semih YALÇIN

.....

(Unvanı, Adı ve Soyadı)

Doç. Dr. Selma YEL

.....

(Unvanı, Adı ve Soyadı)

Prof. Dr. Şefika KURNAZ

Önsöz

Çocukluk dönemleri 1980'lerin sonu ile 1990'ların başlarına tesadüf edenlerin zihinlerinde yer tutan bazı isimler ve kavramlar vardır. Bulgaristan, Belene Kampı, göçmen, Naim Süleymanoğlu gibi. Bunun başlangıç nedeni Bulgaristan'da 1984 yılı sonbaharında Türklere uygulanan asimilasyon politikası ve Türkiye Türklerinin vicdanını yaralayan haberlerdir.

Bu haberlerin en başında zorla isim değiştirmek gelmektedir. Yani o yıllarda Bulgaristan Türk kimliğini yok sayarak, isim değiştirme yöntemiyle Türkleri Bulgarlaştırmaya çalışmıştır. Bu olaylar Türkiye'de ve dünyada sürekli kınanmış, devletler nezdinde çözüm arayışları sürdürülmüştür(8 Şubat 1985 tarihinde Ankara Üniversitesi Senatosu'nun ve dönemin başbakanı Turgut Özal'ın Bileşmiş Milletlerin 40. kuruluş yıldönümü nedeniyle ile genel kurulda yaptığı konuşmada Bulgarları kınaması örnek olarak gösterilebilir.) 1987 yılında TRT yapımı, Bulgaristan Türklerinin dramını anlatan "Yeniden Doğmak" adlı dizi; 1989 yılında hafif sıklet halter dünya şampiyonu Naim Süleymanoğlu'nun Türkiye'ye iltica etmesi ve yine aynı yıl 300 binin üzerinde Türk'ün Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmesi, dediğimiz gibi o yılları yaşayanların "*Bulgaristan*" denildiğinde hatırlayacakları önemli olaylardandır.

Buraya kadar anlatılanların çalışmamızla ilgisine gelince, özellikle yukarıda belirtilen tarihlerden sonra ülkemizde adında "*Bulgaristan*" kelimesi geçen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların odak noktası "*Bulgaristan Türkleri*"dir. Bizim için de çok önemli olan Bulgaristan'daki Türk varlığının yaşadığı sorunları anlamamanın bir yolu Bulgarların ve Bulgaristan'ın geldiği bu noktayı iyi tahlil edebilmektir. Genel anlamda Türkiye-Bulgaristan ilişkilerini, Bulgaristan tarihini, Bulgar isyanlarını ve Balkan tarihinde Bulgaristan'ın yerini anlatan tez ve eserler mevcutken, bu faaliyetlerin Bulgar

bağımsızlığı içerisindeki yerini vurgulayan ve Bulgaristan’da bağımsızlık için yapılan bütün faaliyetleri anlatan bir eser bulunmamaktadır.

Tez danışmanımız Sayın Doç. Dr. Selma YEL ile yaptığımız görüşmeler sonucunda da bu konunun incelenmesinin yerinde ve faydalı olacağına karar verilmiştir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Bulgaristan’da ortaya çıkan bağımsızlık adına yapılan faaliyetlerin incelenmesinin, günümüzde ülkemiz sınırları içerisinde de benzer amaçlı yapılanma ve faaliyetlerin olduğu düşünüldüğünde önemi ortaya çıkacaktır. Bu amacın yanında, çalışmalarda Türk ve Bulgar kaynaklarının konuya yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bulgaristan’ın bağımsızlığını temin amacına yönelik yapılan çalışmalar başta nedenlerin tespit edilmesi, daha sonra faaliyetlerin gerçekleşmesi ve sonuçları şeklinde sırayla izah edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan çalışmanın bilimsel bir araştırma olması sebebiyle olaylara tarafsız bir gözle bakılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma sırasında emeği geçen başta manevi ve maddi olarak desteklerini hissettiğim aileme; bu konuda çalışma fikrini veren ve çalışmanın şekillenmesini sağlayan, karşılaştığım sorunları çözmeye yardımcı olan tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Selma YEL’e ve Bulgaristan’dan kaynak temin etmemizde, temin ettiğimiz kaynakların tercümesinde ve çalışmanın yazım aşamasında destek olan arkadaşım Rıdvan TÜMENOĞLU’na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz	i
Kısaltmalar	vi
Haritalar Cetveli	vii
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BULGAR MİLLİ BİLİNCİNİN UYANMASI VE BULGAR AYDINLANMASI

1.1. Bulgar Ulus Kimliğinin Ortaya Çıkması ve Gelişmesi	4
1.1.1. Bulgarlarda Ulus Kimliğinin Gelişmesinde Etkili Olan Faktörler	8
1.1.1.1. Osmanlı Devletinde Yaşanan	
Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Değişimler	8
1.1.1.2. Fransız İhtilali ve Milliyetçilik Fikrinin Yayılması	10
1.1.1.3. Rusya'nın Slavlara Olan İlgisi ve Panslavizm	13
1.2. Bulgar Aydınlanması ve Yaşanan Gelişmeler	17
1.2.1. Din alanındaki Gelişmeler ve Bulgar Eksharlığının Kurulması	17
1.2.2. Bulgarların Eğitim Faaliyetleri ve Gelişmeler	22
1.2.3. Bulgar Basın ve Yayınında	
Milliyetçilik ve Bağımsızlık Politikalarında Yaşanan Gelişmeler	27

İKİNCİ BÖLÜM

BULGARLARIN BAĞIMSIZLIK İÇİN İSYAN ETMELERİ VE DESTEK TEMİN ETMEK İÇİN ÇABALARI

2.1. Bulgar Halk İsyanları	34
2.1.1. Mamarçev İsyanı (1835)	34
2.1.2. Niş İsyanı (1841)	35

2.1.3. Vidin İsyanı (1850)	39
2.2. Bulgar Siyasi Örgütlenme Faaliyetleri ve Siyasal İsyanlar	43
2.2.1. Bulgar Komitalarının Kurulması ve Faaliyetleri	44
2.2.2. Siyasal Nitelikli Bulgar İsyanları	50
2.2.2.1. Bulgarların 1875 İsyan Teşebbüsü	50
2.2.2.2. 1876 Nisan Ayaklanması	54

III. BÖLÜM

BAĞIMSIZ BULGARİSTAN'A İLK ADIM:

BULGAR PRENSLİĞİNİN KURULMASI VE BULGARLARIN BAĞIMSIZLIK FAALİYETLERİ

3. I. 1877 -1878 Osmanlı – Rus Savaşı ve Bulgarların Durumu	68
3. 1.1. 1877 -1878 Osmanlı – Rus Savaşını Hazırlayan Faktörler	69
3. I.2. 1877 -1878 Osmanlı – Rus Savaşı	72
3.2. Bulgar Devletinin Kurulmasını Hazırlayan Gelişmeler	76
3.2.1. Bulgaristan Mülki İdare Teşkilatının Kurulması ve Faaliyetleri	76
3.2.2. Yeşilköy (Ayastefanos) Antlaşması ve Bulgarların Durumu	79
3.2.3. Berlin Antlaşması ve Bulgaristan'ın Yeniden Düzenlenmesi	82
3.3. Bulgar Prenslığı'nin Kurulması ve Prenslik Dönemi	
Bulgar Bağımsızlık Faaliyetleri	85
3.3.1. Prenslik Dönemi Bulgar Bağımsızlık Faaliyetleri	87
3.3.1.1. Şarki Rumeli Vilayeti'ndeki Bulgar Faaliyetleri ve	
Şarki Rumeli'nin İlhakı	98
3.3.1.1.1. Filibe İsyanı ve Bulgaristan'ın Şarki Rumeli'yi İlhakı	90
3.3.1.2. Makedonya'daki Bulgar Faaliyetleri	93
3.4. Bulgaristan'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi	102
Sonuç	105
Kaynakça	112

Ekler

Ek.1 1876 Nisan İsyanı, Komitelerin Hareket Bölgeleri	117
Ek. 2 Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasına Göre Bulgaristan Sınırları	118
Ek. 3 Berlin Antlaşmasına Göre Bulgaristan ve Şarki Rumeli Vilayeti	119
Ek. 4 Bulgar Milli Uyanışını Başlatan Paisiy Hilendarski	120
Ek. 5 İlk Bulgar Okulunu ve Bulgar Matbaasını Kuran Vasil Aprilov	121
Ek. 6 Bulgar İhtilalcilerin İlk İdeologu Georgi Rakovski	122
Ek. 7 Bulgar Halk Kahramanı ve İhtilalcisi Vasil Levski	123
Ek. 8 Bulgar Halk Şairi ve İhtilalcisi Hristo Botev	124
Ek. 9 Bulgar İhtilalcilerin Kullandıkları Kiraz Ağacından Yapılmış Top	125
ÖZET	126
ABSTRACT	127

Kısaltmalar

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
BAN.	Bulgar Bilimler Akademisi, Bilgarska Akademiya Naukite
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BGMK	Bulgar Gizli Merkez Komitesi
Bkz.	Bakınız
çev.	Çeviren
DH	Dâhiliye
Ed.	Editör
HR	Hariciye
KMS	Kalem-i Mahsus
MİDÖ	Makedonya İç Devrim Örgütü
MTZ	Bulgaristan Mümtaze Kalemî
s.	Sayfa
S.	Sayı
SYS	Siyasi
TO	Tercüme Odası
TTK	Türk Tarih Kurumu
VMK	Vırhoven Makedonski Komitet
VMRO	Vitreşna Makedonska Revolyusionna Organizasiya
ZB	Zaptiye Nezareti Belgeleri

Haritalar Cetveli

Harita 1 1876 Nisan İsyanı, Komitelerin Hareket Bölgeleri	120
Harita 2 Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'na göre Bulgaristan Sınırları	121
Harita 3 Berlin Antlaşması'na göre Bulgaristan ve Şarki Rumeli Vilayeti	122

Giriş

Bulgar kelimesi bir topluluk bir ulus adı olarak kullanılmaya başlandığı tarihten itibaren, Türk tarihi ile iç içe geçmiştir. Kelimenin Türkçe kökenli olduğu ve Orta Asya kökenli Ogur Türklerini ifade etmek için kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda, Bulgar kelimesi ve Bulgar ulusunun Türk tarihinin içinden çıktığı ve Türk Tarihinin bir kolunu, safhasını teşkil ettiği düşünülebilir. Aynı dilsel ve kültürel topluluğun kollarını teşkil eden Türk ve Bulgar ifadeleri, zamanla birbirinden çok farklı iki topluluğu ifade eder duruma gelmiştir. Her anlamda bir bütünün parçalarını ifade eden Türk ve Bulgar kavramları tarihsel akışta; dilsel, dinsel, etnik ve kültürel anlamda biri birinden çok farklı, hatta zaman zaman düşman durumuna gelecek kadar birbirinden kopan iki farklı millet ve devleti ifade eden bir duruma gelmiştir.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, Bizans sınırında bir beylik olarak kurulduğu tarihten itibaren sürekli batıya yönelik bir fetih politikası takip etmiştir. Bu politikaların bir sonucu olarak Osmanlılar 1353'te Balkanlar'a geçmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlara geçmesinden kısa bir süre sonra Bulgaristan'daki Osmanlı yönetimi bölge bölge başlamış ve 1396 yılı Niğbolu Savaşı sonucunda Bulgaristan'ın tamamı Osmanlı yönetimine girmiştir. Bulgaristan bu tarihten itibaren, fiilen 1878 yılına kadar yasal olarak ise 1908 tarihine kadar Osmanlı Devleti idaresinde kalmıştır.

Osmanlı Devleti, Bulgaristan'da devlet yönetimi tesis ederken bölgeyi doğrudan Osmanlı hâkimiyeti altına almayı amaçlamıştır. Osmanlı yöneticileri bu amacı gerçekleştirmek için çok yönlü bir çalışma yürütmüşlerdir. Devlet bu doğrultuda ilk olarak Bulgaristan'ı Rumeli Beylerbeyliğine bağlı sancaklara ayırarak Balkanlar'da devlet yönetimini doğrudan tesis etme yoluna gitmiştir. Bu amaçla Bulgaristan'da, Rumeli Beylerbeyliğine bağlı olarak Niğbolu, Silistire, Sofya, Çirmen sancaklarını tahsis etmiştir¹. Osmanlı Devleti

¹ Pars Tuğlacı, **Bulgaristan ve Türk Bulgar İlişkileri**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1984, s. 52.

Bulgaristan'da güçlü devlet yapılanmasını korumak için değişik zamanlarda düzenlemeler yapmıştır. Bu amaçla Bulgaristan'daki Osmanlı sancaklarında değişiklikler yapılarak, 17.yy.da daha önceleri Rumeli eyaletine bağlı olan Silistire ve Niğbolu sancakları bu eyaletten ayrılarak Ozi eyaletine bağlanmıştır². Devlet bu çalışmalarla bölgede güçlü bir merkezî yapı oluşturmayı hedeflemiştir. Yine, klasik dönem Osmanlı devlet yönetimi anlayışı ihtiyaçlara karşılık veremeyecek bir duruma geldikten sonra, devlet yönetiminde bir takım düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla devlet yönetimini yeniden güçlendirmek amacı ile 1864 yılında Avrupa kanunları esas alınarak yeni bir vilayet nizamnamesi hazırlanmıştır³. Hazırlanan bu yeni nizamname ilk defa Bulgaristan topraklarının büyük bir bölümünü teşkil eden ve Tuna Vilayeti olarak adlandırılan bölgede uygulanmaya konulmuştur. Yapılan bütün bu çalışmalar da göstermektedir ki; Osmanlı Devleti Bulgaristan'da güçlü bir devlet yönetimini tesis etmek ve merkezî yapıyı güçlü tutmak için yoğun çabalar sarf etmiştir.

Buna karşın, zamanla farklı faktörlerin etkisi ile Bulgarlar arasında ulus bilinci ve bağımsızlık düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bulgarlar arasında ulus bilinci ve bağımsızlık düşüncesi ilk olarak Patrikhanenin sosyal ve ekonomik alanda Bulgarlara uyguladığı kültürel haksızlıklara karşı ortaya çıkmıştır. Yani Bulgarlarda ulus bilinci ve bağımsızlık düşüncesi, Osmanlı Devleti'nden ziyade Patrikhaneye karşı başlamıştır. Daha sonra bu düşünce eğitim faaliyetlerinde, ardından da Bulgar basın ve yayın hayatında kendini göstermeye başladığı görülmektedir. Fransız İhtilali'nin Balkanlar'da görülen etkileri, başta Rusya olmak üzere Avrupa devletlerinin de Bulgar bağımsızlık düşüncesini Osmanlı Devleti'ne karşı desteklemeleri, Bulgar bağımsızlık düşüncesinin isyan hareketlerine dönüşmesini sağlamıştır. Nitekim tüm bu gelişmeler sonucunda Bulgaristan 1877–78 Osmanlı-Rus savaşı sonucunda fiilen bağımsız hâle gelmiştir.

² Mahir Aydın, **Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına**, İstanbul, Kitabevi Yayınevi, 1996, s.15

³ Hüdai Şentürk, **Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi (1850 – 1875)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s. 6.

BİRİNCİ BÖLÜM

BULGAR MİLLÎ BİLİNCİNİN UYANMASI VE BULGAR AYDINLANMASI

19. yüzyıl, Dünya tarihinde çok uluslu imparatorlukların yerini, bu imparatorlukların bünyesinden çıkan küçük ve kısmen de olsa ulus devlet olarak nitelendirilebilecek siyasi organizasyonların oluşmaya başladığı dönem olmuştur. Özellikle Fransız İhtilali ile oluşan bu ortam Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti gibi bünyesinde farklı etnik unsurlar barındıran devletler için yıkıcı etkiler ortaya çıkarmıştır. Eski gücünden yoksun olan ve devlet örgütlenmesi konusunda ciddi sorunları olan ve zor bir süreçten geçen Osmanlı Devleti, bu durumdan en fazla etkilenen devlet olmuştur. Klasik dönem kurumlarında ortaya çıkan aksaklıklar toplumsal yapıda ciddi değişimleri beraberinde getirmiş, özellikle ülkenin Avrupa topraklarında yaşayan Hristiyan unsurların hoşnutsuzlukları gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Başlangıçta sosyal meselelerden çıkan bu huzursuzluklar zamanla siyasi bir boyut kazanmış, önceleri ıslahat isteyen alt gruplar, zamanla bağımsızlık ister duruma gelmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin uluslararası arenada eski gücü ve saygınlığını kaybetmesi ve başta Rusya olmak üzere Osmanlı toprakları üzerinde planlar geliştiren devletlerin de planlarını gerçekleştirmek için Osmanlı bünyesindeki Hristiyan unsurları kullanma çabaları devlet ile alt gruplar arasındaki ilişkileri daha da zorlaştırmıştır. Devletin zayıflığının da etkisi ile Rusya ve diğer Avrupa devletleri zamanla Osmanlı idaresindeki Hristiyanlar üzerinde Osmanlı Devleti'nden daha etkin bir duruma gelmişlerdir. Söz konusu durum bütün Balkan Hristiyanlarını etkilemiştir. Ancak Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nin başkentine olan yakınlığı ve merkezî yönetimin Balkanların diğer bölgelerine nazaran daha baskın olması, bölgede Türk nüfus yoğunluğunun fazla olması gibi nedenlerden dolayı, Bulgarlar arasındaki milliyetçiliğin yayılması diğer Balkan uluslarına göre daha geç başlamıştır.

Bulgarlar arasındaki millî kimliğe dönüş, Bulgar milliyetçiliği ve bağımsızlık fikri geç başlamasına rağmen süratli bir gelişme takip etmiştir.

Başlangıçta Osmanlı Devleti'nden ziyade İstanbul'daki Ortodoks Kilisesine karşı başlayan Bulgar hoşnutsuzluğu zamanla millî bir karakter kazanmıştır⁴. Bulgarlarda bağımsızlık fikrinin temelini oluşturan Bulgar aydınlanması eğitim ve basın yayın alanında yapılan çalışmalar ile Bulgar Yeniden Doğuşu (Bılgarski Vızdrajeniya) gerçekleştirilmiş böylece Bulgar bağımsızlık faaliyetlerinin teorik alt yapısı oluşturulmuştur.

1.1. Bulgar Ulus Kimliğinin Ortaya Çıkması ve Gelişmesi

Bulgaristan'da yaşayan Slavlar, Türk kökenli olan Bulgarların adları ile kendilerini özdeşleştirmişlerdir ve bundan sonra Bulgarlar olarak adlandırılmışlardır. Osmanlının bu coğrafyayı fethettiği yıllarda farklı şehirlerde farklı yöneticilerin idaresinde yaşayan Bulgarlar Osmanlı yönetimi döneminde Ortodoks Patrikhanesine bağlı olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Bundan dolayı Bulgarlar Rum milletinin bir parçası olarak görülmüşler ve zamanla kendileri de bu durumu kabullenmişlerdir. Asırlar süren Osmanlı hâkimiyeti boyunca Balkanlarda bir Bulgar milletinden söz edilmemiştir⁵. Bölgede gezen Avrupalı seyyahlar da böyle bir millettten bahsetmemektedirler⁶.

Bulgarların kendi ulus kimliğine dönüşü olarak değerlendirilebilecek ilk önemli gelişme Paisiy Hilendarski⁷ adında bir papaz tarafından 1762 yılında yazılan **Bulgar Slavlarının Tarihi** isimli kitabın yayınlanması olmuştur⁸. Hilendarski'nin Avusturya'nın Karlofça şehrindeki ve Ayranoz manastırında

⁴ Ortodoks Kilisesinde Rum etkisinin artması, Bulgarların yoğun olduğu bölgelerdeki kiliselere Rum papazların gönderilmesi, Bulgarcanın kiliselerde ikinci plana itilmesi, Bulgarların tepkisine neden olmuştur. (Ayrıntılı bilgi için Bkz. R.J. Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, çev. Nuray Ekici, İstanbul, Jeopolitika Yayınları, 2007, s.55)

⁵ Halil İncılık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1992, s.17.

⁶ İncılık, a.g.e, s.17

⁷ Sveti Paisiy Hilendarski (1722–1772) Bulgar din adamı ve tarihçisi. Hilendarski 1745 yılında Ayranoz Manastırlarında eğitimine başlamış. Daha sonra Avusturya'ya gitmiştir. Buralardan topladığı malzeme ile 1762 yılında Bulgar Slavlarının Tarihi isimli eserini yazmıştır.

⁸ Maria Todorava, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**, çev. Dilek Şendil, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 332.

yaptığı çalışmaların sonucu olarak yayımlanan bu kitap Bulgar ulusal uyanış hareketinin başlangıcı olmuştur. Hilendarski Bulgarların Rumlar tarafından aşağılanmasına ve Bulgarların da bu durum karşısında kendi kimliklerinden utanmalarına tepki olarak ele aldığı bu kitabında Bulgarların da diğer milletler kadar eski ve köklü bir tarihi olduğunu göstermeye amaçlamıştır. Özellikle kitabın ön sözünde yazılanlar Bulgar halkının uyanışı için adeta tetikleyici bir faktör olmuştur. Paisiy kitabının önsözünde Bulgar halkına seslenerek söyle demiştir;

“ Bulgar kendi soyunu ve dilini öğren. Vatanını sev, milletin geçmişini öğrenmeye çalış. Bir zamanlar seninde çarların, patriklerin ve azizlerin vardı. Diğer milletler, kendi tarihlerini biliyor ve öğreniyorlar. Onlar, kendi tarihlerini, pek sevdikleri kendi anadillerini yazıp okuyorlar. Yunanlılar, Sırlar bizi hakir görüp; bizimle eğleniyorlar; bizi hükümdarsız, patriksiz, azizsiz ve tarihsiz sayıyorlar. İşte bunun için bu tarihi yazmaya uğraştım. Ta ki her bir Bulgar, bizim milletimizin de şanlı, hatta hepsinden daha şanlı, bir geçmişi olduğunu, büyük hükümdarlarımızın, patriklerimizin var olduğunu öğrensin. Bizim hükümdarlarımız, vaktiyle Bizans hükümdarlarından vergi almışlar; bizim patriklerimiz ise başka milletlere yazı ve kitap vermişler. Ben, öyle şaşkın Bulgarlar tanırım ki, kendi soylarını bilmezler ve tanımazlar. Ancak Rumca okuyup yazarlar ve kendilerine Bulgar denmesinden utanırlar. Acaba ne için? Ne için Bulgar gibi düşünüp Bulgar gibi yaşamıyorsun? Diyorsun ki Rumlar daha okumuş, daha nazik, Bulgarlar ise kaba ve cahil; güzel söz söyleyemiyorlar. Bunun için Rum olmak daha iyi. Pekâlâ, Rumlardan daha nazik, daha malumatlı milletler de vardır. Rumlar milliyetlerini dinlerini bırakıyorlar mı? Allah fakirleri, mazlum çobanları, sabancı Bulgarları daha çok sever. İşte ben, böyle Bulgarlığı, Bulgar dilini hakir gören, yabancı dillere yabancı âdetlere meyil eden Bulgarları gördüm de bu kitabı

*yazdım ve herkesi bu kitabı okumaya, Bulgar milletinin geçmişini öğrenmeye davet ediyorum.*⁹

Hilendarski bu ifadeleri ile bir taraftan Bulgarların o günkü durumunu tespit etmiş, diğer taraftan da onlara kendilerine güven duymalarını sağlayarak yol göstermeye ve Bulgarları millî kimliklerine yöneltmeye çalışmıştır. Hilendarski sadece bu kitabı yazmakla kalmamış, Bulgaristan köy ve kasabalarını dolaşarak kitabını okumuş ve kopya ettirmiştir¹⁰. Paisiy Hilendarski'den sonra gelenler de onun çalışmalarına onun kaldığı yerden devam etmişler ve Bulgarların aydınlanması için mesai sarf etmişlerdir. Öyle ki o zamanlar bir Bulgar matbaası olmadığı hâlde el yazması olan bu kitabın 50'den fazla kopyası yapılmış ve Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde okunmuştur¹¹.

Hilendarski'nin ardıllarından olan papaz Sofroniy Vrançaski¹² ülke genelinde çalışmalarına devam ederek Hilendarski'nin eserini Bulgarlar arasında okumaya ve onu tanıtmaya devam etmiştir. Hilendarski ve Vrançaski'nin çalışmalarını devam ettiren bir diğer önemli Bulgar milliyetçisi Petır Beron¹³ olmuştur. Avrupa'da tıp öğrenimi gören Beron, dil ve eğitim konusunda çalışmalar yapmış, Bulgarların eğitimi için kiliseden bağımsız okulların kurulması gerektiği tezini savunmuştur. Beron bu amaçla 1824 Avusturya'nın Braşov (Kronstadt) şehrinde arka sayfasındaki balık figüründen adını alan Riben Bukvar (Balıklı Kitap) isimli ilk Bulgar alfabesini

⁹ Bilal Şimşir, **Rumeli'den Türk Göçleri**, II. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. XXXIII.

¹⁰ Şimşir, a.g.e, s. XXXIII.

¹¹ Şimşir, a.g.e, s. XXXIII.

¹² Sofroniy Vrançaski (1739 – 1813) Bulgaristan'ın Kotel kasabasında doğmuş, 1765 yılında Hilendarski'nin kitabını kopyalamıştır. Milliyetçi tavırları yüzünden Rum Patriklerin tepkisi ile karşılaşmış, bundan dolayı Romanya'ya gitmek zorunda kalmıştır. Burada Bulgarların bağımsızlığı için Ruslar ile temaslarda bulunmuştur.

¹³ Petır Beron (1799 – 1871). Bulgar doktor ve yazarı. Kotel Kasabasında doğmuştur. İlköğrenimini Romanya'da yapmış, Almanya'da tıp öğrenimi görmüştür. 1824 yılında Riben Bukvar isimli ilk Bulgar alfabesini yayınlamıştır.

yayınlamıştır¹⁴. Beron'un çalışmaları bununla sınırlı kalmamış, Bulgarların eğitimi ve Bulgar basın ve yayının geliştirilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Beron 1828'de Samakov şehrinde Osmanlı hükümetinden gizli olarak açılan ilk Bulgar matbaasının kurulmasına da katkı sağlamıştır¹⁵.

Bulgar ulusal uyanışının ilk önemli öncülerinden bir diğeri de Yuriy Venelin'dir¹⁶. Aynı zamanda Panslavizm'in öncülerinden ve ateşli savunucularından olan Venelin diğeri ulusal uyanış öncülerinden farklı olarak Bulgar – Rus yakınlaşmasını sağlamaya çalışmıştır. Venelin bu amaçla 1829 yılında *“Ruslarla Siyasi, Etnografik ve Dinî İlişkilerin Işığında Eski ve Günümüz Bulgarları. Tarihsel ve eleştirel İncelemeler”*¹⁷ isimli bir kitap yayınlamıştır¹⁸. Venelin bu eserinde Proto Bulgarların Türk kökenli değil Slav kökenli, Volga Slavlarından olduğunu iddia etmiştir¹⁹. Venelin bu eseri ile bir taraftan Bulgarların ulusal uyanışına katkıda bulunurken diğeri taraftan da Rus kamuoyunun dikkatini Bulgarlar üzerine çekmiştir.

Bulgar ulusal uyanışının ilk öncüleri olarak değerlendirilen bu şahıslar Bulgar ulusal uyanış hareketini sistematik bir hâle getirmekten ziyade kendilerinden sonraki Bulgar ulusalcıları için bir kaynak teşkil etmişlerdir. 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Bulgar ulusalcıları ve aydınları, Bulgar ulusal uyanışını açıklamak için bu şahıslara ve bunların eserlerine sık sık başvurmuşlardır²⁰.

19. yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna kadar faaliyet gösteren Bulgar ulusalcıları bir Bulgar aydınlanması veya bir Bulgar hareketi oluşturmayı

¹⁴ Edgar Höş, **İstoriya Na Balkanite Strani**, çev. Vladimir Svintila, Sofya, Biblioteka İstoriya LİK, 1998, s.182.

¹⁵ Nikolay Todorov, **Bulgaristan Tarihi**, çev. Veysel Atayman, İstanbul, Öncü Yayınevi, 1979, s.64.

¹⁶ Yuriy İvanoviç Venelin (1802 -1839). Ukraynalı Panslavist ve folklor araştırmacısıdır. Yazdığı eser ile Rus Kamuoyunun Bulgarları tanımasını sağlamış ve Rus-Bulgar yakınlaşması için çalışmıştır.

¹⁷ Şentürk, a.g.e, s.60.

¹⁸ Şentürk, a.g.e, s.60.

¹⁹ Şimşir, a.g.e, s. XXXVI.

²⁰ İvan Rusev, **“Bilgarskite Učebnisti Po Tırgoviya Ot Epohata Na Vızrajdaneto (30'te – 70'te Godini Na XIX. V.)”** *İstoričeski Pregled* (5 – 6 2003) C. LIX Sayı. s. 49.

başaramamışlar, fakat yaptıkları faaliyetler ve yetiştirdikleri öğrencileri vasıtası ile daha sonraki dönemlerde ciddi bir büyüme gösterecek olan Bulgar ulusal uyanışının temelini hazırlamışlardır.

Bulgar ulusal uyanışı sadece bu şahısların etkisi ile gelişmiş bir hareket olarak değerlendirilemez. Bulgarlar arasında milliyetçilik duygusunun yayılmasında, Bulgar ulus kimliğinin oluşması ve gelişmesinde, Bulgarlar arasında bağımsızlık fikrinin ortaya çıkmasında çeşitli iç ve dış faktörler de etkili olmuştur.

1.1.1.Bulgarlarda Ulus Kimliğinin Gelişmesinde Etkili Olan Faktörler

Ulusalcılık veya bağımsızlık gibi sosyal olayların ortaya çıkması sadece bir tek nedene bağlanmaz. Bu tarzda hareketlerin gelişmesi daha ziyade birbirleri ile ilişkileri olan farklı etkenlerin bir sonucu olan karışık hareketler olarak değerlendirilmelidir. Bulgar aydınlanmasının ve bağımsızlık fikrinin gelişmesinde de bir birleri ile ilişkileri olan değişik faktörler etkili olmuştur. Söz konusu olayın gelişmesinde de değişik iç ve dış faktörler etkin olmuştur. Çalışmamızın bu bölümünde, Bulgar bağımsızlık faaliyetlerinin temeli olan Bulgar aydınlanmasında etken olan başlıca faktörler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.1.1.1.Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Değişimler

Osmanlı Devleti, Avrupa'da güçlü olduğu dönemlerde gerek kendi bünyesindeki unsurlar ile gerekse diğer devletler ile olan ilişkilerinde belirleyici unsur olmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti'nin gücünü muhafaza ettiği 18.yüzyılın ikinci çeyreğine kadar devam etmiştir. Ancak bu dönemden

sonra Osmanlı Devleti'nin eski gücünü muhafaza edememesi ve daha önceki başarılarını devam ettirememesi uluslararası ilişkilerdeki Osmanlı Devleti'nin belirleyicilik özelliğini eskiye oranla azaltmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin imzaladığı anlaşmalar ile diğer devletlere tanıdığı imtiyazlar ile bu devletler Osmanlı topraklarında bazı faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti, Pasarofça Antlaşması (1718) ile Avusturya'ya²¹, 1740'larda İngiltere ve Fransa'ya²², 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya'ya²³ bazı hak ve imtiyazlar tanımıştır. Aynı zamanda bu antlaşmalar ile ülkesindeki farklı mezheplere mensup Hristiyan grupların koruyuculuğu ve haklarını savunma hakkı da bu ülkelere verilmiştir. Osmanlı Devleti, verdiği bu hak imtiyaz ve muafiyetler ile Hristiyan tebaası üzerindeki hak ve nüfuzunu büyük oranda kaybetmiştir²⁴.

Avusturyalı ve Rusyalı tüccarlar elde ettikleri bu ticari imtiyazlar ile Tuna havzasında ticari faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu bölgelerde faaliyet gösteren bu yabancı ülkelerin mensupları bölgede yaşayan Bulgarlarla bağlantılar kurmuşlardır. Zamanla Bulgarların bu yabancılarla olan ilişkileri gelişmiş ve Bulgarlar bu ülkelerdeki gelişmelerden yakından etkilenmişlerdir. Bir taraftan Bulgarların bu ülkelerdeki fikir akımlarını kendi halkı arasında yayması diğer taraftan ise Osmanlı topraklarına ticari faaliyetlerde bulunmak için gelen Avrupalıların teşviki ile Bulgarlar arasında ulus ve bağımsızlık fikirleri yayılmaya başlamıştır.

Bulgarlar arasındaki ulusçuluk ve bağımsızlık fikrinin yayılmasında etkili olan temel iç faktörlerden birisi, Osmanlı içyapısında meydana gelen sosyal ve ekonomik değişiklikler olmuştur. Osmanlı klasik döneminde devletin uyguladığı ekonomik sistemin temeli tarıma dayanıyordu. Bulgarlar

²¹ E.Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, VI. Cilt, (2. Baskı), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976, s.14.

²² R.J. Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, çev. Nuray Ekici, İstanbul, Jeopolitika Yayınları, 2007, s.41

²³ Küçük Kaynarca Antlaşması Osmanlı Devleti ile Rusya arasında, 1768–1774 Osmanlı-Rus Savaşına son veren ve Osmanlı Devletinde önemli toprak kayıplarına yol açan antlaşmadır. Güney Dobruca'daki Küçük Kaynarca kasabasında imzalandığından bu adı almıştır.

²⁴ Karal, a.g.e, s. 14.

da bu toprak sistemi içerisinde rahat sayılabilecek bir hayat sürdürmüşlerdir. Ancak zamanla tımar sisteminin bozulmuş ve ihtiyaçlara karşılık veremeyecek duruma gelmiştir. Bozulan toprak düzeninden en fazla etkilenen grupların başında, şüphesiz bir tarım ülkesi olan Bulgaristan'da yaşayan ve büyük bir kısmı tarımsal üretimle geçimlerini sağlayan Bulgarlar gelmektedir. Devletin klasik döneminde ve güçlü olduğu dönemlerde devlet güvencesi altında üretim yapan Bulgarlar, haklı olarak devlete karşı güven duygusu beslemişlerdir. Ancak toprak düzenindeki bozukluklar ve Bulgaristan'da ortaya çıkan Kırcaali olayları, Bulgarların devlete olan güvenlerini azaltmıştır. Kırcaali olayları ve Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde yönetimi ellerinde bulunduran ayanların²⁵, toprakları ele geçirmek için yaptığı usulsüzlükler ve kötü yönetim yüzünden devlete olan güven duygularını yitiren Bulgarlar Osmanlı Devleti'ni ve yöneticilerini kendilerine zulüm eden bir yapı olarak değerlendirmeye başlamışlardır²⁶. Bu durumun sonucunda Bulgarlar arasında Osmanlı yönetiminden kurtulmayı düşünen bu fikri Bulgarlar arasında yaymaya çalışan ve Osmanlı yönetimi aleyhine çalışan insanlar görülmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin toprak sisteminde meydana gelen aksaklıklar Bulgar bağımsızlık fikrini tetikleyen iç etkenlerin başında gelmektedir.

1.1.1.2.Fransız İhtilali ve Milliyetçilik Fikrinin Yayılması

Dünya tarihinin en önemli olaylarından ve insanlık tarihinin dönüm noktalarından birisi olan Fransız İhtilali, Burjuvaların önderliğindeki köylü ve işçilerin, başta ruhaniler ve asilzadeler olmak üzere imtiyazlılara karşı giriştiği bir iktidar mücadelesi olarak ortaya çıkmıştır.

²⁵ Örneğin; Vidin bölgesinde Osman Pazvandoğlu, Rusçuk bölgesinde İsmail Trestenikioğlu, Silistire bölgesinde İkilikioğlu gibi ayanlar kontrolden çıkmış ayanlardır.(Bkz. Crampton, a.g.e, s.42-44)

²⁶ Elena Grozdanova (ed.), *Turski Izvori Za Bılgarskata İstoriya*, Sofya, B.A.N.,2001, s. 335.

Fransa'da iktidarı elinde bulunduran asiller ve ruhanilerin mutlak otoritesi altında ezilen halkın iktidara ortak olmak için giriştiği mücadele zamanla bir eşitlik ve hak mücadelesine dönüşmüştür. İhtilal öncesi Fransasında halk genel olarak asiller, rahipler, burjuvalar ve köylüler olarak dört grupta sınıflandırılmıştır. İlk iki grup olan soylular ve Rahipler her türlü haklara sahip mal mülk sahibi olan ve vergi muafiyetine sahip gruplardı. Buna karşılık burjuva ve köylülerden oluşan ikinci grup ise devletin bütün yükünü çeken grup olarak görülmektedir. Özellikle Fransız halkının büyük bir kısmını oluşturan köylülerin durumu içler acısıydı. Bunlar, vergi verirler, askerlik yaparlar, asillerin ve rahiplerin tarlalarında çalışırlardı. Devletin bütün ekonomik yükünü çeken bu grup siyasal haklardan mahrum hatta okuma yazma dahi bilmeden yaşayan bir halk kitlesi olmuştur.

Fransa'da mevcut bulunan bu adaletsiz sosyal yapı ihtilalin başlıca faktörü olmuştur. Bununla birlikte genel olarak Fransız İhtilali'nin nedenlerini sosyal, fikri, ekonomik sebepler ve Amerikan İhtilali'nin etkileri olarak sıralanabilir.

Fransız İhtilali Avrupa'da demokrasi, özgürlük, eşitlik ilkelerinin ortaya çıkışını sağlamıştır. Ancak ihtilalin etkileri bununla sınırlı kalmamıştır. Özellikle Napolyon döneminde Avrupa tarihine çeyrek yüzyıl devam eden savaşlar damgasını vurmuş ve Avrupa'da birçok siyasal ekonomik sosyal değişimi beraberinde getirmiştir. Viyana Kongresi ile Avrupa siyasi hayatı yeniden şekillenirken 1830 ve 1848 ihtilalleri ile de Avrupa düşünce hayatında yeni kavramlar ortaya çıkmıştır.

Avrupa'da liberal düşünceler etrafında şekillenen 1830 ihtilalleri, Belçika ve Polonya'daki olaylar göstermiştir ki milliyetçilik ve bağımsızlık düşüncesi Avrupa'da yayılmaya başlamıştır. Ancak milliyetçilik fikrilerinin daha etkin olduğu sosyal hareketler genel olarak 1848 ihtilalleri olarak adlandırılan olaylarda ortaya çıkacaktır.

Avrupa'da 1848 ihtilalleri başladığında bazı ülkelerde bu ihtilaller sadece sosyal ekonomik ve siyasal konular üzerinde yoğunlaşarak liberal bir görüntü arz etmiştir. Bazı ülkelerde de liberal temellere dayalı olarak başlayan ihtilaller zamanla milliyetçi bağımsızlıkçı bir temel oturmuştur. İtalya yarım adasında liberalizm temelli başlayan 1848 ihtilali zamanla İtalya şehir devletlerinin birleşmesi birleşik İtalya'yı kurma ve Avusturya boyunduruğundan kurtulma hareketine dönüşmüştür²⁷. Yine aynı dönemde Almanya'da kişisel hak ve hürriyetlerin geliştirilmesi, anayasal düzen gibi liberal isteklerle başlayan ihtilal ve bu ihtilalin ortaya çıkardığı Alman devletlerinin birleştirilmesi gibi fikirler İtalya'da olduğu gibi Almanya'da milliyetçi bir görüntü kazanmıştır.

Avrupa'da 1848 ihtilallerinin en fazla etkilediği ülkelerden birisi şüphesiz Avusturya İmparatorluğu olmuştur. Özellikle ihtilallerin milliyetçi bir nitelik kazanması ile çok uluslu karışık bir yapıya sahip olan Avusturya oldukça zor durumda kalmıştır. Avusturya'nın kısmi kontrolünde bulunan İtalya ve Almanya'daki milliyetçi kıpırdanmalar Avusturya'nın doğrudan kontrolünde bulunan Slav ve Macar halkaları arasında da yayılmaya başlanmıştır. Özellikle Macarların giriştiği bağımsızlık mücadelesi büyük yankılar uyandırmıştır.

Avrupa'da 1789 Fransız İhtilali ile başlayan bireysel hak ve özgürlükler, demokrasi, adil yönetim, basın özgürlüğü gibi fikirler zamanla milliyetçilik ve bağımsızlık fikirlerini de bünyesine alarak gelişmiştir. Başlangıçta çok baskın olmayan milliyetçilik fikri 1830 ve 1848 ihtilalleri ile daha geniş kitleler arasında yayılmış ve temellerini sağlamlaştırmıştır.

Avrupa'da bu fikirlerin yayılması ile Bulgarların Osmanlı toprakları dışına açılmaya başlaması aynı döneme denk gelmiştir. Bulgar tacirlerinin Avrupa ile özellikle Avusturya ile ticari faaliyetlerini geliştirmeleri buradaki

²⁷ Fahir Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789 – 1914)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s.140.

olayları ve fikri akımlarını yakından takip etme imkânlarını vermiştir. Bulgarların ticari faaliyetler ile başlayan dışa açılmaları Bulgar öğrencilerin eğitim için Avrupa'yı tercih etmeye başlamaları ile daha da artmıştır. Bulgar tacir ve öğrencilerin gittikleri yerlerde gördükleri ve etkilendikleri fikirleri kendi halkları arasında da yaymaya başlamışlardır. Böylece bütün dünyayı etkileyen Fransız İhtilali, milliyetçilik ve bağımsızlık fikri Bulgarlar arasında da yayılmıştır²⁸.

1.1.1.3. Rusya'nın Slavlara Olan İlgisi ve Panslavizm

Rusların Slavlarla olan ilişkisi Bulgarların durumu ile benzerlik göstermektedir. Aslen Türk kökenli olan Bulgarlar nasıl Güney Slavları arasına karışarak kendi kimliklerini yitirerek Slavlaşmışlarsa, Kuzey Avrupa orijinli bir kavim olan Ruslar da doğu Slavları ile karışarak bir Slav ulusu haline gelmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak 10 ve 11.yüzyıllardan itibaren ortaya çıkan Rus ve Bulgar halkları ile devletleri bir Slav halkı ve devleti niteliği taşımaya başlamıştır²⁹.

Ruslar I. Petro³⁰ (1689 – 1721) zamanından itibaren Güney'e Karadeniz'e inme politikaları gütmeye başlamışlardır. Bu tarihten itibaren Rusların millî politikasının en önemli hedeflerinden birisi önce Karadeniz'e sonra daha güneye inerek sıcak denizlere inmek olmuştur. Bu hedefte Rusya'nın güney komşusu olan Osmanlı Devleti'nin Rusların doğal hedefi ve başlıca düşmanı hâline getirmiştir. Bundan dolayı 18. yüzyıldan itibaren Türk Rus ilişkileri tarihi bir savaşlar tarihi olmuştur. Ruslar söz konusu amaçlarına

²⁸ Osmanlı devlet yapısında imtiyazlı bir sınıf yapısı olmamasına rağmen, devletin bünyesindeki Hristiyanlar, Fransız İhtilali'nin yaydığı eşitlik, özgürlük gibi ifadelerden etkilenmişlerdir.

²⁹ Bulgarların Slavlaşması ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Halil İnalcık, Tanzimat ve Bulgar Meselesi, s.V,VI.

³⁰ I. Petro, Rus Kaynaklarında Büyük Petro, Osmanlı kaynaklarında Akbıyık veya Deli Petro olarak yer almaktadır. Bkz. Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye Kadar)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s. 272.

kullanmak ve Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak için her türlü unsuru kullanmaya çalışmışlardır. Rusya bu konudaki en önemli fırsatı Küçük Kaynarca Antlaşması ile elde etmiştir. Bu anlaşmaya ile Rusya Osmanlı Devleti bünyesindeki Ortodoksların hamisi olmuştur³¹. Rusya bu madde ile bir taraftan Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma hakkını kazanmış diğer taraftan da Osmanlı Devleti'nin Ortodoks unsurlarını devlete karşı kıskırtmış ve onları isyan etmeleri için teşvik etmiştir³².

Osmanlı – Rus Savaşları çoğunlukla Rusların lehine bir gelişme takip etmiştir. İlk savaşlar Tuna Nehri'nin kuzeyinde cereyan ederken özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren Rus orduları Tuna'nın kuzeyine sarmaya başlamışlardır. Böylece Tuna'nın güneyinde yaşayan Bulgarlar ile temas eden Ruslar, kendi amaçları doğrultusunda Bulgarlardan yararlanmaya başlamışlardır.

Ruslar ile Bulgarların temasları çok daha eskilere dayanmakta ise de Ruslar zamanla Tuna'nın güneyinde kendileri ile kültürel ve dinsel bağları bulunan Bulgarların yaşadığını unutmuşlardır. Rusların Mora'daki Rum isyanını bahane ederek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi ile başlayan 1828 – 1829 Osmanlı Rus Savaşı Sırasında Rus ordusunun Tuna Nehri'ni geçerek Balkanlara girmesi ile Ruslar buradaki Bulgarları yeni fark etme imkânına kavuştular³³. Bu dönem Panslavizm'in gelişmeye başladığı bir döneme denk gelmiştir. Bulgarlar arasında Panslavizm hareketinin öncülerinden olan Georgi Mamarçev³⁴ önderliğinde bazı Bulgarlar gönüllü birlikler oluşturarak Rusların yanında Savaşa katılmışlardır³⁵. Böylece Bulgar

³¹ Kurat, a.g.e, s. 291.

³² 1768–1772 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kont Orlov komutasında Baltık Denizinden Akdeniz'e gelen Rus donanmasının Mora'daki Rumları isyana teşvik etmesi bur durumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

³³ Antoaneta Kirilova, “**Rusiya İ Bulgarskoto Nasionalnoosvobeditelno Dvijenie (1856 – 1876)**” *İstoričeski Pregled* (5 – 6 2003) C. LIX Sayı. s. 258.

³⁴ Georgi Stoykov Mamarçev (1786 – 1846). Mamarçev Rus ordusunda görev yapmış hatta 1828 – 1829 Osmanlı Rus Savaşında Yüzbaşığa kadar yükselmiştir. 1835 yılında başarısız bir isyan girişiminde bulunmuştur.

³⁵ Todorov, a.g.e, s. 62.

ve Ruslar arasında başlayan yakınlaşma, 1829 yılında Rus Panslavizm'inin öncülerinden olan Yuri İvanoviç Venelin'in yazdığı "**Eski ve Bugünkü Bulgarlar ve Ruslarla Siyasi, Etnografik, Tarihi ve Dinî Bağlantıları**" isimli eserle daha da artmıştır³⁶. Bu eser bir taraftan Bulgarlar arasında Panslavizm fikrinin yayılmasını sağlarken diğer taraftan da Rus kamuoyunun Bulgarları tanımasını sağlamış ve onlara olan sempatilerini arttırmıştır. Bu tarihten sonra Bulgarların Rusya el olan ilişkileri iyice gelişmiş birçok Bulgar Rusya'ya eğitim görmeye gitmiştir. Ruslar bir taraftan hükümet olarak diğer tarafından Rus ileri gelenleri tarafından kurulan dernekler vasıtası Bulgar öğrencilerin Rusya'da eğitim görmelerini sağlamışlardır. Rusya'da eğitim gören bu gençler ülkelerine döndüklerinde Bulgar aydınlanmasının önderleri olmuşlar, Bulgarlar arasında bağımsızlık fikirlerinin yayılması için çaba yoğun bir çaba içerisine girmişlerdir³⁷. Bu gençler aynı zamanda Bulgaristan'da Panslavizm'imın harareti bir savunucusu olmuşlardır.

Panslavizm başlangıçta bilindiğinin aksine Ruslar tarafından değil, Hırvatlar ve Çekler tarafından, siyasal bir hareket olmaktan ziyade kültürel bir birlik fikri olarak ortaya atılmıştır. Avrupa'da yayılmaya başlayan Romantizm akımının etkisi ile ortaya çıkan Panslavizm hareketi; Slavların tarihi, dili, etnografyası, edebiyatı gibi kültürel konularını araştıran ve bu doğrultudaki çalışmalara yer veren bir akım olarak ortaya çıkmıştır³⁸. Bunlardan da anlaşılacağı üzere Panslavizm başlangıçta, siyasal amaçlardan uzak bir aydınlar hareketi olarak gelişmiştir.

Slav dünyasının güney kolunu temsil eden Bulgarlar da bu Panslavizm akımından etkilenmişlerdir. Ancak Bulgarların Panslavizm hareketinden etkilenmeleri ve Panslavist faaliyetlerin içerisinde yer almaları daha geç dönemlerde olmuştur. Panslavizm'in kültürel bir hareket olarak ortaya çıktığı dönemlerde Bulgarlar arasında yeterli sayıda aydının bulunmayışı Bulgarların

³⁶ Şimşir, a.g.e, s. XXXVI.

³⁷ Todorov, a.g.e, s. 62

³⁸ Şimşir, a.g.e, s. XXXIV.

bu harekete geç katılmasının başlıca sebebi olarak değerlendirilebilir. Bulgarların Panslavizm ile tanışması Ruslar vasıtası ile olmuştur.

Panslavizm Ruslar arasında 19.yüzyılın ortalarından itibaren yoğunlaşmaya başlamış ve Rusya'nın emperyalist politikaları Panslavizm ve Ortodoksluk fikirleri çerçevesinde temellendirilmeye çalışılmıştır³⁹. Bulgarların Panslavizm ile tanışması bu dönemlerde olmuştur. *Bulgarlar için Panslavizm fikri büyük bir Slav birliğini gerçekleştirmekten ziyade Bulgarları Osmanlı Devleti'nden kurtarmak için kullanılmaya çalışılmıştır.*

Panslavizm'in Bulgar aydınlanmasına etkisi Bulgar Panslavistlerden ziyade Rus Panslavistler vasıtası ile olmuştur. Rus Panslavistler Balkan Yarımadası'ndaki kendileri ile benzer özellikleri taşıyan Bulgarlar tanıdıktan sonra onlarla yakından ilgilenmeye başlamışlardır. Onlara göre Bulgarlar Osmanlı Devleti'nde en geri kalmış ve en fazla ezilen ulustur⁴⁰. Bulgarların bu durumundan etkilenen Ruslar özellikle Rusya şehirlerinde ticaret yapan Bulgarlar arasında Panslavizm fikrini yaymışlar, eğitim için Rusya'ya gelen Bulgar gençlerinin birer Panslavist olarak yetişmesi için çabalamışlardır. Zaten Rusya'nın etkisine açık olan bu gençler iyi birer panslavist olarak yetişmişler ve ülkelerinde Panslavizm hareketi için çalışmışlardır⁴¹.

Rus Panslavistlerin etkisi ile yetişen bu gençlerin büyük bir bölümü kendi ülkelerine döndükten sonra Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde öğretmenlik yapmışlardır. Bu gençler öğretmenlik yaptıkları bölgelerde gerek öğrencileri arasında gerekse bölge halkı arasında Bulgar ulus bilincinin ve bağımsızlık fikrinin gelişmesinde birinci derecede rol oynamışlardır.

³⁹ Erol Türkmenoğlu, “Ortodoks Birliği ve Türkiye” *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (Ocak, Şubat, Mart 2005), Sayı, 96-97-98, s.111.

⁴⁰ Todorava, a.g.e, s.75.

⁴¹ Panslavist olarak yetişen gençlere en güzel örneklerden biri olarak Aprilov gösterilebilir. Önceleri Helenizm etkisinde bulunan ve Helenizm için mücadele eden Aprilov Rus Panslavistlerinden etkilenmiştir. Bu şahıs daha sonra ülkesine dönerek Bulgar milliyetçiliği ve Panslavizm için çalışmaya başlamış ve ilk modern Bulgar okulunu kurarak Bulgar aydınlanmasına büyük bir katkı sağlamıştır.

1.2. Bulgar Aydınlanması ve Yaşanan Gelişmeler

Avrupa'da ve Osmanlı Devleti'nde meydana gelen değişikliklerin Bulgarları etkilemesi kaçınılmaz bir son olmuştur. Avrupa'da ve Osmanlı Devleti'nde yaşanan değişimler neticesinde Bulgarlar da dini ve kültürel konularda gelişmeler yaşamışlardır.

1.2.1. Din Alanındaki Gelişmeler ve Bulgar Eksharlığının Kurulması

Bulgarların tamamına yakını Hristiyan Ortodoks inancına mensuptur. Bundan dolayı Osmanlı Devlet yapısında diğer bütün Ortodokslar gibi İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesine bağlanmışlardır. Diğer bir söylemle Bulgarlar Ortodoks milletin bir parçası olarak değerlendirilmişlerdir.

Bulgarlar arasındaki ilk bilinçlenme ve ayrılık hareketleri dinsel olgular etrafında ortaya çıkmıştır. Bu durumda birinci derecede önemli etken Patrikhane ve Patrikhane tarafından görevlendirilen papazlar olmuştur. Patrikhane ve Patrikhane tarafından görevlendirilen papazlar, Balkanlarda devlet otoritesi zayıfladıktan sonra asıl vazifelerini bir tarafa bırakıp, Helenizm, Rumlaştırma ve Bizans Devleti'ni yeniden canlandırma hayalleri içerisine girmiş ve bu doğrultuda faaliyet göstermeye başlamışlardır⁴². Patrikhanenin görevlendirdiği dini görevliler bu amaç doğrultusunda diğer bütün Balkan halkları ile birlikte Bulgarları da millî kimliklerinden uzaklaştırmak ve Rumlaştırmak için çalışmalar yapmışlardır. Patrikhane bu amacını gerçekleştirmek amacı ile yoğun bir çalışma takip etmiştir. Bu doğrultuda Ohri'de bulunan Bulgar Patrikhanesi 1777 yılında fesih edilmiş⁴³, Bulgarların yoğun oldukları yerlerdeki kiliselere Bulgarca bilmeyen Rum papazlar gönderilmiş, kiliselerin yönetim organlarından Bulgarlar dışlanmış,

⁴² Türkmenoğlu, a.g.m, s.106.

⁴³ Crampton, a.g.e, s. 55.

kiliselerde sadece Rumca ibadet yapılması⁴⁴, kiliselerin kontrolünde olan okullarda sadece Rumca ders verilmesi ve Rumca kitapların okutulmasını kararlaştırmıştır⁴⁵. Bunların yanı sıra kilisenin Bulgar köylülerden aldığı ağır vergiler ve Rum papazların rüşvet karşılığı iş görmeleri⁴⁶ Bulgarların Rum kilisesine karşı tutumlarını sertleştirmelerine ve kiliseye karşı protestolarda bulunmalarına neden olmuştur.

Bulgarlar arasındaki ulusal bilinçlenme anlamında ilk kıpırdanmalar, Fener Rum Patrikhanesinin Bulgarların kültürel sosyal ve ekonomik alanda uyguladığı haksızlıklara karşı ortaya çıkmıştır. Diğer bir söylemle Bulgarların ilk tepkileri Osmanlı Devleti'nden ziyade Patrikhaneye karşı başlamıştır.

Bulgarlar 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Patrikhanenin gönderdiği metropolit ve papazlara karşı tepkilerini yükseltmeye başlamışlardır. Bu amaçla Bulgarların yoğun olarak yaşadıkları, Rusçuk, Ohrid, Serez, Loveç, Vidin, Tırnovo, Lyaskovets, Sviştov, Vratsa, Tryavna, ve Filibe'de Yunan piskoposlara karşı protestolar düzenlenmiştir⁴⁷. Ancak Patrikhanenin Bulgarların talep ve protestolarını dikkate almaması Bulgarlar arasındaki hoşnutsuzlukları daha da arttırmıştır.

Patrikhanenin Bulgarların taleplerine karşı kayıtsız kalması Bulgarları kendi kiliselerini kurma fikrine yöneltmiştir. Bağımsız kilise fikrini ilk ortaya atanlar ve bu konuda çaba sarf edenler, Neofit Hilendarski Bozveli ve İlarion Makaripolski⁴⁸ adlarında iki Bulgar papazı olmuştur. Bozveli ve Makaripolski çalışmalarına Bulgarların tarihî başkenti olan Tırnova'da başlamışlar ancak burada bir sonuç alamayacaklarını anlayınca İstanbul'la geçerek

⁴⁴ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi I (18. ve 19. Yüzyıllar)**, çev. İhsan Durdu, İstanbul, Küre Yayınları, 2006, s. 366.

⁴⁵ Aydın, a.g.e, s. 23.

⁴⁶ Crampton, a.g.e, s. 56.

⁴⁷ Daha önce Yunan din adamlarının rüşvet almalarına, para ile iş yapmalarına karşı çıkan Bulgarlar 19. yüzyılın başlarında bahsedilen bölgelerde “en azından Bulgarca anlayan din adamları olması” isteği ile de ayaklanmışlardır. Bkz. Crampton, a.g.e, s. 56.

⁴⁸ İlarion Makariopolski (1812 – 1875), Bulgar din adamı. Bağımsız Bulgar Kilisesi kurulması fikrinin öncülerindendir.

mücadelelerine orada devam etmişlerdir. Bunlardan Bozveli İstanbul'daki Bulgar cemaatine yaptığı konuşmasında İlk defa olarak Fener Rum Kilisesine karşı ayaklanma fikrini ortaya atmıştır⁴⁹. Patrikhanenin baskılarına ve defalarca sürgüne gönderilmesine rağmen çalışmalarından vazgeçmeyen Bozveli İstanbul'daki Bulgar cemaati arasında da kendisine geniş bir taraftar kitlesi bulmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanı'nı ilan etmesi ile daha rahat bir çalışma imkânı bulan Bozveli ve taraftarları yukarıda değindiğimiz nedenleri ileri sürerek Bulgarların Fener Rum Patrikhanesine karşı korunmasını talep ederek Osmanlı Devleti'ne müracaat etmişlerdir⁵⁰. Bulgarların bu çalışmalarından rahatsız olan patrikhane Bulgarlara önderlik eden Bozveli ve İlarion'un tutuklanmasını sağlayarak onları değişik manastırlarda alıkoymaya çalışmıştır. Ancak bu durum Patrikhanenin beklentilerinin tersine gelişmelere neden olmuştur. İki dinî önderin tutuklanması Bulgarlar arasında galeyana sebep olmuş ve Patrikhaneye karşı olan öfkelerin artmasına neden olmuştur. Bulgarlar Sultan Abdülmecit'in 1846 yılında gerekçelediği Bulgaristan seyahati sırasında padişaha dilekçeler sunarak Bozveli ve serbest bırakılmasını ve Fener Rum Patrikhanesine karşı Bulgarların korunmasını talep etmişlerdir⁵¹. Ancak Patrikhanenin bunu engellemek üzere yürüttüğü yoğun faaliyetler neticesinde Bulgarlar somut bir netice elde edememişlerdir. Bulgar bağımsız kilise mücadelesinin önderlerinden olan Bozveli Ayranoz'da 1848 yılında ölmüş, Makaripolski ise ancak 1850 yılında affedilerek İstanbul'a gelmiştir⁵². Bozveli ve Makaripolski'nin çalışmaları somut bir sonuç sağlamasa da Bulgarlar arasında bağımsız kilise fikrinin yerleşmesini Bulgarların bu doğrultudaki çalışmalarının yoğunlaşmasını sağlamıştır.

Bozveli ve Makaripolski'nin Fener Rum Patrikhanesi tarafından sürgüne gönderilmesi Bulgarların bağımsız kilise kurma yönündeki çalışmaların yavaşlamasına neden olsa da Bulgarlar arasında bağımsız kilise

⁴⁹ Tuğlacı, a.g.e, s. 65.

⁵⁰ Tuğlacı, a.g.e, s. 65.

⁵¹ Tuğlacı, a.g.e, s. 66.

⁵² Tuğlacı, a.g.e, s. 66.

kurma fikrinin yerleşmesini sağlamıştır. Bu fikri benimseyen Bulgarlar özellikle İstanbul'da çalışmalarını yoğunlaştırarak bir Bulgar kilisesi kurulması için bir taraftan Osmanlı Devleti nezdinde girişimlerde bulunurken bir taraftan da Patrikhaneden bu konuda müsaade almaya çalışmışlardır. Bulgarlar Patrik II. Antimos zamanında bir Bulgar kilisesi kurulması için Patrikhaneden izin almayı başarmışlardır⁵³. Yoğun bir çalışmanın sonunda Bulgar kilisesinin kurulması için Patrikhaneyi ikna eden ve Osmanlı Devleti'nden gerekli izinleri alan Bulgarlar, Prens Stefan Bogordi'nin Bulgarlara bağışladığı binanın kilise olarak düzenlenmesinden sonra 9 Ekim 1849 tarihinde Slavca yapılan ayinle Bulgar cemaatine hizmet etmeye başlamıştır⁵⁴. 23 Ekim 1849 tarihinde Arhidiyakon Stefan adına vaftiz edilen ve 17 kişilik bir müteveli heyeti belirlenen gerekli ferman, mührü ve diğer evrakları teslim edilen kilise Fener Rum Patrikhanesine bağlı faaliyet göstermeye başlamıştır⁵⁵. Kendi dillerinde ibadet yapma imkânına kavuşan Bulgarlar kiliselerini geliştirmek için çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda Bulgar kilisenin karşısına İstanbul'a gelen Bulgarların konaklayabilecekleri bir konuk evi inşa edilmiş ve bir papaz evinin yapılması için faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Bulgarlar kendi kiliselerini kurma başarısını elde ettikten sonra Patrikhane ile olan ilişkilerini her geçen gün zayıflatmışlar ve patrikhaneden bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Özellikle Bulgar Kilisesi fikrinin öncülerinden olan İlarion Makaripolski'nin 5 Ekim 1858 tarihinde İstanbul Bulgar Kilisesine piskopos olarak atanması⁵⁶ ile Bulgarlar ve Patrikhane arasındaki ilişkiler daha da gerginleşmiştir. Bu tarihten itibaren bazı Bulgarlar Fener Rum Patrikhanesinin otoritesini tanımayarak dini işlerini Bulgar kilisesinde ve papaz evinde yaptırmaya başlamışlardır. Bu durum karşısında Patrikhanenin durumu sertleştirmesi; Bulgar ve Rum din adamları arasındaki gerginliğin artmasına neden olmuştur. Özellikle 3 Nisan 1860 tarihinde

⁵³ Kemal Karpat, **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2004. s.124 .

⁵⁴ Tuğlacı, a.g.e, s. 67.

⁵⁵ Tuğlacı, a.g.e, s. 67.

⁵⁶ Osman Nuri Peremeci, **Tuna Boyu Tarihi**, İstanbul, Resimli Ay Matbaası, 1942, s.198.

yapılan Paskalya ayini sırasında bir gelenek olan Patrik adına dua etmek yerine Osmanlı Padişahının adına dua edilmesi ve İlarion'un Patrikhaneyi tanımadığını açıkça ilan etmesi⁵⁷ ipleri koparmıştır.

Bulgarlar ve Patrikhane arasındaki gerginlikler her geçen gün şiddetlenerek devam etmiştir. Bulgarlar arasında Patrikhanenin baskılarından kurtulmak amacı ile mezhep değiştirme fikri bile ortaya çıkmıştır. Bazı Bulgarlar bu amaçla Katolik mezhebine geçmek için İstanbul'da bulunan Katolik Ermeni Piskoposuna başvurmuşlardır. Bulgarların bu hareketi Patrikhaneyi daha fazla endişelendirmiş Bulgarları teskin edecek bazı önlemler almaya sevk etmiştir. Ancak Patrikhanenin tutumunu yumuşatması da Bulgarları tatmin etmemiştir.

Bulgarlar ve Patrikhane arasındaki gelişmeler, özellikle Bulgarların mezhep değiştirme yönündeki hareketlerin sonucu başta Papa olmak üzere Katolik olan Fransa ve Avusturya'nın da bu işe müdahil olması Bulgarlar ve Patrikhane arasındaki gelişmelerin mahiyetini daha fazla büyötmüştür. Osmanlı Hükümeti ise Bulgar-Patrikhane gerginliğinde, Patrikhanenin nüfuzunu kırılması için el altından Bulgarları desteklemiştir⁵⁸. Diğer Taraftan ise Ruslar Patrikhane ve Bulgarların arasındaki sorunu çözmek için çaba sarf etmişlerdir. Ancak bu çabalar bir sonuç vermemiş Patrikhane – Bulgar çekişmesi artarak devam etmiştir.

Fener Rum Patrikhanesinin taşrada uyguladığı baskılara karşı ortaya çıkan Bulgar – Patrikhane gerginliği zaman içerisinde yaşanan gelişmeler ile uluslararası bir sorun olmanın eşiğine gelmiştir. Osmanlı Hükümeti bir taraftan buna mani olmak diğer taraftan ise bu gerginle bir son vermek ve kesin bir çözüm getirmek amacı ile 11 Mart 1870 tarihinde Bulgar kilisesinin bağımsızlığını ilan eden Eksharlık beratını yayınlamıştır⁵⁹. Böylece Bulgarlar

⁵⁷ Aydın, a.g.e, s. 74

⁵⁸ Aydın, a.g.e, s. 75

⁵⁹ Aydın, a.g.e, s. 75

uzun süren bir mücadeleden sonra önce kendi kiliselerini kurmuşlar daha sonrada bu kiliseyi bağımsızlığına kavuşturmuşlardır.

Bulgarların yoğun bir çaba harcayarak elde ettikleri bu dinsel bağımsızlık Bulgar bağımsızlık hareketlerinin ve aydınlatma hareketinde önemli bir gelişme olmuştur. Bulgarların İstanbul'da kurdukları Bulgar kilisesi Bulgarlar arasında bağımsızlık fikrinin yayılmasında ve Bulgar Prenslğine giden yolda en etkili Bulgar kurumlarından birisi olmuştur. Bulgar Eksharlığı ise daha sonraki dönemlerde özellikle Şarki Rumeli Vilayeti, Makedonya ve Trakya'daki Bulgar faaliyetlerinde birinci derecede rol oynamıştır. Bulgarların dinsel alandaki bu kazanımları Bulgar bağımsızlığının ve daha sonraki dönemlerdeki Bulgar yayılmacığının temel dayanaklarından birisi olmuştur. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı olarak inceleyeceğimiz, Bulgarların Makedonya ve Trakya'daki bağımsızlık faaliyetleri dinsel anlamda Bulgar Eksharlığına bağlı olan bölgelerin siyasal olarak da Bulgaristan'a bağlanması fikri etrafında şekillenmiştir.

1.2.2. Bulgarların Eğitim Faaliyetleri ve Gelişmeler

Osmanlı Döneminde 19. yüzyıla kadar Bulgaristan'daki Bulgar eğitim kurumları dinî nitelik taşıyan kilise ve manastırların kontrolünde olan dünyevi bilgilerden ziyade dini konularda eğitim veren kurumlar olarak gelişmişlerdir. Bulgarlar "**kilyini uçilişte**"⁶⁰ denilen bu okullarda Rumca olarak dini konularda eğitim görmüşlerdir⁶¹. Dolayısıyla bu okullarda dünyevi bilimlere ve Bulgar kültürüne dair hiçbir bilgi öğrencilere verilmemiştir.

Bulgarların dinî eğitim veren bu manastır okulları hem müfredat bakımından hem de sayı bakımından ihtiyaçları karşılamaktan çok uzaktır. Bulgaristan'da 1800 yılında 42'si köy okulu, 6'sı kasaba okulu olmak üzere

⁶⁰ Manastır Okulu

⁶¹ Şimşir, a.g.e, s. XXXVIII

toplam 48 okul bulunmaktadır⁶². Fener Rum Patrikhanesi Helenleştirme çabaları çerçevesinde 1800 yılında metropolitlere gönderdiği bir genelge ile Bulgar kilise okullarının kapatılmasını, kiliselerde yalnız Rumca kitapların okunmasını ve okullarda yalnızca Rumca kitaplar ile eğitim yapılmasını bildirmiştir⁶³. Bulgarların eğitime bir katkı sağlamamasına rağmen yine de Bulgar gençlerin en azından okuma yazma öğrenmesinde faydalı olan bu okulların kapatılması kararı yetersiz olan Bulgar eğitime ağır bir darbe indirmiştir. Kısa bir bocalama döneminden sonra Bulgar kilise okulları yeniden toparlanmış ve bu okulların sayıları arttırılmıştır. Bulgar eğitiminde modern eğitimin başlangıcı sayılan 1835 yılına kadar sayıları artmıştır. Bu yıla gelindiğinde Bulgaristan genelinde Bulgar kilise okullarının sayısı 168'i köylerde, 37'si ise kasabalarda olmak üzere toplam 205'e ulaşmıştır⁶⁴. Ancak daha önce değindiğimiz gibi bu okullar Bulgar millî kimliğine ve kültürüne katkı sağlamaktan ziyade Bulgarların Helenleştirilmelerine hizmet etmişlerdir. Bu okullardan yetişen gençler kendilerini Bulgar olmaktan ziyade Rum olarak tanıtmışlardır.

Bulgar eğitimindeki asıl gelişme ticari faaliyetler için ülke dışında bulunan Bulgarların çalışmaları ile gerçekleşmiştir. Bulgarların ilk modern okulunu, Rusya'da ticari faaliyetlerde bulunan Vasil Aprilov⁶⁵ tarafından 1835 yılında kendisinin de doğum yeri olan Gabrova'da açılmıştır. Bulgarların ilk modern okulu olan bu okul Bell-Lancaster⁶⁶ sistemine göre faaliyet göstermiş⁶⁷ ve ilk yıl 120 öğrenci alarak öğrenime başlamıştır. Bu okul faaliyete başladığı ilk yıl Bulgarların tek modern okulu olarak kalmış bunun dışında başka bir okul açılmamıştır. Ancak daha sonraki yıllarda bu okul örnek alınarak çok sayıda okul açılmıştır.

⁶² Şimşir, a.g.e, s. XXXIX.

⁶³ Şimşir, a.g.e, s. XXXIX.

⁶⁴ Şimşir, a.g.e, s. XXXIX.

⁶⁵ Vasil Aprilov (1789 – 1846). Bulgar Aydınlanma Hareketinin öncülerindendir. Bulgaristan'da ilk Bulgar okulunu ve yayınevinin kurucularındandır.

⁶⁶ Bell-Lancaster Yöntemi: İngiliz eğitimciler tarafından geliştirilen ve bir okulda yaşı büyük olan çocukların kendilerinden küçük çocuklara ders vermesi şeklinde tanımlanan eğitim sistemi.

⁶⁷ Kirilova, a.g.e, s. 258.

Bulgarlar eğitim sistemini ve okullarını modernleştirirken iki farklı yöntem kullanmışlardır. Bir taraftan yeni okullar açmaya devam etmişler diğer taraftan ise var olan ve Rumca eğitim yapan okullar Bulgarlaştırılarak bu okulları modernleştirmişlerdir⁶⁸. Bu çalışmaların sonucunda modern Bulgar okullarının sayısı her geçen yıl artarak çoğalmıştır. Başlangıçta Bulgar okullarının sayısı kademeli bir artış göstermiş 1840 yılına geldiğinde bu okulların sayısı 13'e ulaşmıştır⁶⁹. Ancak bundan sonraki dönemde okulların sayısı giderek artmış ve okul açma süreci hızlanmıştır. Bu bağlamda Bulgar okullarının sayısı 1845'te 53'e ulaşmıştır. Bulgarlar bir taraftan kasaba ve şehirlerde modern okullar açarken diğer taraftan da köylerde var olan kilise okullarını Bulgarlaştırmışlar ve okulların sayılarını arttırmışlardır. Bulgaristan'da faaliyet gösteren okulların sayısı 1835'te 205 iken bu sayı, 1840'ta 282'ye, 1845'te 352'ye, 1850'de 488'e, 1853'te 546'ya, 1854'te 562'ye, 1855'te ise 588'e ulaşmıştır⁷⁰. Bulgar okullarının sayısındaki artış devam etmiş ve Bulgaristan Prensiğinin kurulduğu tarih olan 1878'te Bulgaristan genelinde Bulgar okullarının sayısı yaklaşık olarak 2000'e ulaşmıştır⁷¹. Açılan bu Bulgar okulları çoğunlukla ilkokul düzeyinde temel eğitim veren okullar olmuştur. Bu rakamsal istatistikler incelendiğinde Bulgar okullarının her neredeyse yarı yarıya bir artış gösterdiği görülmektedir.

Bulgarların eğitim alanındaki gelişmeler sadece temel eğitim veren okullarla sınırlı kalmamış bir taraftan kızlara eğitim veren okullar açılırken diğer taraftan da mesleki eğitim veren okullar açılmıştır. Plevne'de 1840 yılında ilk kız okulu açılmıştır⁷². Bulgarlar mesleki eğitim amacı ile Sviştov'da bir ticaret okulu, Prilep ve Ştip'te pedagoji okulları, Lyaskovets ve Samakov'da okulları açmışlardır⁷³. Bulgarların aydınlanmasında, bağımsızlık fikrinin gelişmesinde ve Bulgar bağımsızlık fikrinin öncülerinin yetişmesinde

⁶⁸ Şimşir, a.g.e, s.XL

⁶⁹ Crampton, a.g.e, s. 50

⁷⁰ Şimşir, a.g.e, s.XL, XLI.

⁷¹ Crampton, a.g.e, s. 51.

⁷² Crampton a.g.e, s. 51.

⁷³ Crampton a.g.e, s. 51.

büyük katkısı olan eğitim kurumlarından birisi Bulgaristan'ın ilk yüksek öğrenim kurumu olan Sofya'daki Kliment Ohridski Üniversitesi 1888 yılında açılmıştır⁷⁴. Bulgarların 19. yüzyılın başındaki eğitim durumları düşünüldüğünde ve dönemin şartları değerlendirildiğinde bu eğitim faaliyetlerinin önemi daha iyi anlaşılabacaktır.

Bulgarların eğitim faaliyetlerindeki çalışmaları sadece okul açmakla sınırlı kalmamıştır. Bulgarlar bu okullardan yetişen gençlere maddi imkânlar sağlayarak başta Rusya olmak üzere Avrupa ülkelerine yüksek eğitim için göndermişlerdir. Filibe şehrinin ileri gelenleri 1867 yılında Paris'te 5, Viyana'da 4 Rusya'da 7, İngiltere'de 2 ve İstanbul'da 40 öğrenciye maddi destek sağlayarak onların öğrenim görmelerini sağlamışlardır⁷⁵.

Bulgarların eğitim seviyesinin gelişmesinde etkili olan diğer önemli bir gelişme ise “**çitalişte**” adı verilen okuma odalarının açılması olmuştur. Almanya'daki *Kulturhime* ve İngiltere'deki *Community Centres* gibi halk eğitim kuruluşları örnek alınarak bu çitalişte 1856 yılında açılmaya başlanmış ve 1878 de sayıları 186' ya ulaşmıştır⁷⁶. Faaliyet alanları sadece okuma salonu olmak ve insanlar arasında okuma yazmayı yaygınlaştırmak olmayan bu çitalişte; tiyatro gösterileri düzenlemişler, eğitim faaliyetleri düzenlemişler, edebi ve ilmi toplantılara ev sahipliği yapmışlardır. Çitalişte yaptıkları çalışmalarla sadece Bulgar halkının eğitimine katkıda bulunmakla kalmamışlar aynı zamanda Bulgar halkının aydınlanması ve Bulgar kültürünün gelişmesi için de ön ayak olmuşlardır.

Bulgarların eğitim çalışmaları okul ve okuma evleri ile sınırlı kalmamış, okullarda okuyan öğrencilerin ve vatandaşların faydalanabilmesi için çok sayıda kütüphane açılmıştır. İlk Bulgar Kütüphanesi 1840 yılında Vasil

⁷⁴ <http://www.uni-sofia.bg/history-art+bg/history+bg/opening+bg.html> (18.06.2007)

⁷⁵ Crampton, a.g.e, s. 50.

⁷⁶ Crampton, a.g.e, s. 52.

Aprilov ve Nikolay Palauzov önderliğinde Gabrova'da açılmıştır⁷⁷. Bunu 1869'da Bulgaristan'ın en eski bilimsel kütüphanesi niteliğindeki Bilimsel Enformasyon Merkezî ve Kitaplığı açılmıştır⁷⁸. Bulgaristan'ın prenslik olması ile birlikte, günümüzde Bulgaristan'ın en büyük kütüphanesi olan Kiril ve Metodiy Millî kütüphanesi takip etmiştir⁷⁹. 1882 yılında Osmanlı idaresinde bulunan Şarki Rumeli Vilayetinin Filibe şehrinde İvan Vazaov⁸⁰ Halk Kütüphanesi açılmıştır⁸¹. Bundan kısa bir süre sonra Sofya Üniversitesi Kütüphanesi 1883 yılında açılmıştır⁸². Kütüphanelerin yanı sıra Bulgarların eğitimine katkı sağlayan bilimsel merkezler, kültür merkezleri edebiyat ve kültür dernekleri açılmıştır. Bu gün Bulgaristan'ın en köklü bilimsel araştırma merkezî olan Bulgar Edebiyat Cemiyeti olarak 1896 yılında açılmış ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra Bilgarska Akademia Nauikite⁸³ olarak adı değiştirilmiştir⁸⁴.

Bulgarların 1835 yılına gelene kadar ciddi bir eğitim kurumu olamadığı göz önüne alındığında yarım yüzyıl gibi zamanda gerçekleştirilen bu eğitim faaliyetleri bir eğitim devrimi olarak değerlendirilebilir. Eğitim alanında sağlanan bu gelişme Bulgarlar arasında aydın bir zümrenin oluşmasını sağlamıştır. Aynı zamanda bu eğitim kurumlarından yetişen Bulgarlar önceleri Bulgarların bağımsızlık mücadelelerine önderlik ederken Bulgaristan'ın prenslik olmasından sonra Bulgaristan'ın devlet örgütlenmesini sağlamışlar ve Bulgaristan'ı tam bağımsızlığa götüren yönetici kadroları bünyelerinden çıkarmışlardır. Bu eğitim kurumlarının Bulgarların bağımsızlık fikrine diğer önemli bir katkısı, Şarki Rumeli, Makedonya ve Trakya'nın Bulgar bölgesi olduğu yönündeki fikirlerin temellerini atmış olmasıdır. Bu kurumlar söz konusu bölgelerin Bulgaristan'a katılması gerektiği yönündeki

⁷⁷ Tuğlacı, a.g.e, s. 20.

⁷⁸ Tuğlacı, a.g.e, s. 21.

⁷⁹ Tuğlacı, a.g.e, s. 21.

⁸⁰ İvan Vazov (1850 – 1921). Bulgar halk şairi. Özellikle 1870'lerde yazdığı vatan ve bağımsızlık konulu şiirler ile tanınmıştır.

⁸¹ Tuğlacı, a.g.e, s. 51.

⁸² Tuğlacı, a.g.e, s. 51.

⁸³ Bulgar Bilimler Akademisi

⁸⁴ <http://www.bas.bg/index.php?pat=bashistory&glaven=history&ezik=bg> (18.09.2007)

fikirleri destekleyecek fikri çalışmalar gerçekleştirmişler ve bu bölgeler ile ilgili Bulgar tezlerinin gelişmesine katkı sağlamışlardır.

Bulgar eğitim faaliyetlerinin gelişmesi ile paralel olarak Bulgar basın ve yayınında da gelişmeler sağlanmış, bu gelişmeler bir taraftan Bulgar eğitiminin gelişmesine katkı sağlarken diğer taraftan da Bulgarlar arasındaki bağımsızlık fikrinin yerleşmesinde ciddi bir katkı sağlamıştır.

1.2.3. Bulgar Basın ve Yayınında Milliyetçilik ve Bağımsızlık Politikalarında Yaşanan Gelişmeler

Bulgarların sosyoekonomik durumlarında yaşanan gelişmeler, eğitim alanında sağlanan ilerlemeler ve basın-yayın tekniklerinin gelişmesi sonucunda Bulgar basın-yayın hayatında da kayda değer gelişmeler sağlanmıştır. Bulgar aydınlar, millî kimlik ve bağımsızlık fikirlerini daha geniş kitlelere ulaştırabilmek için basın ve yayını kullanmaya çalışmışlardır. Bundan dolayı 19. yüzyıla birlikte Bulgar basın ve yayın hayatı da gelişmeye başlamıştır. Bulgar basın ve yayın iki yönlü bir gelişme göstermiştir. Bir taraftan Bulgarların eğitim ve aydınlanmasına katkı sağlamak amacı ile Bulgarca kitaplar basılmış, diğer taraftan da Bulgarlar arasında Millî duyguların ve bağımsızlık fikirlerin yayılması için gazeteler yayınlamışlardır.

Bulgarların yayınlanan ilk kitapları genellikle Osmanlı toprakları çoğunlukla Avusturya, Romanya ve Rusya gibi Bulgarların yoğun olarak bulunduğu bölgelerde basılmıştır. Bulgarca olarak basılan ilk kitap olarak kabul edilen çalışma Sofroniy Vrançaski tarafından 1806 yılında Bükreş'te hazırlanan ve dinî vaazların derlemesi niteliğindeki *Nedelnik* isimli çalışmadır⁸⁵. Bu kitabın Bulgarlar arasında eğitimin gelişmesinden ve kültürel kıpırdanmalardan daha erken sayılacak bir dönemde yayınlanmasına

⁸⁵ Crampton, a.g.e, s. 53.

rağmen bundan sonraki Bulgar yayının hayatının gelişmesi oldukça yavaş bir gelişme göstermiştir. Bulgarların ekonomik durumlarının belirli bir iyileşmenin görüldüğü ve okullarının açılmaya başlandığı 1830'lu yıllara kadar bu durum devam etmiştir. Bu süreç boyunca Bulgar basını ağır da olsa bir ilerleme göstermiş ve 1806 – 1834 yılları arasında ortalama yılda bir Bulgarca kitap yayınlanmıştır⁸⁶.

Bulgarlar arasında hayatın her alanında ilerlemelerin gerekçeleşmeye başladığı 1820'li yıllardan sonra Bulgar basın hayatında da kayda değer gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönemde Bulgar kitap basımının en önemli gelişmelerinden birisi aynı zamanda da Bulgar eğitimin tarihinin gelişmelerinden birisi olan ilk Bulgar alfabesinin basılması olmuştur. Bu ilk alfabe Peter Beron adında bir Bulgar doktoru 1824 yılında Avusturya'nın Braşovo şehrinde yayınlamıştır. Bu kitaba, kitabın arka kapağındaki balık figüründen dolayı "Balıklı Kitap" anlamına gelen "*Riben Bukvar*" adı verilmiştir⁸⁷. Bu kitap Bulgarların yoğun oldukları bölgelerde ve Bulgar okullarında dağıtılarak Bulgar öğrencilerin okuma-yazma öğrenmesinde büyük katkı sağlamıştır.

Bulgarlar arasındaki kitap basımı bundan sonraki dönemde de artarak devam etmiştir. Bulgarca kitapların sayısı kademeli bir artış göstermiştir. Bulgarlar 1835 – 1845 yılları arasında yılda ortalama 8 kitap yazmış, bu ortalama 1845 – 1855 yılları arasında bu sayı 21 olmuş ve 1856 – 1876 yılları arasında bu ortalama sayı 70'e ulaşmıştır⁸⁸. Bulgarların 1835 yılındaki yazılı kitaplarının sayısı 38'i geçmezken bu sayı 1876 yılında 1743'e ulaşmıştır⁸⁹. Bu sayılardan da anlaşılacağı üzere Bulgarlar kitap basımına önem vermişler ve 40 yıl gibi kısa sürede bir Bulgar literatürü oluşturmuşlardır.

⁸⁶ Crampton, a.g.e, s.52.

⁸⁷ Permece, a.g.e, s.180.

⁸⁸ Şimşir, a.g.e, s.XLI, II.

⁸⁹ Şimşir, a.g.e, s.XLII.

Bulgar basın ve yayınında milliyetçilik ve bağımsızlık düşüncesinde önemli olan diğer bir konu da gazete ve dergi yayınlanmasında yaşanan gelişmelerdir. Bulgarlar yeniden doğuş dönemlerinde gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışında değişik bölgelerde gazete ve dergiler yayınlamışlardır. Ancak gazete ve dergi yayınlanması kitap yayımına göre daha geç dönemlerde gerçekleşmiştir. Bulgarların 1840'lı yıllara kadar Bulgarca yayınlanan bir gazete veya dergisi olmamıştır. Bulgarca yayınlanan ilk süreli yayın 1844 yılında Bulgaristan dışında İzmir'de yayınlanmıştır. Luboslovie (Filoloji) ismi ile çıkarılan bu dergi özgün bir Bulgar dergisi değildir. Bu dergi İzmir'de bulunan Amerikalı Protestan misyonierler tarafından Rumca yayınlan bir gazetenin tercümesi olarak yayınlanmıştır⁹⁰. Ancak gerek Protestanlar tarafından çıkarılması ve Protestan propagandası yapması gerekse Rumca bir gazetenin tercümesi olması nedeni ile milliyetçi duyguların oldukça yaygınlaştığı Bulgarlar arasında pek rağbet görmemiştir. Bu nedenlerden dolayı ancak 24 sayı olarak çıkarılabilen Luboslovie Dergisi 1846 yılında yayınına son vermiştir⁹¹. Bu dergiyi saymazsak ilk özgün Bulgar süreli yayın olarak değerlendirebileceğimiz gazete yine Osmanlı toprakları dışında Almanya'da çıkarılmıştır. İvan Bogorov tarafından 1846 yılında *Bilgarski Ore*⁹² adıyla çıkarılmıştır⁹³. Bundan kısa bir süre sonra İvan Bogorov 1848'de İstanbul'da Tsarigradski Vestnik⁹⁴ isimli başka bir gazete çıkarmaya başlamıştır⁹⁵. Yaklaşık olarak 14 yıl yayın hayatına devam eden bu gazete Bulgar ulusal uyanış döneminin en önemli ve ciddi yayın organı olmuştur. Bu gazetelerin dışında Bulgarlar bir iki gazete daha çıkarmışlar fakat bu gazeteler uzun ömürlü olamamışlardır. Bulgar basınındaki asıl gelişme Kırım Savaşı'ndan (1856) sonraki dönemde başlamıştır. Bu tarihe kadar bir iki ufak çapta ve kısa ömürlü gazete deneyimi ile sınırlı kalan Bulgar basını 1856'dan

⁹⁰ Ömer Turan, "Amerikalı Protestan Misyonierlerin Bulgar Milliyetçiliğine Katkıları", XII Türk Tarih Kongresi, Ayrı basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 1100

⁹¹ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (18. baskı). İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 68.

⁹² Bulgar Kartalı

⁹³ Ortaylı, a.g.e, s. 87.

⁹⁴ İstanbul Gazetesi

⁹⁵ Permece, a.g.e, s. 196.

itibaren ciddi bir artış göstermiştir. 1856 – 1876 yılları arasında irili ufaklı gerek Osmanlı topraklarında gerekse Osmanlı toprakları dışında 95 adet Bulgar gazete ve dergisi yayınlanmıştır. Bunların 32'si Osmanlı topraklarında yayınlanırken, 63 tanesi Osmanlı toprakları dışında yayınlanmıştır⁹⁶. Bulgarlar tarafından yayınlanan gazete ve dergilerin üçte ikisinin Osmanlı toprakları dışında yayınlanması da göstermektedir ki Bulgarlar arasında millî duyguların ve bağımsızlık fikrinin ortaya çıkmasında ülke dışında yer alan Bulgarların etkisi daha fazla olmuştur. Bu durumun temel sebebi yurt dışında ticari faaliyet amacı ile bulunan Bulgarların ekonomik durumlarının ülke içerisindeki Bulgarlardan daha iyi olmasıdır. Bununla birlikte Bulgarların bulundukları ülkelerde, gerek Rusya gibi panslavist akımın etkisi ile destek sağlanması gerekse Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde Bulgarları kullanmak istemesi amacı ile Bulgarlara destek olması Bulgar basının daha ziyade ülke dışında gelişmesinde etkili diğer önemli bir faktör olmuştur. Bulgar basının özellikle 1856'dan sonra gelişmesinde Bulgar eğitiminde yaşanan gelişmeler etkin olmuştur. Bulgarların 1830'lu yıllardan itibaren kurmaya başladıkları okullar ve bu okullardan yetişen aydın gençler bir taraftan gazeteler için geniş bir okuyucu kitlesi olmuş diğer taraftan bu gençler gazetelerin sadece okuyucu kitlesi olarak kalmamış direkt olarak gazeteler çıkarmışlardır. Bu faktörlerin etkisi Bulgarların kısmen bağımsızlığa götüren 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı öncesinde 1876 yılında değişik bölgelerde yayınlanan irili ufaklı 23 Bulgar gazetesi yayınlanmıştır⁹⁷.

Bulgarlar arasında millî duyguların ve bağımsızlık fikrini gelişmesinde birinci derecede etkili olan faktörlerden başında Bulgar basınında yaşanan gelişmeler gelmektedir. Bulgarların yoğun olarak yaşadığı Balkan Dağları bölgesi ve dönemin ulaşım şartları göz önüne alındığında, Bulgar aydınlarının ve edebiyatçıların; millî duyguları ve bağımsızlık ile ilgili gelişmeleri Bulgarlara ulaştırmasının bu gazeteler vasıtası ile olduğu

⁹⁶ Şimşir, a.g.e, s. XLII.

⁹⁷ Şimşir, a.g.e, s. XLII.

anlaşılabacaktır. Yine Balkan Dağlarının ücra köşelerinde yaşayan Bulgarların dünya ile ilgili gelişmeleri takip etmeleri de bu gazete ve dergiler sayesinde olmuştur.

Bulgarlar arasında başta Osmanlı devlet yönetiminde görülen olumsuz gelişmelere karşı oluşan rahatsızlıklar zamanla Bulgarlarda bağımsızlık fikrine dönüşmüştür. Osmanlı Devleti'nin diğer ülkelerle imzaladığı anlaşmalar gereği tanıdığı ticari serbestlikler neticesinde Bulgarlar dış dünyaya açılmış, öncelikle ekonomik durumlarını iyileştirmelerini sağlamış bunun yanı sıra dış dünyadaki fikirlerden etkilenecek milliyetçilik, Panslavizm gibi fikirlerin Bulgaristan'da yayılmasını sağlamıştır.

Bulgarların ekonomik hayatlarında yaşanan gelişmeler Bulgarların eğitim seviyelerini yükseltmelerini ve eğitim alanında çalışmaları beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda Bulgar eğitiminde hızlı ve ciddi bir iyileşme meydana gelmiştir. Eğitim sayesinde Bulgarlar arasında eğitilmiş ve aydın insan sayısının artması Bulgar basın, yayınının ve edebiyatın gelişmesini beraberinde getirmiştir.

Bulgarların kültürel anlamlarındaki yaşadığı bu gelişmeler Bulgar Vızrajane'sinin⁹⁸ yaşanması ile sonuçlanmıştır. Bulgarların yaşadıkları bu ulusal uyanış, başlangıçta Bulgar bağımsızlık fikrinin daha sonraki dönemlerde ise Bulgar bağımsızlık faaliyetlerinin teorik alt yapısını oluşturmuştur. Teorik alt yapısı kültürel gelişmeler ile oluşturulan Bulgar bağımsızlık fikrinin pratik alt yapısı ise yerel isyanlar diye nitelendirebileceğimiz, sosyal sorunlar ile ilgili ortaya çıkan ancak millî bir karakter yüklenmeye çalışılan isyanlarla oluşturulmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Bulgar bağımsızlık fikrinin pratik altyapısı olan Prenslik (1878) öncesi Bulgar isyanları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

⁹⁸ Bulgar Ulusal Uyanışı, Bulgarlar 19. yüzyılın ortalarından itibaren yaşadıkları gelişmeleri bu şekilde adlandırmaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGARLARIN BAĞIMSIZLIK İÇİN İSYAN ETMELERİ VE DESTEK TEMİN ETMEK İÇİN ÇABALARI

Bulgarlar arasında millî duyguların uyanmaya başlaması 18. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlamıştır. Millî duyguların gelişmeye başlaması ile birlikte bağımsızlık fikri de buna paralel olarak gelişme sürecine girmiştir. Bulgarlar bağımsızlık için siyasi faaliyetler organize etmeye ve Osmanlı Devleti'nden ayrılmak için çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Mevcut düzene ve otoriteye karşı çıkma ve ondan kurtulmaya çalışmanın en önemli yolunun devlete isyan etmek olduğu fikri bazı Bulgarlar arasında taraftar bulmuş ve bu amaçla bazı isyan teşebbüslerinde bulunulmuştur. Bulgarların bu fikri benimsemesinde, balkanlarda yaşanan bazı gelişmeler etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nde yaşanan Sırp, Rum ve Romen isyanları ve söz konusu halkaların isyanlar sonucunda elde ettikleri kazanımlar Bulgarları teşvik etmiş ve Bulgarlar arasında görülen isyan teşebbüslerinin zamanla millî bir bağımsızlık faaliyeti olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak şu da belirtilmelidir ki Bulgaristan'da 1862'den önce çıkan ayaklanma ve isyanların başlangıç nedeni milliyetçilik veya bağımsızlık olmamıştır.

Bulgar isyanları, ayaklanmaları ve Bulgarlar arasındaki karışıklıkları inceleyen araştırmacılar ilk Bulgar kıpırdanmalarının 16.yüzyıl gibi erken tarihlerde ortaya çıktığını belirtmektedirler. Özellikle Bulgar araştırmacılar bu tarihi mümkün olduğu kadar erken zamanlara çekmek için çaba sarf etmektedirler⁹⁹. Ancak bu konuda Osmanlı arşivlerinde kayda değer bir bilgi olmadığı ve dolayısı ile bu kıpırdanmaların bir isyan niteliği taşımadığı Halil İncalcık tarafından tespit edilmiştir¹⁰⁰. İsyen veya bir başkaldırı niteliği taşımasa da 1595'te ve 1688'te Bulgaristan'da bir takım karışıklıkların olduğu yine Halil İncalcık tarafından belirtilmiştir. İncalcık'ın tespitlerine göre söz

⁹⁹ Şimşir, a.g.e, s.XLI.

¹⁰⁰ İncalcık, a.g.e, s. 25.

konusu tarihlerde ortaya çıkan karışıklıklar Osmanlı gücünün zayıflamaya başlaması ve Avusturya karşısında yaşanan geri çekilme sonucu ortaya çıkmış küçük çapta karışıklıklardan ibarettir¹⁰¹. Söz konusu dönemle ilgili Bulgar kaynaklarında da kayda değer bir bilgi bulunmamaktadır. Bulgaristan Devlet Arşivleri tarafından yayımlanan ve 17. yüzyılda Bulgaristan'daki Osmanlı Devleti yönetimini konu alan eserde de 1688 olayları ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. Söz konusu eserde 17. yüzyıl boyunca Bulgarların durumu ile derinlemesine bilgiler verilmesine rağmen bir isyan hareketinden bahsedilmemesi İnalçık'ın tespitlerinin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'ne bazı köylerden sadece bir kısım toprak anlaşmazlıklarından kaynaklanan sorunlar yüzünden müracaat edildiğine değinilmekte bir isyan fikrinden dahi bahsedilmemektedir¹⁰². Dolayısıyla Bulgarların bağımsızlık fikrinin bu kadar erken tarihlerde geliştiği ve fiiliyata döküldüğü tezi Bulgar bağımsızlık fikrini temellendirmeye çalışan bazı Bulgar tarihçilerin yersiz ve gerçek dışı ifadelerden ibarettir. Osmanlı Devleti'nin zor zamanlar geçirdiği Anadolu'daki Celali İsyanları döneminde Balkanlarda özellikle Bulgaristan'da devleti zor durumda bırakacak bir hareketin olmaması bu düşüncemizi kanıtlar niteliktedir.

Osmanlı Devleti'nin en zor dönemlerini yaşadığı 18.yüzyıl boyunca bile Bulgaristan'da herhangi ciddi bir karışıklık söz konusu olmamıştır. Bulgarların Balkanlarda meydana gelen isyan hareketlerine katılması ve Bulgaristan'da isyanların başlaması 19. yüzyıl ile birlikte başlamıştır. Bulgarlar başlangıçta kendi başlarına bir isyan hareketine kalkışmamalarına rağmen Balkanlarda meydana gelen Sırp ve Yunan isyanlarına iştirak etmişlerdir¹⁰³.

Bulgarlar arasında isyan teşebbüslerinin ortaya çıkması, Osmanlı Merkezî yönetimin taşrada fiili kontrolü *ayanlara* karşı kaybetmesi, Bulgarlar arasında fikri aydınlanmanın ve ekonomik gelişmenin başlaması ve Osmanlı

¹⁰¹ İnalçık, a.g.e, s.24 .

¹⁰² Grozdanova, a.g.e, s. 385.

¹⁰³ Todorov, a.g.e, s. 62

Devleti'nin topraklarını koruyamadığının belirginleştiği 1828-1829 Osmanlı – Rus Savaşı sonucunda, Rusların Bulgaristan topraklarını da aşarak Edirne'ye kadar gelmesi gibi iç ve dış gelişmeler ile eş zamanlı olmuştur. Bu da bize göstermektedir ki Bulgarların isyan teşebbüsleri, sıradan bir anda ortaya çıkmış gelişmeler değil tam aksine ülkede yaşanan sosyal, ekonomik değişimlerin, fikri gelişmelerin ve uluslararası siyasi olayların etkisi sonucu ortaya çıkan gelişmelerdir. Bu bağlamda Bulgaristan'da ortaya çıkan ilk isyan teşebbüsü olarak değerlendirilebilecek olay Mamarçev İsyanı'dır.

2.1. Bulgar Halk İsyanları

Bulgarların ilk isyan teşebbüsleri millî karakterden uzak sosyal nedenlerden kaynaklanan hareketler olmuştur. Bunlar genellikle Osmanlı yerel yöneticilerinin haksız uygulamalarına karşı gelen köylü ve halk kitlelerinin isyanları olup başlıcaları şunlardır;

2.1.1 Mamarçev İsyanı (1835)

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında olan 1828-1829 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında Geoergi Mamarçev adında bir Bulgar Rus ordusunda yüzbaşı rütbesi ile savaşa katılmış ve savaşta yer alan Bulgar gönüllülere komuta etmiştir¹⁰⁴. Rusların Edirne'ye gelmesine kadar olan zaman içerisinde Ruslara büyük yararlılıklar gösteren Mamarçev çalışmalarının karşılığı olarak Ruslar tarafından savaş sonrasında Osmanlı borçlarına karşı rehin olarak tutulan Silistire Kalesi'ne komutan olarak tayin edilmiştir¹⁰⁵. Mamarçev burada kendisine bağlı olan Bulgar gönüllülerle ve şehirde bulunan diğer Bulgarlar ile birlikte Bulgaristan'ı bağımsızlığın kavuşturmak amacı ile

¹⁰⁴ http://liternet.bg/publish11/petko_petkov/gmamarchev.htm (21.09.2007)

¹⁰⁵ Ortaylı, a.g.e, s. 84.

ayaklanmışır¹⁰⁶. Ancak bu durumdan rahatsız olan Rus komutanı General Dibiç'in gönderdiği 200 kişilik Kazak Birliği ayaklanmayı kısa sürede bastırmışır¹⁰⁷.

Mamarçev tarafından organize edilen bu ayaklanmanın Ruslar tarafından bastırılması Bulgarların bağımsızlık fikrinin henüz Ruslar tarafından da kabul edilmediğinin göstergesidir. Mamarçev de bu durumu fark edince Ruslardan ümidini kesmiş ve Bulgar tüccarların desteği ile yeni bir ayaklanma teşebbüsüne kalkışmışır. Mamarçev'in 1835'te Tırnova'da ayaklanmanın önderlerinden olan Velço Atansov'un adı ile anılan Velço Ayaklanması da başarısızlıkla sonuçlanmış, ayaklanmanın önderlerinden birçoğu idam edilmiş, Mamarçev ise Sisam Adası'na sürgüne gönderilmişır¹⁰⁸.

Mamarçev tarafından gerçekleştirilen bu ayaklanma teşebbüslerine Bulgar halkı rağbet etmemişır. Hatta Velço Ayaklanması'nı bazı Bulgarlar Osmanlı Devleti görevlilerine ihbar ederek ayaklanmanın sadece bir teşebbüs olarak kalmasını sağlamışlardır. Söz konusu iki isyan teşebbüsünden de anlaşılacağı üzere ne Bulgar kamuoyu ne de Ruslar henüz bağımsız bir Bulgaristan fikrine hazır değillerdir.

2.1.2. Niş İsyanı (1841)

Bulgarların bu ilk isyan teşebbüslerinin gerçekleştiği bu dönemlerde Osmanlı Devleti bunlardan çok daha önemli gelişmeler ile karşı karşıya kalmışır. Devlet bir taraftan Mısır sorunu ile uğraşırken bir taraftan da Tanzimat Fermanı ile getirilen yeniliklerin yerleşmesi için çalışmalar yürütmüşır.

¹⁰⁶ İsmail Selimoğlu, “Osmanlı Devrinde Bulgar İsyanları”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1987, s. 21.

¹⁰⁷ Ortaylı, a.g.e, s. 84.

¹⁰⁸ Tuğlacı, a.g.e, s. 61.

Osmanlı Devleti bu sorunlar ile uğraşırken Bulgarlar arasında yeniden bazı hareketlenmeler görülmüştür. Ancak bu hareketlenmeler Bulgarların daha yoğun olduğu Tuna Bulgaristan'ında değil Güneybatı Bulgaristan'da ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Mısır sorunu meşgul olmasından yararlanan Sırp Prensi Miloş Obronoviç'in Timok Vadisi'ni 1833'te Sırbistan'a dâhil etmesiyle yaşanan gelişmeler sonucunda bölgede yaşayan birçok Türk ve Müslüman Osmanlı toprakları olan Vidin, Niş ve Pirot bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır¹⁰⁹. Bu durum bölgedeki Bulgarlar arasında da hoşnutsuzluk yaratmıştır. Bir taraftan bu durum diğer taraftan da Tanzimat esaslarının uygulanmasında ortaya çıkan eksiklikler bölgede yaşayan Bulgarlar arasında hareketlenmelere neden olmuştur.

Tanzimat Fermanı çerçevesinde vergilerin hafifletilmesi böylece halkın yaşam standartlarının yükseltilmesi ve halkın devlete olan güvenin sağlanması amaçlanmıştır. Ancak Niş ve çevresinde bu amaç gerçekleştirilememiş aksine bölgedeki gerek Müslüman halkın gerekse Bulgar köylülerin çorbacıların vergi yükü artmıştır¹¹⁰. Durum böyle olunca bölgedeki huzursuzluk her geçen gün daha da artmıştır. Bir taraftan bu bölgeye Timok Vadisi'nden getirilerek yerleştirilen Müslüman halk ile yerli Bulgarlar arasındaki toprak anlaşmazlıkları, diğer taraftan ağır vergiler nedeniyle çıkan sorunlar yüzünden Niş çevresindeki durum iyice gerginleşmiş, bölge çarpışmaların ve katil vakalarının eksik olmadığı asayişin her geçen gün kaybolduğu bir mıntika olmuştur¹¹¹. Bu asayişsizlik ortamının yarattığı havaya birde Sırppların tahrikleri ile bölgede adeta bir isyan havası hâkim olmaya başlamıştır.¹¹²

¹⁰⁹ İncalcık, a.g.e, s. 28.

¹¹⁰ Nevzat Artuç, "Osmanlı Devletinde Bulgar İsyanları ve Bulgar Meselesi (1878 – 1886)", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s.16.

¹¹¹ İncalcık, a.g.e, s. 29.

¹¹² İncalcık, a.g.e, s. 29.

Niş bölgesinde yaşanan bu gelişmeler muhtemel bir isyanın habercisi olmuş fakat her geçen gün artan asayişsizlik olaylarına rağmen bir tedbir alınmamıştır. Nihayet 1841 yılının başlarında Niş, Leskofa ve şehirky kazaları ahalisi daha önceki dönemlerde de kendilerini kışkırtan Milyo nderinde ayaklanmışlardır. Bulgar asiler öncelikle Niş bölgesinin önemli noktalarını ele geçirmek için harekete geçmişler, Bu bağlamda başta İstanbul yolu olmak üzere bölgedeki yolları kontrol altına almışlar ve değirmenleri ele geçirmişlerdir. Bununla yetinmeyen Bulgar asiler bölgedeki Müslümanlara saldırmışlar ve Müslümanları katletmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin bu ayaklanmaya zamanında müdahale edememesi nedeniyle isyan Sahra kasabasına da sıçramıştır. Böylece isyan sadece Niş bölgesi ile sınırlı kalmaktan çıkmış Vidin bölgesine de yayılmıřtır¹¹³.

İsyanın her geçen gün daha geniş bir alana yayılması ve ciddi bir hl alması Niş valisi Sabri Paşa'yı merkezden bir müdahale beklemeden tedbir almaya mecbur etmiştir. Sabri Paşa o sırada Niş'te bulunan Rumeli müfettişi Arif Hikmet Bey'in de onayını alarak Arnavutlardan 1500 kişilik bir başıbozuk birliği teşkil etmiştir. Ancak bu başıbozukların yapacakları usulsüzlüklerden çekinen vali, ileri gelenlerini toplayarak onlara yağmacılık gibi usulsüz hareketlerden kaınacaklarına dair yemin ettirmiřtir¹¹⁴. Böylece hazırlıklarını tamamlayan Vali, bu kuvvetleri 18 Nisan 1841 tarihinde asilerin başlıca merkezî konumunda olan Komane ve Mtefa köyleri üzerine sevk etmiştir. Topların da yardımı ile kısa sürede bu köyleri kontrol altına alan Osmanlı kuvvetleri, ayaklanmanın baş sorumlusu konumunda olan Milyo'yu ldrmřlerdir¹¹⁵. Bu durum karşısında cesareti kırılan isyancılar da dağılmışlardır.

¹¹³ Artuç, a.g.e, s.16.

¹¹⁴ Selimoğlu, a.g.e, s. 22.

¹¹⁵ Artuç, a.g.e, s.17.

Niş Ayaklanması'nı bastıran Arnavut başıbozuklar Vali Sabri Paşa'ya verdikleri söze sadık kalmayarak yağma ve talana başlamışlardır. Arnavutların bu sorumsuz hareketleri ve devletin gerekli tedbirleri zamanında alamaması isyanın yeniden hareketlenmesine neden olmuştur. Büyüyen olaylar karşısında durumun vahametini kavrayan Bab-ı Ali Edirne valisi Yakup Paşa düzenli askerî birlikler ile Niş'e gönderilmiştir. Osmanlı birlikleri kısa zamanda ayaklanmaya son vererek bölgede devletin kontrolünü yeniden sağlamışlardır. Niş isyanı sırasında ihmali görülen vali Sabri Paşa görevinden alınmış diğer suçlular da mahkeme edilmek üzere İstanbul'a gönderilmiş böylece Niş isyanı bastırılmıştır.

Ancak asıl gürültü isyan bastırıldıktan sonra kopmuştur. Arnavut başıbozukların yaptıkları mezalim ve buna karşı Osmanlı Devleti'nin gerekli tedbirleri alamaması, başta Bulgarların hamisi konumunda olan Rusya olmak üzere Avrupa devletlerini harekete geçirmiştir. Rusya Bulgarlara yapılan mezalimi yerinde incelemek için bir heyet göndermek için Osmanlı Devleti'ne müracaat etmiştir. Osmanlı Devleti'nin buna karşı çıkmasına rağmen Fransa ve Avusturya'nın Rusya'yı desteklemesi üzerine Osmanlı devleti Rusya'nın bu isteğini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu konuda Fransa ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ni suçlayan nitelikte verdikleri notaların yanı sıra Fransa ve Rusya'nın bölgeye inceleme yapmak amacı ile gönderdiği görevliler¹¹⁶ ile yerel bir vergi sorunu olarak ortaya çıkan Niş İsyanı uluslararası bir boyuta ulaşmıştır.

Osmanlı Devleti bölgesel bir isyandan uluslararası bir krize dönüşmek üzere olan bu olayları kapatmak için bölgeye muhtariyet vererek burasını Sırbistan Prensiğine bağlamış sorunu böyle çözme yoluna gitmiştir¹¹⁷. Osmanlı Devleti bu önlemlerle yetinmemiş, Bölgeye asker sevk ederek Arnavut başıbozuklardan reayayı kurtarmışlar, yağmaladıkları malları

¹¹⁶ Boyan Rangelov, **Političeskiyat Nasionalizım Na Bılgarskoto Nasionalnoosvobeditelno Dvijenie Prez Vizrajdaneto**, Sofya, Bukvite, 2006, s. 29.

¹¹⁷ Artuç, a.g.e, s.18.

sahiplerine iade etmişler, padişah halka 150 bin kuruş dağıttırmış ve isyan süresince Sırbistan'a kaçan Bulgarların köylerine yerleşmesi sağlanmıştır¹¹⁸. Osmanlı devleti ancak bu şekilde isyana tam anlamı ile son verebilmiş ve Avrupa devletlerinin müdahalesinin önüne geçebilmiştir.

Niş İsyanı'nın Bulgarlar açısından iki önemli sonucu olmuştur. Bulgarlar bu isyandan sonra Avrupa'dan ve özellikle Rusya'dan destek göreceklerini fark etmişlerdir. Bu ayaklanma Blaşko, Baserabya, Moldova'da Bulgar göçmenlerin yeni isyan hareketleri planlamalarında örnek teşkil etmiştir¹¹⁹.

2.1.3. Vidin İsyanı (1850)

Bulgarlar için 19. yüzyılın ilk yarısı iktisadi ve kültürel kalkınma hamleleri ile geçerken, ikinci yarısı ise bu gelişmelerin doğal bir sonucu olan toplumsal olaylar ve bağımsızlık fikirleri etrafında şekillenen ayaklanma, isyan bağımsız bir Bulgaristan kurma çalışmaları ile geçmiştir. Bulgarlar arasında daha önce değindiğimiz küçük çapta ve bölgesel nitelikte bazı isyan teşebbüsleri görünse de ilk ciddi ve büyük çaplı Bulgar İsyanı olarak değerlendirebileceğimiz ayaklanma Vidin İsyanı olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat esaslarını tam anlamı ile uygulayamaması, Rusya'nın etkisi ile gelişen ve Güney Slavlarının birliği ile gerçekleştirecek bir Slav Devleti fikri ve özellikle sınır bölgelerindeki Sırp kışkırtmaları nedeni ile Bulgaristan adeta patlamaya hazır bir bomba misali, her an çıkacak bir isyana gebe bir hâle gelmiştir.

Bulgaristan bu durumdayken beklenen isyanın ilk işaretleri Sırbistan sınırında Vidin bölgesinde belirmiştir. Vidin bölgesinin Boynitza halkı, köyün

¹¹⁸ Artuç, a.g.e, s.18.

¹¹⁹ Rangelov, a.g.e, s. 30.

öğretmeni Velço, Papazı, Vasili ve Puyo önderliğinde¹²⁰ Kuzey Bulgaristan'daki Gospodarlık sistemine ve bunların haksız tutumlarına karşı ayaklanmışlardır¹²¹. Bulgar isyancı önderleri tarafından yayılan 10 bin Sırp askerinin sınırda kendilerine yardım etmek için beklediği yönündeki haberleri¹²² ayaklanmanın diğer Bulgar köyleri arasında yayılmasını da sağlamıştır. İsyanın hemen başında Vidin'de bulunan Osmanlı yöneticileri olayların üstüne gitmişlerdir. Önce Vidin Defterdarı İbrahim Efendi İsyancılar ile görüşerek olayı çözemeye çalışmış, ancak bundan bir sonuç alınamayınca Vidin Valisi Vasıf Paşa, Mirliva Ali Paşa komutasındaki Osmanlı birliklerini isyancıların üstüne sevk etmiştir¹²³. Bulgar köylüleri Osmanlı askerinin geldiğini duyunca birçoğu isyandan vazgeçmiş, geri kalanlar da Sırp sınırını geçerek Sırbistan'a sığınmıştır. Ancak Sırp Prensi Aleksandır Kargorgeviç'in emri ile Sırbistan'a sığınan Bulgarlar iade edilmiştir¹²⁴. Osmanlı yöneticilerinin müdahaleleri ile bu ilk isyan teşebbüsü çok büyümeden önlenebilmiştir. Ancak Osmanlı yöneticileri isyanın büyümeden önlenmesindeki başarılarını halkın durumunu düzeltmekte göstermemişlerdir. Özellikle Vidin bölgesinin sınır bölgesi olması ve Sırp tahriklerine açık olması ve Devlet yöneticilerinin bu konuda yeterli önlemi alamaması devleti bölgede her an yeni bir isyan hareketi ile karşı karşıya kalma tehlikesi ile baş başa bırakmıştır.

Bulgarların durumlarında gerekli düzenlemelerin yapılamaması ve Sırbistan'dan gelen tahrikçilerin desteği ile ilk Vidin ayaklanmasından kısa bir süre 13 Haziran 1850 yılında Vidin bölgesinde yeni bir Bulgar isyanı patlak vermiştir¹²⁵. Öncekinden daha çok daha şiddetli olan bu isyan, Kaptan Kristo, Stolo Todorov, İvan Kulin, Pırvan Bırbánov ve Petko Marinov isimli Bulgarların Vidin, Lom ve Belgratçık bölgelerindeki halkı ayaklandırması ile

¹²⁰ İnalçık, a.g.e, s. 45.

¹²¹ Rangelov, a.g.e, s. 27

¹²² Aydın, a.g.e, s. 42.

¹²³ Aydın, a.g.e, s. 43.

¹²⁴ Selimoğlu, a.g.e, s. 29.

¹²⁵ Selimoğlu, a.g.e, s. 29.

başlamıştır¹²⁶ ve kısa sürede 80 civarında köy isyana katılmıştır¹²⁷. İsyancılar ilk başlarda köy ağları, subaşılar, vergi tahsildarları ve nahiye memurları gibi Osmanlı ileri gelen ve görevlilerine saldırmışlardır¹²⁸. Başlangıçta bölge ileri gelenlerini ve devlet memurlarını hedef alan asiler daha sonra kadın, erkek, çocuk demeden yakaladıkları bütün Türk ve Müslümanları öldürmeye başlamışlardır. Vidin'deki isyancılar önceki ayaklanmalara nazaran daha organize hareket etmişlerdir. Vidin bölgesindeki stratejik noktaları yolları ele geçirmişler ve bölgenin dışarı ile olan bağlantısını kesmişlerdir. Diğer taraftan giderek artan isyancıların sayısı 10 bine ulaşmıştır¹²⁹.

Osmanlı Devleti sınır bölgesinde çıkan bu isyandan dolayı endişelenmiştir. Osmanlı yönetimi önceki isyan teşebbüsünde olduğu gibi asilere nasihatçiler göndererek bu sorunu çözmeye çalışmıştır. Ancak bunlardan bir sonuç çıkmayınca Osmanlı Devleti'nin endişeleri daha da artmıştır. Zira bölgede yaşananlardan dolayı Müslüman halkın galeyana gelmesi ve Bulgarlardan intikama kalkışabilecekleri düşüncesi Osmanlı Devleti'nin endişelerini artıran başlıca etken olmuştur¹³⁰. Diğer taraftan Avrupa'da yaşanan 1848 ihtilalleri ve Bulgarlar arasında millî duyguların belirmeye başlaması Osmanlı yöneticilerinin endişelerini daha da arttırmıştır.

Osmanlı yöneticileri durumu anlamaya ve bu konuda alınacak tedbirleri tespit etmeye çalışırken asiler boş durmamışlar bir taraftan teçhizat ve sayılarını arttırmaya çalışırken diğer taraftan da ayaklanmayı daha geniş bir alana yaymak için Bulgarların yaşadıkları bölgelere tahrikçiler göndermişlerdir¹³¹.

İsyan haberleri İstanbul'a ulaşınca Bab-ı Ali bu ayaklanmanın bir an önce bir gürültü koparılmadan ve daha fazla genişlemeden bastırılması için

¹²⁶ Rangelov, a.g.e, s. 36

¹²⁷ İnalcık, a.g.e, s.47.

¹²⁸ Selimoğlu, a.g.e, s. 29

¹²⁹ Artuç, a.g.e, s.22

¹³⁰ Artuç,a.g.e, s.22

¹³¹ Selimoğlu, a.g.e, s. 30

tedbirler almaya yönelmiştir. Bu bağlamda muhtelif bölgelerden Vidin bölgesine asker sevk edilmiş ve bu amaçla askerlere komuta etmesi için Ali Rıza Paşa bölgeye gönderilmiştir¹³². Merkezden Ali Rıza Paşaya verilen talimatta; asilere karşı müdahale edilirken olayın soğukkanlılıkla çözülmeye çalışılması, kan dökmekten kaçınılması, şiddete başvurmada, nasihat yolu ile olayın çözülmeye çalışılması en son yol olarak kuvvet kullanılması yoluna gidilmesi tavsiye edilmiştir¹³³.

Asilerin bu faaliyetleri ve Vidin Kalesi'ne yaklaşmaları üzere Vidin Vilayet Meclisi Niş İsyanı sırasında olduğu gibi başıbozuklardan birlikler oluşturarak bunları asilerin üzerine sevk etmeye karar vermiştir¹³⁴. Alınan bu karar üzerine Vidin ileri gelenlerinden Hacı Sabri Ağa, Mustafa Ağa, Yaşar Ağa ve Ahmet Bey'in toplanan başıbozuk birlikleri asiler üzerine harekete geçmiştir. Bunların müdahalesi ile asilerin ilk gurubu dağıtılmıştır. Asilere karşı girilen asıl hareket Kapıcıbaşı Ali Ağa emrindeki 400 – 500 kişilik başıbozuk birlikleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu başıbozuk birlikleri öncelikle İstanbul yolunu tutan asilerin üzerine gitmiş ve bunları dağıtmıştır. Bundan sonra bu başıbozuk birlikleri, oluşturulan diğer birliklerle birleşerek önce Lom daha sonrada Belgratçık üzerine yürüyerek buradaki asiler de dağıtılmıştır¹³⁵. Ancak başıbozukların müdahalesi sert olmuş ve Niş İsyanı'ndaki olaylara benzer üzücü gelişmeler yaşanmıştır.

Basıbozukların bu müdahaleleri ile isyan büyük ölçüde bastırılmış, ancak bazı Bulgarlar Sırp sınırına çekilerek bu hareketi devam ettirmeye çalışmışlardır. Ali Rıza Paşanın düzenli askerî birlikler ile Vidin'e gelmesi ve yine Rumeli ordusu müşiri Ömer Paşa'nın bir taraftan ciddi tedbirler alınması yönündeki emri, diğer taraftan Sırbistan'a geçerek Sırp yönetimini isyancılara

¹³² Rangelov, a.g.e, s. 36

¹³³ Selimoğlu, a.g.e, s. 32.

¹³⁴ İnalçık, a.g.e, s. 53.

¹³⁵ Selimoğlu, a.g.e, s. 33,34.

destek olmaması konusunda sert bir şekilde uyarması ile bu olay tam anlamı ile çözülmüştür¹³⁶.

Vidin İsyanı, Niş İsyanı ile benzer özellikler göstermektedir. Her iki isyanda bölgesel nitelikte olup, daha ziyade Devlet yönetimine karşı olan hoşnutsuzluklardan ortaya çıkmıştır. Bu isyanların bağımsızlık düşüncesi ile doğrudan bir ilgileri yoktur ve millî bir karakter taşımaktan uzaktırlar. Ancak bu isyanların Bulgar isyancılara en büyük katkısı şüphesiz gerek Sırpların ve onların destekçisi konumunda olan Rusya'nın ve diğer bazı Avrupa ülkelerinin müdahalesi ile yalnız olmadıklarını ve dış destek sağlayabileceklerini göstermiş olması olmuştur. Ancak bundan sonra gerçekleşecek olan Bulgar isyan teşebbüsleri yerel nitelikli olmaktan ziyade millî bir karakter taşıyacaklardır.

2.2. Bulgar Siyasi Örgütlenme Faaliyetleri ve Siyasal İsyanlar

Bulgarlar arasında çalışmamızın önceki bölümlerde de değindiğimiz isyan teşebbüsleri olmuştur. Ancak bu olaylar siyasal nedenlerden çok sosyal nedenlerden ortaya çıkan gelişmelerdir. Diğer bir söylemle Bulgarlar tarafından 19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirilen ayaklanma ve isyan faaliyetleri siyasal sosyal gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren karşımıza çıkan Bulgar isyan faaliyetleri öncekilere nazaran daha siyasi içerikli faaliyetler olmuşlardır. Bu dönemden itibaren gerçekleştirilen olaylar sosyal hoşnutsuzluklardan ziyade millî duygulardan dolayı ortaya çıkmış, daha önceki olayların organizasyonlarında köy papazları, öğretmenler gibi toplum ileri gelenleri olurken bundan sonra gerçekleşecek olayların planlayıcıları ve yöneticileri olarak genellikle ülke dışında eğitim almış yetişmiş komitacılar ortaya çıkmaktadır.

¹³⁶ İnalçık, a.g.e, s. 56, 57.

2.2.1.Bulgar Komitalarının Kurulması ve Faaliyetleri

Bulgarlar arasında arasındaki millî kurtuluş amacı güden hareketin başlangıcı olarak 1862 yılı kabul edilmektedir¹³⁷. Ancak bundan önceki dönemlerde de millî kurtuluşu gerçekleştirmeyi amaç edinen örgütlerin kurulması yönünde çalışmalar olmuştur. Bu alandaki ilk adımları Georgi Stoykov Rakovski¹³⁸ isimli Bulgar atmaya çalışmıştır. Rakovski 1841 – 1843 yılları arasında Atina’da ve Braila’da kurmaya çalışmıştır. Ancak bu çalışmalarında kayda değer bir başarı sağlayamamış, hatta bu çalışmalarını yüzünden Romen tarafından idama mahkûm edilmiş, ancak ülkeyi terk ederek hayatını kurtarabilmiştir¹³⁹.

Rakovski bu yaşadıklarına rağmen ihtilal çeteleri kurmak fikrinden vazgeçmemiş ve İhtilalci Bulgar Birliklerini oluşturmak için faaliyetlerde bulunmuştur. Öyle ki bu çalışmalarından dolayı Rakovski Bulgar tarihçileri tarafından Bulgar çete hareketlerinin ilk ideologu ve Bulgar millî kurtuluş hareketinin ilk organizatörü olarak kabul edilmiştir¹⁴⁰. Rakovski Balkanlarda birçok ülkeyi gezmiş buradaki komitacılarla ilişkiler kurmuştur. Daha sonra Belgrat’a yerleşen Rakovski burada 1862 yılında İlk Bulgar Lejyonunu kurmuştur¹⁴¹. Rakovski bu lejyonu kurmakla kalmamış, daha sonra kurulacak olan lejyonların nasıl kurulacağını, nasıl faaliyet göstereceğini ve nasıl yönetileceğini tespit etmiştir.

¹³⁷ Şimşir, a.g.e, s. LXI.

¹³⁸ Georgi Stoykov Rakovski (1821 – 1867): Bulgar Çeteci Hareketinin ideologu olarak kabul edilir. Yunanistan’da Ve Romanya’da bu ülkelerin ihtilalcileri ile çalışmalar yapmak amacı ile bulunmuştur. Kırım Savaşında Rusya için Osmanlı Ordusunda casusluk yapmıştır. 1862 yılında ilk Bulgar Lejyonunu kurmuştur.

¹³⁹ Rangelov, a.g.e, s. 30

¹⁴⁰ Şimşir, a.g.e, s. LXII

¹⁴¹ Marin Marinov, **Rusko Tursko Osvoboditelna Voina**, Sofya, Dırjavna İzdatelstvo, 1977, s.16.

Rakovski'ye göre bu lejyonlar, “yurt dışında ancak Bulgar sınırına yakın bölgelerde küçük birlikler hâlinde kurulacak, uygun zamanlarda Bulgaristan’a girecekler halkı isyana teşvik edecekler halk arasında kendilerine lojistik destek sağlayacaklar, yakalanmamak için hızlı hareket edecekler, bu çeteler küçük gruplar hâlinde organize edilmelerine rağmen kendi başlarına göre hareket etmeyecekler yine yurt dışında tertip edilecek bir komita tarafından yönetilecek ve komita verilen tarafından verilen talimatlara göre hareket edeceklerdir.”¹⁴²

Rakovski'nin belirlediği esaslar çerçevesinde özellikle 1862'den sonra çeteler kurma faaliyeti hızlandırılmıştır. Bu çetelerin kurulması ve yönetilmesi için Rakovski 1866 yılında Bulgar Gizli Merkez Komitesi (BGMK)¹⁴³ isimli bir komita kurmuştur¹⁴⁴. Bu komitanın talimatı ile Hacı Stavri önderliğinde bir grup Gabrova, Tırnova, Elena ve Dranovo bölgelerine kendilerine katılacak çeteciler bulmak ve eğer mümkün olursa bir ayaklanma çıkarmak için gönderilmişlerdir. Hacı Stavri 150 kişilik bir birlik toplamayı başarmış, ancak bir isyan hareketi gerçekleştirmeye fırsat bulmadan Osmanlı askerleri tarafından fark edilmiş, birlikleri dağıtılmış ve kendisi de Romanya'ya kaçmak zorunda kalmıştır¹⁴⁵. Rakovski çete kurma faaliyetlerini daha kolay devam ettirmek için kendisi de Eflak'a yerleşmiş ve faaliyetlerini buradan yönetmeye başlamıştır¹⁴⁶. Rakovski tarafından 1864 yılı içerisinde on ikişer kişilik iki çete, bilgi toplamak, yeni gönüllüler bulamak, bölgede faaliyet gösteren Türk çetelerinden bölgeyi temizlemek ve Bulgar halkını isyana hazırlamak gibi görevlerle Bulgaristan'a gönderilmiştir¹⁴⁷. Aynı yıl içerisinde Bulgar kurtuluş hareketinin sembol isimlerinden birisi olan Panyot Hitov¹⁴⁸ yönetiminde 15 kişilik bir Bulgar çetesi ise Sırbistan üzerinden Bulgaristan'a gönderilmiştir¹⁴⁹.

¹⁴² Marinov, a.g.e, s. 16.

¹⁴³ Taen Tsentralen Bılgarski Komitat (TSBK)

¹⁴⁴ Marinov, a.g.e, s. 17

¹⁴⁵ Aydın, a.g.e, s. 57.

¹⁴⁶ Şimşir, a.g.e, s. LXIV.

¹⁴⁷ Selimoğlu, a.g.e, s. 53.

¹⁴⁸ Panyot Hitov (1830 – 1918) Önde gelen Bulgar çetecilerindendir. Özellikle 1863 -1864 yıllarında Balkan dağarında çetecilik yapmıştır.

¹⁴⁹ Şimşir, a.g.e, s. LXV

Ancak bu çeteler bir müddet Bulgaristan'da dolaşmalarına rağmen kayda değer bir çalışmaları olmamıştır.

Rakovski 1866 yılı içerisinde Filip Totü¹⁵⁰ isimli eski bir eşkıya liderliğindeki başka bir çeteyi Bulgaristan'a göndermiştir. Bu çete gözle görülür bir başarı sağlayamamasına rağmen özellikle Türklere karşı yaptığı cinayetler ile ön plana çıkmıştır¹⁵¹. Aynı yıl gönderilen diğer bir Bulgar çetesi 20 kişilik Jelü Voyvoda çetesidir. Bu çetede bir başarı sağlayamadan Eflak'a geri dönmüştür¹⁵².

Bulgaristan'a 1867 yılı içerisinde 3'ü Eflak üzerinden birisi Sırbistan'dan olmak üzere dört çete gönderilmiştir. Bunlardan Panyot Hitov çetesi 30 kişiden, Filip Totü çetesi 35 kişiden, Petır Petkov çetesi 15 kişiden, Sırbistan üzerinden gönderilen Yeremin Bilgarov çetesi 160 kişiden oluşturulmuştur. Ancak bu çetelerin 3'ü büyük ölçüde etkisiz hâle getirilmiş, diğeri de hiçbir faaliyette bulunamadan Sırbistan'a geçmiştir¹⁵³.

Özellikle 1867 yılındaki çetelerin faaliyetleri Rus tahriki ile gerçekleşmiştir. Rusya, İstanbul'daki Elçisi İgnatief ve Filibe'de görevli bulunan Bulgar kökenli Rus Viskonsolosu Neydan Gerov vasıtası ile bu çetelerin faaliyetlerini yönlendirmiştir¹⁵⁴. Ancak bu dönemde Tuna vilayetinde Mithat Paşa gibi dirayetli bir Osmanlı valisinin bulunması ve Mithat Paşa'nın gerek çetecilere karşı gösterdiği başarılı mücadele gerekse vilayet yönetimindeki halkı memnun eden uygulamaları ve halkın çetecilere yakınlık göstermemesi sonucu Bulgar çetecilerin faaliyetleri hüsrarla son bulmuştur.

¹⁵⁰ Filip Totü (1830 – 1907). Bulgar İhtilalcisi ve Voyvoda'dır. Özellikle yaptığı çetecilik faaliyetleri ile ön plana çıkmış, çok sayıda masum Türkü öldürmüştür.

¹⁵¹ Şimşir, a.g.e, s. LXV

¹⁵² Selimoğlu, a.g.e, s. 54

¹⁵³ Aydın, a.g.e, s. 58.

¹⁵⁴ Şimşir, a.g.e, s. LXVI

Georgi Rakovski 09 Ekim 1867 tarihinde Bükreş'te Tüberküloz hastalığının yakalanarak ölmüştür¹⁵⁵. Aynı yıl Ruslar da Bulgar halkının ulusal bir isyan için hazır olmadıkları gerekçesi ile Neydan Gerov'a gönderdikleri talimatta yerel küçük çapta bu tarz çete faaliyetlerinin desteklenmemesini, bildirmişlerdir¹⁵⁶. Bu gelişmeler ve somut bir başarı sağlanamaması Bulgar ihtilal çetelerinin faaliyetlerini yavaşlatmalarına neden olmuştur.

İhtilalci Bulgarlar arasındaki önemli bir gelişme 1868 yılında Bükreş'te Hacı Dimitır¹⁵⁷ ve Stefan Karaca'nın¹⁵⁸ önderliğinde Bulgar Derneğinin¹⁵⁹ kurulması olmuştur¹⁶⁰. Bu dernek çetecilik faaliyetlerine devam etmeye karar vererek Hacı Dimitır ve Stefan Karaca önderliğinde 125 kişilik bir çeteyi Bulgaristan'a göndermeye karar vermiştir. Bu iki liderin öncülüğündeki Bulgar çetesi 6 Temmuz 1868'de Tuna'yı geçmişlerdir¹⁶¹. Ancak bu çete daha Bulgaristan'a girerken Osmanlı kuvvetleri tarafından fark edilmiş, uzun süren bir takipten ve aralıklı çarpışmalardan sonra çetenin tamamına yakını imha edilmiş çetenin önderlerinden Hacı Dimitır çarpışmalar sırasında öldürülmüş, Stefan Karaca ise yakalanarak Rusçuk'ta idam edilmiştir¹⁶².

Bulgar milliyetçileri 1862 – 1868 yılları arasında ülke dışında kurdukları ihtilal örgütleri Bulgar halkını ayaklandırmaya çalışmışlardır. Bu çabaların pratik hiçbir sonuç vermemesine rağmen yine de Bulgarlara bazı yararlar sağlamıştır. Bilal Şimşir, Bulgar tarihçilerden aktararak bu dönemin, Bulgarların ilk silahlı mücadelesi olduğu, Bulgarların mücadele ruhunu canlandırdığını, yabancıların dikkatinin Bulgaristan üzerine çekilmesi sağladığını, Bulgar kilise sorununun çözülmesini hızlandırdığını ve daha

¹⁵⁵ Rangelov, a.g.e, s. 59.

¹⁵⁶ Şimşir, a.g.e, s. LXIX

¹⁵⁷ Hacı Dimitır (1840 – 1868): Gerçek adı Dimitır Nikolov Asenov'dur. Bulgar Voyvodasıdır. 1862 yılından itibaren İhtilalciler ile birlikte hareket etmeye başlamıştır.

¹⁵⁸ Stefan Karaca (1840 – 1868): Adı Stefan Todorov Dimov'dur. Bulgar Komitacı önderlerindedir. 1868' kadar Bulgar çetelerine önderlik etmiştir.

¹⁵⁹ Bilgarsko Obştestvo

¹⁶⁰ Rangelov, a.g.e, s. 59.

¹⁶¹ Marinov, a.g.e, s. 17.

¹⁶² Selimoğlu, a.g.e, s. 60.

sonraki dönemlerde yapılacak mücadeleler için Bulgar ihtilalcilere tecrübe kazandırdığını belirtmektedir¹⁶³. Osmanlı Devleti bu dönemde komitaların faaliyetlerine yalnızca askerî harekâtlarla cevap vermekle kalmamış bölgede yayın yoluyla propaganda faaliyetleri de yürütmüştür¹⁶⁴.

Bulgarlar dışarıdan yapılacak komita faaliyetleri ile bir başarı elde edemeyeceklerini fark ederek 1868 yılından itibaren bu çalışmalara son vermişler ve ülke içerisinde gizli ihtilal cemiyetleri kurarak Bulgar halkını isyana hazırlama çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Rakovski'nin dışarıdan yapılacak ihtilalci çete faaliyetleri için yaptığı organizasyon ve oluşturduğu ideolojiyi, Vasil Levski¹⁶⁵ ülke içerisinden yapılacak mücadele için oluşturmuştur. Ülke içerisindeki Bulgar ihtilal hareketlerinin ideoloğu olan Levski'ye göre “ Dışarıdan yapılacak olan çalışmalar ile bir başarı elde edilmesi söz konusu değildir. Başarıya ulaşmak için ülke içerisinde gizli ihtilal örgütleri kurulacaktır. Bu örgütler bölge esasına göre oluşturulacak bölgesel komitalar kurulacak ve bu komitalar kati olarak Bükreş'te bulunan merkez komitanın emirlerine sadık kalacaklardır. Yine bu komitalar oluşturulurken merkez ve komitalar arasında haberleşmeyi sağlayacak, bölgesel komitaların denetimini sağlayacak bir kontrol mekanizması oluşturulacak, oluşturulacak komitalar sıkı bir disiplin içerisinde hareket edecek mutlak otorite sağlanacak, merkeze bağlı bölgesel komitalar, kendi bölgelerinde aynı esaslara dayalı olarak köylere varana dek en küçük yerleşim birimlerine kadar alt komitalar oluşturacaktır. Oluşturulan bu komitalar kendi başlarına hareket etmeyecek bir eylemde bulunmayacak merkez komita tarafından belirlenen bir tarihte topyekûn bir ayaklanma için hazırlık yapacaklardır¹⁶⁶.

¹⁶³ Şimşir, a.g.e, s.LXXII.

¹⁶⁴ BOA, HR. TO. 37/101, Osman Şükrü imzasıyla tercüme edilen resmi bir mektup olan bu belgede: “*Rus ve Bulgarlar tarafından irtikab olunan harekâtı vahşiyane müteallik resmî ve gayri resmî bir takım telgrafnameleri, havi irsal buyrulan risaleleri neşr eylemekteyim*” denilmektedir.

¹⁶⁵ Vasil Levski (1837 -1873): Asıl Adı Vasil İvanov Kunçev'dir. Bulgarların en önemli ulusal kahramanlarından birisidir. Bulgar Bağımsızlık Hareketinin önderlerindendir. Bulgar İhtilal Komitalerinin hem ideoloğu hem de organizatörü olmuştur. Romanya'dan Bulgaristan'a geçtiği sırada yakalanmış ve 1873'te idam edilmiştir.

¹⁶⁶ Marinov, a.g.e, s.18.

Vasil Levski'nin belirlediği bu esaslardan da anlaşılacağı üzere Bulgar komitaları daha önceki dönemlerde yarı ihtilalci yarı kurtarılarak tam bir disiplin içersine sokularak ciddi İhtilal Komitaları olarak örgütlenilmesine çalışılmıştır. Vasil Levski bir taraftan oluşturulacak olan bu komitaların teorilerini hazırlarken diğer taraftan da komitaları kurmak ve geliştirmek için defalarca Bükreş'ten Bulgaristan'a gelmiş ve ülkenin birçok yerini dolaşarak bu komitaların alt yapısını oluşturmaya çalışmıştır.

Bulgaristan içersinde kurulacak olan ihtilal komitalarının bir merkezden yönetilmesi ve içeride yürütülecek mücadelenin bir elden yönetilmesi amacı ile 1870 yılında Bükreş'te Bulgar Merkez İhtilal Komitesi¹⁶⁷ adında bir örgüt kurulmuştur¹⁶⁸. Bu örgüt kurulduktan sonra ülke içersinde komitalar kurma işine hız verilmiş, Levski Bulgaristan'a geçerek Loveç'te Bulgaristan ülke içi ihtilal komitalarının merkezini kurmuştur¹⁶⁹. Bundan sonra Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde komitalar kurulmaya devam edilmiş, İlk bölgesel komita Orhaniye kasabasında kurulmuş, bu ilk bölgesel komitayı, Tatarpazarcık, İslimiye, Eski Zağra, Tırnova ve Loveç'te kurulan komitalar takip etmiştir¹⁷⁰.

Komitalar bir taraftan kendi bünyelerinde alt komitalar teşkil etmeye çalışırken diğer taraftan da komitaları insan ve mühimmat olarak büyütme için çalışmalarda bulunmuşlardır. Komitaların özellikle mühimmat ve silah temini konusunda Panslavist örgütlerden destek sağlamışlardır. Bu faaliyetlerinde Filibe'de bulunan Rus konsolosluk görevlisi Neydan Gerov ve İstanbul'da bulunan Rus elçisi İgnatiev'ten istifade etmişlerdir¹⁷¹.

Vasil Levski'nin komita çalışmaları için yeniden Osmanlı topraklarına girdiği bir sırada 1872 yakalanarak 6 Şubat 1873 yılında idam edilmesi¹⁷² ve hemen ondan kısa bir süre sonra Levski'nin hâlefi konumundaki Atanas

¹⁶⁷ Bılgarski Revolüsiönen Tsentralen Komitat

¹⁶⁸ Rangelov, a.g.e, s. 75.

¹⁶⁹ Şentürk, a.g.e, s.193.

¹⁷⁰ Şentürk, a.g.e, s. 193,194

¹⁷¹ Şentürk, a.g.e, s.195.

¹⁷² Selimoğlu, a.g.e, s. 70.

Tsvetkov Uzunov'un Türk makamları tarafından ele geçirilmesi¹⁷³ Bulgar ihtilal komitalarının faaliyetlerini yavaşlatmıştır. Bir taraftan iki liderlerini kaybetmiş olmaları diğer taraftan da kendi aralarındaki anlaşmazlıklar komitaların adeta dağılma noktasına neden olmuştur. Ancak Lyuben Karavelov'un¹⁷⁴ komitaları yeniden toparlama çalışmaları ve komitalara kazandırdığı gençler ile komitaların devamlılığını sağlamıştır. Bu dönemde Bulgarların gerçekleştirdikleri faaliyetler Yunanistan'da tepkiyle karşılanmış; Yunanistan'da yayın yapan gazeteler Bulgarların bağımsızlık faaliyetlerinin Rusların panslavist (İslav ittifadı) politikalarının etkisi altında geliştiği sık sık dile getirilmiştir. Hatta Yunan gazeteleri Yunan menfaatlerine karşı olduğunu düşündükleri bu konuda açıktan açığa Rusya'yı itham etmişlerdir¹⁷⁵.

Bulgar ihtilal komitaları gerçekleştirdikleri çalışmalara rağmen 1875 yılına kadar bir isyan teşebbüsünde bulunamamışlardır. Bir isyan teşebbüsünde bulunulmamasına rağmen Bulgar ihtilal komitaları Bulgaristan'da oluşacak bir isyanın alt yapısını hazırlamışlardır. Özellikle 1862 – 1875 dönemlerinde gerek ülke dışında oluşturulan gerekse ülke içinde meydana getirilen komitalar gerçekleştirilecek olan Millî Bulgar İsyanının ve Bulgar bağımsızlığına gidecek yolun altyapısını hazırlamışlardır. Vasil Levski'nin ele geçirilip yakalanmaması sonucu ertelenmek zorunda kalan Bulgar isyanının ilk teşebbüsü 1875 yılında gerçekleştirilmiştir.

2.2.2. Siyasal Nitelikli Bulgar İsyanları

2.2.2.1. Bulgarların 1875 İsyan Teşebbüsü

Bulgarların siyasi örgütlenme çalışmalarına devam ettiği dönem Avrupa'da köklü değişikliklerin yaşandığı siyasal dengelerin değiştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemin en önemli değişikliği Rusya'nın Kırım

¹⁷³ Şimşir, a.g.e, s. LXXVIII

¹⁷⁴ Lyuben Karavelov (1834 – 1879) Bulgar Milliyetçi Yazarı ve Folklor araştırmacısıdır. Rusya karşıtı tavırları ile ön plana çıkmıştır.

¹⁷⁵ BOA, HR. TO. 6/26 (20 Şubat 1872)

Savaşı'ndan sonra kaybettiği ağırlığını yeniden kazanması olmuştur. Kırım Savaşı'nda (1853 – 1856) Fransa, İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin başını çektiği koalisyonu mağlup olmuş, bunun sonucunda bir taraftan Karadeniz üzerindeki haklarını kaybetmiş diğer taraftan da Avrupa siyasetindeki ağırlığını yitirmiştir. Rusya bunun sonucunda başta Panslavizm olmak üzere Balkan politikalarını askıya alarak Asya üzerine yoğunlaşmak zorunda kalmıştır¹⁷⁶.

Bulgarların komitalarından neredeyse ümidini kesmeye başladığı 1870'li yılların başında Bulgar ihtilalcilerine yeniden can verecek, onların bağımsızlık mücadelesine yeniden hayat verecek gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin başında Rusya'nın yeniden Balkan ve Avrupa Politikasına ağırlık vermesi olmuştur. Rusya 1870 yılında Paris Antlaşması'nı imzalayan devletlere bir nota vererek bir nota vererek, bu tarihten itibaren söz konusu antlaşmanın Karadeniz ile ilgili maddelerini tanımadığını bildirmiştir¹⁷⁷. Avrupa devletlerinin Londra Protokolü (1871) ile Rusya'nın bu isteğini kabul etmeleri¹⁷⁸ ile Rusya yeniden Karadeniz'de ve dolayısı ile Balkanlarda yönelik aktif bir politika izleme imkânına kavuşmuştur. Yine Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz şartlar ve Osmanlı Devleti'nin özellikle 1870'den itibaren adeta İstanbul'daki Rus elçisinin tavsiye ve direktifleri tarafından yönetiliyormuş gibi bir görüntü çizmesi Bulgarları cesaretlendiren bir başka bir gelişme olmuştur. Osmanlı Devleti'nde 3 yıl gibi bir süre içerisinde 6 sadrazam değişmesi Osmanlı Devleti'nin yönetiminde aksamaların olduğunun başka bir göstergesidir. Bulgarları isyan için cesaretlendiren en önemli olaylardan birisi şüphesiz Hersek İsyanı ve devletin isyan karşısında kaldığı zor durum olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde yaşanan bu gelişmelerden cesaret alan Bulgar ihtilalcileri isyan fikri yeniden tartışılma konuşulma başlamışlardır. İsyan fikri

¹⁷⁶ Armaoğlu, a.g.e, s. 255.

¹⁷⁷ Armaoğlu, a.g.e, s. 329.

¹⁷⁸ Armaoğlu, a.g.e, s. 332.

yine ülke dışında Romanya’da ortaya atılmış, gerçekleştirilecek olan isyan burada planlanmış ve Bulgar Halkı buradan isyana davet edilmiştir.

Bulgaristan’da 1875 yılında girişilen isyan hareketi büyük oranda Rus Panslavistlerin ve onların kontrolündeki Bulgar ihtilalcilerin önderliğinde planlanmıştır. Ayaklanma ile ilgili ilk çalışmaları aynı zamanda Bulgar Merkez İhtilal Komitasının da başkanı olan Hristo Botev¹⁷⁹ yapmıştır. Botev Bulgarları isyana hazırlamak için çalışmalarını Bükreş’te 08 Aralık 1874 14 Eylül 1875 tarihleri arasında 27. sayı olarak çıkardığı *Zname (Bayrak) Gazetesi*¹⁸⁰ vasıtası ile yapmıştır. Botev bu gazetenin 16 Mart 1875 tarihli ve 11. sayısından itibaren yazdığı yazılar ile artık isyanın vaktinin geldiğini ve Bulgarlar için isyan vaktinin geldiğini belirterek Bulgar halkını açıkça isyana davet etmiştir¹⁸¹. Botev bir taraftan Bulgarlara isyan çağırısında bulunurken diğer taraftan da 12 Ağustos 1875’te Bulgar Merkezî İhtilal Komitasını toplayarak komitada Bulgarları ayaklandırma kararı aldırılmıştır¹⁸². Komita bu kararı aldıktan hemen sonra ayaklanmanın nasıl yapılacağını planlamıştır. Bu plana göre; *“Bükreş’ten 5 ihtilalci Osmanlı topraklarına gönderilecek. Bunlar Edirne ve Tuna vilayetlerinin muhtelif bölgelerinde ayaklanma çıkaracaklardır. Aynı zamanda Botev Odesa’ya giderek isyan için 12.000 adet silah alacak. Daha önceki komita faaliyetlerinde de aktif olan Panyot Hitov komutasındaki Sırbistan üzerinden Tuna vilayetine geçecek ve Kocabalkan içerisindeki Troyan Manastırından isyanı yönetecektir. Diğer taraftan bir kundakçı gurubu İstanbul’a gönderilerek İstanbul’un değişik bölgelerinde yangınlar çıkarılacak ve kargaşaya neden olacaktır.”*¹⁸³

¹⁷⁹ Hristo Botev Petkov (1848 – 1876): Bulgarların önde gelen ulusal kahramanlarından. İhtilalci ve şairdir. Rusya’da eğitim görmüştür. Bükreş’te kurulan Bulgar Merkezi İhtilal Komitasına başkanlık yapmış 1876 Nisan İsyanının planlayıcılarından birisi olmuştur. Aynı yıl Bir Avusturya Vapurunu kaçırarak geldiği Bulgaristan’da Osmanlı Askerleri tarafından öldürülmüştür.

¹⁸⁰ Rangelov, a.g.e, s. 91.

¹⁸¹ Rangelov, a.g.e, s. 87,88.

¹⁸² Marinov, a.g.e, s.18.

¹⁸³ Şimşir, a.g.e, s. LXXX.

Bulgar Merkezî İhtilal Komitesi ihtilal kararını aldıktan sonra 28 Ağustos 1875'te Bulgaristan'da yaşayan Türk ve Müslümanlara yönelik bir bildiri yayınlayarak onları da isyana davet etmiş aksi takdirde canlarını ve mallarını koruyamayacaklarını bildirmiştir¹⁸⁴.

İsyan hareketinin genel alt yapısı oluşturulduktan ve hazırlıklar tamamlandıktan sonra ihtilalciler Osmanlı topraklarına gönderilmiştir. Komita isyanı Eski Zağra, Rusçuk ve Şumnu olmak üzere üç farklı bölgede çıkarmayı planlamıştır¹⁸⁵. Komita tarafından Eski Zağra bölgesindeki ayaklanmayı yönetmekle görevlendirilen Stefan Nikolay Stambolov¹⁸⁶ İstanbul'daki kargaşalıkları çıkaracak komitaları tespit edip görevlendirdikten sonra İstanbul üzerinden 29 Ağustos günü Eski Zağra'ya gelmiştir¹⁸⁷. Eski Zağra'da bulunan komita üyeleri ile görüştüktan sonra 16 Eylül isyan tarihi olarak tespit edilmiştir. Komita yaptığı plana göre isyancılar şehrin dışında buluşacaklar ve gece şehri ele geçireceklerdir. Ancak buluşma yerine sadece 24 Bulgar'ın gelmesi Stefan Stambolov'u bu hareketten vazgeçirmiş, kendisi çeteyi terk ederek Eflak'a geri dönmüştür¹⁸⁸.

Merkez komita tarafından ikinci bölge olarak seçilen Rusçuk bölgesindeki isyanı yönetme görevi Nikola Obretenov isimli bir ihtilalci gönderilmiş ancak burada Türk nüfusunun yoğun olması ve bir Osmanlı garnizonun bulunması sebebi ile isyan yeri olarak Çervena Voda köyü seçilmiştir. Buradaki ihtilalcilerin belirlediği 21 Eylül gecesini ise belirlenen buluşma yerine sadece 20 kişi gelmiştir¹⁸⁹. Bu çete de Kocabalkan'a çekilirken Osmanlı birlikleri tarafından dağıtılmıştır. Buradaki isyan teşebbüsü de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

¹⁸⁴ Şimşir, a.g.e, s. LXXXI.

¹⁸⁵ Şentürk, a.g.e, s.226.

¹⁸⁶ Stefan Nikolov Stambolov (1854 – 1895), Bulgar ihtilalci, şair ve politikacıdır. 1876 Nisan İsyanında aktif rol almıştır. Bulgaristan Prensliği kurulunca meclis başkanlığı ve başbakanlık yapmıştır. Politikacılığı döneminde Osmanlı taraftarlığı ile gündeme gelmiş,1895'te Sofya'da öldürülmüştür.

¹⁸⁷ Şimşir, a.g.e, s. LXXXI

¹⁸⁸ Şentürk, a.g.e, s.226.

¹⁸⁹ Şimşir, a.g.e, s. LXXXIII.

Üçüncü İsyan bölgesi olarak seçilen Şumnu'dan ise komitanın çağrısına sadece 12 kişi katılmış bunlarda bir isyan teşebbüsünde bulunmadan dağarla doğru çekilirken Osmanlı kuvvetleri tarafından dağıtılmıştır¹⁹⁰.

Bulgar Merkezî İhtilal Komitası 1875 yılında büyük bir isyan çıkacağını ve bunun Bulgarları kurtuluşa kavuşturacağını hesaplamışlardır. İsyanı bütün Bulgarların iştirak edeceği ümit edilmiştir. Komita başlangıç planlarını yaparken 12.000 silah temin etmeyi planlamıştır. Komitanın elinde de bir miktar silah bulunduğu düşünülürse binlerce kişinin silahlı mücadeleye katılması amaçlanmıştır. Ancak üç farklı bölgede isyan çağrısına sadece 56 kişinin itibar etmesi düşündürücüdür. Burada Osmanlı Devleti'nin zamanında aldığı tedbirler sayesinde isyanın daha başlamadan engellendiği de göz ardı edilmemelidir. Başarısızlıkla sonuçlanan bu ihtilal hareketi bundan birkaç ay sonra gerekçeleşecek olan asıl Bulgar İsyanı için bir ön çalışma olmuştur diyebiliriz.

2.2.2.2. 1876 Nisan Ayaklanması¹⁹¹

Bulgarların büyük umutlar bağlayarak kalkıştıkları 1875 isyanının tam bir fiyasko ile sonuçlanması Bulgar komitacıları kadar onların hamisi konumunda olan Rusya'nın İstanbul konsolosu olan İgnatiev'i de hayal kırıklığına uğratmıştır. İgnatiev bu başarısızlığın nedenlerini araştırırken bölgedeki Osmanlı yöneticilerinin yerinde müdahaleleri ile isyanın daha başlamadan engellendiğini tespit etmiştir. Bunun üzerine İgnatiev Osmanlı Sadrazamı Mahmut Nedim Paşa ile olan dostluğunu kullanarak, Bulgaristan'daki birçok Osmanlı memurunun görev yerleri değiştirilmiştir. Bölgede görev yapan birçok iş bilir memur görevden alınarak bunların

¹⁹⁰ Şentürk, a.g.e, s.226.

¹⁹¹ Bulgar Tarihinde Aprilsko Vistanie olarak geçmektedir.

yerlerine ya Rus yanlısı ve ya beceriksiz memurlar atanması sağlanmıştır¹⁹². Bunun sonucunda yakalanan isyancılar affedilmiş veya yakalanmak üzere olanların takiplerinden vazgeçilmiştir. Diğer bir söylemle Rus elçisi İgnatiev'in etkisi ile devlete baş kaldıran asiler ödüllendirilirken bu isyanı önleyerek devleti büyük bir gaileden kurtaran memurlar cezalandırılmıştır. Osmanlı Devleti bu uygulama ile adeta Bulgar isyancıları teşvik etmiş ve çok kısa süre sonra çıkacak olan ve sonuçları bakımından Osmanlı Devleti'ne ve Türk milletine ağır bir bedel ödettirecek olan Nisan isyanını kendisi hazırlamış olacaktır.

Diğer taraftan 1875 ayaklanması dönemindeki elverişli siyasi durum devam etmekte Hersek Ayaklanması uzayıp gitmektedir. Bu durum 1875 Ayaklanması'ndaki başarısız isyan teşebbüsünden sonra dağılma noktasına gelen Bulgar Merkezî İhtilal Komitası yeni bir isyan çıkartarak bu durumdan faydalanmak istemiştir. Diğer taraftan 1875'teki teşebbüsten komitanın İgnatiev ve Mahmut Nedim Paşanın yardımları ile fazla zarar görmeden kurtulmaları ihtilalcileri yeni bir ayaklanmanın alt yapısını oluşturmaları için cesaretlendirmiştir. Ancak Bükreş'teki komita üyeleri arasında yeni bir silahlı mücadele ile ilgili tartışmalar yaşanmış yeni bir isyan hareketine başlanması konusunda fikir birliğine varamamışlardır.

Stefan Stambolov öncülüğündeki genç Bulgar İhtilalcileri yeni bir silahlı mücadelenin başlatılmasını istemişlerdir. Ancak Bükreş'teki merkez komitadan böyle bir karar çıkmayacağını fark eden, Stefan Stambolov, Georgi Benkovski¹⁹³, Nikola Obretenov, İvan Dançev, Petır Volov gibi genç ihtilalciler 11 Kasım 1875 tarihinde Romanya'nın Gyurgevo şehrinde yeni bir Bulgar ihtilal komitası kurdular¹⁹⁴. Yeni kurulan *Gyurgevo İhtilal Komitası*¹⁹⁵ başkanlığında 1876 Bulgar isyanının hazırlayıcısı ve yöneticisi olmuştur.

¹⁹² Şimşir, a.g.e, s. LXXXIV, LXXXV.

¹⁹³ Georgi Benkovski (1843 – 1876) Bulgar İhtilalcisidir. 1876 Nisan Ayaklanmasının Askeri lideri olarak görevlendirilmiştir.

¹⁹⁴ Rangelov, a.g.e, s. 94.

¹⁹⁵ Gyurgevskiya Revolyusinen Komitat

Komita Kasım Aralık aylarında Stefan Stambolov başkanlığında yaptığı toplantılarda 1876 yılında yeni bir isyan çıkarılmasını kararlaştırmıştır¹⁹⁶. Komita dört farklı isyanı dört farklı bölgede eş zamanlı olarak çıkarmayı planlamış ve her bölgede isyan hareketlerini yönetecek bir başkan ve iki yardımcından oluşacak icra kurulları tespit etmiştir. Buna göre;

I. Bölge olan Tırnova'da ki komitanın başkanı Stefan Stambolov olacak yardımcılıklarını ise Georgi İzmirliiev ve Hristo Karaminkov yapacaklardır.

II. Bölge olan Sliven'deki komitanın başkanlığını İlarion Dragostinov yapacak yardımcılıklarını ise Georgi Obretenov ve Stoil Voyvoda üstlenecektir.

III. Bölge olarak seçilen Vratsa bölgesinin başkanı Stoyan Zaimov olacak, yardımcılıklarını ise Nikola Obretenov, Georgi Apostolov ve Nikola Slavkov yapacaklardır.

IV. Bölge olarak tespit edilen ve aynı zamanda isyan hareketinin de merkezî olan Filibe'de Panyot Volov başkan olarak seçilmiş, Georgi Benkovski, Zahari Stoyanov ve Georgi İkonomov ise yardımcıları olarak tespit edilmiştir¹⁹⁷.

Görev taksimatını bu şekilde yapan Komitanın hazırladığı plana göre; *“Ayaklanma 1 Mayıs günü çıkarılacaktır. Ayaklanma başlar başlamaz Edirne, Filibe, Tatarpazarcık, Karlova, İntiman, İzladı ve Sofya şehirleri ile ayaklanmaya zarar verebilecek bütün köyler yakılacaktır. Demiryolları, telgraf hatları ve köprüler tahrip edilecektir. Ayaklanmaya katılmak istemeyen Bulgarlara karşı bütün şiddet yolları kullanılacak ve bunlar ayaklanmaya katılmaya zorlanacaktır. Karışık köylerin Türk halkı öldürülecek, bunların evleri yakılacak ve malları yağma edilecektir. Ayaklanma bölgesi içindeki Müslümanlar köyleri yakıldıktan sonra önemli yollar ve geçitler tutulacak, Bulgar aileleri belirli yerlerde toplanacak, silahlı çeteler belirli yerlere*

¹⁹⁶ Şimşir, a.g.e, s. LXXXVIII

¹⁹⁷ Konstantin Kosev, *İstoriya Na Aprilskoto Vıstanie* 1876, Sofya, Partizdat, 1976, s. 226.

saldırıya, bazı bölgelerde ise savunmaya geçeceklerdir."¹⁹⁸ Ayaklanmanın organizasyonu ve planlaması yapılırken diğer taraftan da isyan için gerekli olan silahlar sağlanmaya çalışılmıştır. Bulgar ihtilalciler bir taraftan ülke içerisinde öğretmen ve papazların yardımı ile silah temin ederek bir taraftan da yurt dışında bu yönde girişimlerde bulunarak, silah temin etmeye çalışmıştır. Bu çalışmaların sonucunda Bulgar ihtilalciler 7–8 bin Bulgarı silahlandırmışlardır¹⁹⁹.

Bulgar ihtilalciler bu hazırlıkları yaparken ayaklanma bölgelerinde görev alacak olan komita üyeleri Ocak 1876'da Tuna'yı geçerek görev bölgelerine gelmişlerdir²⁰⁰. Görev bölgelerine ulaşan ihtilalci önderleri kendi bölgelerindeki isyan hareketi ile ilgili gizli hareket planlarını hazırlamışlar, bölgelerinde bulunan gizli komitalarla bağlantılar kurarak bu komitaları yeniden düzenlemişler, haberleşme ve güvenlik çalışmalarını düzenlemek için posta ve gizli polis teşkilatlarını oluşturmuşlardır.²⁰¹

Bulgar ihtilalciler hazırlıkların son durumunu kontrol etmek ve son bir durum toplantısı yapmak için 14 Nisan 1876 tarihinde Obornişte bölgesindeki Mečka Deresi'nde bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantıya 60 farklı bölgeden 75 temsilci katılmıştır²⁰². Burada yapılan toplantılarda Georgi Benkovski Ayaklanmanın genel komutanı seçilmiştir²⁰³.

Bulgarlar arasında kıpırdanmalar başlamış silahlanan bazı Bulgarlar Türklere saldırmaya ve onları taciz etmeye başlamışlardır²⁰⁴. Türklerin bu durumu yetkililere bildirmelerine ve şikâyetle bulunmalarına rağmen Osmanlı memurları bunu ciddiye almamışlar ve herhangi bir tedbire gerek

¹⁹⁸ Şimşir, a.g.e, s. XCIII, XCIV.

¹⁹⁹ Şimşir, a.g.e, s. XCI

²⁰⁰ Selimoğlu, a.g.e, s. 80.

²⁰¹ Selimoğlu, a.g.e, s. 80

²⁰² Kosev, a.g.e, s. 318.

²⁰³ Stonko Genov, **Osvoboditelnata Voyna 1877–1878**, Sofya, Nauka i İzkustvo İzdatelstvo, 1978, s.

32.

²⁰⁴ Şimşir, a.g.e, s. XCVII.

duymamışlardır. Osmanlı yerel yöneticileri ancak Obornişte toplantısına katılan Nenko Stoyanov Terziyski isimli bir Bulgar'ın toplantıyı ve alınan kararları Tatarpazarcık bölgesindeki Türk yetkililere bildirmesi²⁰⁵ ile tedbir almaya başlamışlardır. Tatarpazarcık kaymakamının durumu Filibe mutasarrıfına bildirmesi sonucu Avratalan ve Otlukköy bölgelerine Askeri kuvvetler gönderilmiştir²⁰⁶. Bu kuvvetlerin Bulgar çetecileri tutuklamaya başlaması ile daha önce kararlaştırıldığı gibi bu bölgede isyan başlatılmıştır.

Böylece 20 Nisan 1876 tarihinde Büyük Bulgar isyanı Tatarpazarcık'a bağlı Avratalan'da başlatılmış oluyordu. Avratalan komitacılarından Todor Kableşkov önderliğindeki 20 isyancı nahiye konağını kuşatmış ve konaktakileri kurşuna dizmiştir. Avratalan komitacılarından 7 kişilik başka bir grup posta dükkânını ele geçirmiştir²⁰⁷. Böylece Bulgarların isyan hareketi planlanandan önce başlamış oluyordu.

Kableşkov Avratalan'daki gelişmeleri bir mektupla Otlukköy'de bulunan isyanın başkumandanı konumundaki Georgi Benkovski'ye bildirmiştir. Öldürülen Avratalan nahiye müdürünün kanı ile bulandığı için Bulgar tarihine "**Kanlı Mektup**"²⁰⁸ olarak geçen bu mektupla Kableşkov bir taraftan durumu haber verirken bir taraftan da bütün Bulgarlara isyan çağrısını yenilemiştir²⁰⁹. Aynı gün mektubu alan Benkovski genel ayaklanma emrini vermiştir. Böylece Bulgarları bağımsızlığa götürecek olan büyük isyan başlamıştır.

Genel isyan emrini veren Benkovski ve burada bulunan ihtilalciler ile birlikte Otlukköy nahiye konağı basılmış, başta nahiye müdürü olmak üzere hükümet görevlileri ve yakalanan bütün Müslümanlar öldürülmüştür²¹⁰.

²⁰⁵ Kosev, a.g.e, s. 358

²⁰⁶ Mithat Aydın, **Balkanlarda İsyân (Osmanlı – İngiliz Rekabeti Bosna – Hersek ve Bulgaristan'daki Ayaklanmalar (1875 – 1876))**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005, s. 150.

²⁰⁷ Kosev, a.g.e, s. 359, 360.

²⁰⁸ Bulgar Tarihine Kırvavoto Pismo olarak geçmiştir.

²⁰⁹ Kosev, a.g.e, s. 360.

²¹⁰ Şimşir, a.g.e, s. XCVIII

Buradan hareket eden Benkovski birlikleri bölgedeki köyleri kuşatmış, Özellikle 130 Türk ve 70 Tatar'ın bulunduğu Bulgarların da bulunduğu Strelça köyünde birçok Müslüman öldürülmüş, Klisura köyü de isyancıların eline geçmiş böylece aynı gece içerisinde 4 köy isyancıların kontrolüne geçmiştir²¹¹.

Ayaklanmanın ikinci günü emrindeki “**Hvirkovatata Çeta**”²¹² adı verilen atlı birlikler ile hareket ederek aralarında Kara Musal, Dereharman ve Sırtharman gibi Türk köylerinin de bulunduğu 10 köyü kontrolleri altına almışlardır²¹³. Bulgar ihtilalciler ele geçirdikleri köylerdeki Türk ve Müslüman halkı öldürüyorlar, Bulgarları ise köylerden çıkararak daha önce belirledikleri savunma bölgelerine sevk ediyorlar sonra köyleri ateşe veriyorlardı. Bulgar ihtilalciler özellikle Bulgar köylülere evlerini yakmalarını, eğer yakarlarsa isyandan sonra bunların yerlerine daha sağlam mermer evler yapılacağını vaat etmişlerdir. Bunların sonucunda ayaklanmanın başlamasından 2–3 gün gibi kısa bir süre sonra, 37’si Bulgar, 7’si Türk ve 5 karma olmak üzere toplam 49 köy yakılmıştır²¹⁴. Yakılan bu köylerdeki Bulgarlar Strelça, Klisura köyleri ve Eledjik tepesinde oluşturulan savunma hatlarına sevk edilmiş, burada bir savunma cephesi oluşturulmuştur²¹⁵.

Bulgarların ihtilal hareketi başlangıçta başarıya ulaşmış, bir önceki cılız isyan teşebbüsünün aksine kısa zamanda geniş bir alana yayılmıştır. Bu başarının ortaya çıkmasında Bulgaristan’da yeterince Osmanlı askerinin bulunmaması²¹⁶ asker bulunan yerlerde de zamanında isyancılara müdahale edilmemesi etkili olmuştur²¹⁷. Bölgede asker bulunmaması ve kendilerine müdahale edecek zaptiye kuvvetlerinin de yetersiz olması ile cesaretlenen Bulgar isyancılar savunmasız Türkleri hedef almışlar yaşlı-genç, erkek-kadın

²¹¹ Kosev, a.g.e, s. 364.

²¹² Uçan Çete anlamına gelmektedir.

²¹³ Kosev, a.g.e, s. 366.

²¹⁴ Mithat Aydın, a.g.e, s. 151.

²¹⁵ Kosev, a.g.e, s. 368

²¹⁶ Şimşir, a.g.e, s. C.

²¹⁷ Mithat Aydın, a.g.e, 150, 151.

ayrımı yapmadan önlerine gelen Müslümanları öldürmeye başlamışlardır²¹⁸. Bu durum Türkler arasında paniğe neden olmuş Türkler de kendilerini savunmak için ellerindeki bütün imkânları kullanarak silahlanmaya başlamışlardır. Olayın bu boyuta gelmesi ile iyice telaşlanan Osmanlı yerel idarecileri İstanbul'a müracaat ederek asker talebinde bulunmuşlardır²¹⁹. Ancak Rusya'nın İstanbul konsolosu İgnatiev'in etkisi ile Sadrazam Mahmut Nedim Paşa bu taleplerle ilgilenmemiştir. Mahmut Nedim Paşa, İgnatiev'in bir isyanın söz konusu olmadığı bunun sadece Tatarpazarcık bölgesinde çalışma şartlarından memnun olmayan demiryolu işçilerinin çıkardığı basit olaylar olduğu yönündeki beyanlarına inanarak isyanı bildiren telgraflara aldıriş etmemiştir²²⁰. Osmanlı Devleti'nin zamanında tedbir almaması ve bundan cesaret alan isyancıların her geçen gün daha pervasızca davranarak sivil halkı hedef almaya başlaması sonucu Müslüman halk da kendini savunmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin neticesinde durum Bulgarların devlete karşı bir isyanı olmaktan çıkarak, Türk ve Bulgarlar arasında bir savaşa dönüşme noktasına gelmiştir.

Bulgaristan'da yaşanan bu gelişmelere İstanbul'un tepkisiz kalması yerel yöneticileri kendi başlarının çaresine bakmalarına ve kendilerince tedbirler almalarına neden olmuştur. Bu bağlamda Edirne Valisi Akif Paşa'nın izni ile Filibe Sancağındaki Türklere silah dağıtılmıştır.

İstanbul'dan Mahmut Nedim Paşa'nın vurdumduymazlığı yüzünden yardım gelmemesi yerel yöneticileri daha ciddi tedbirler almaya yöneltmiş, silah dağıtılan Türklere ve Çerkezlerden gönüllü birlikler oluşturulmuştur²²¹. Oluşturulan bu birlikler ile Bulgar İsyancıların üstüne gidilmiş ilk olarak 24 Nisanda Strelça köyü kurtarılmıştır²²². Buradan Tosun Bey komutasında hareket eden Türk Kuvvetleri yine ilk isyan eden köylerden olan Klisura

²¹⁸ Şimşir, a.g.e, s. C, CI.

²¹⁹ Selimoğlu, a.g.e, s. 86.

²²⁰ Şimşir, a.g.e, s. CI.

²²¹ Artuç, a.g.e, s.48.

²²² Kosev, a.g.e, s. 370.

üzerine yürümüşlerdir. Tosun Bey kuvvetleri şiddetli direnişle karşılaşmalarına rağmen 26 Nisan'da köyü ele geçirmeyi başarmışlardır²²³.

Türk gönüllülerinden oluşan bu birlikler Bulgar isyanının iki önemli merkezini kısa sürede ele geçirmiştir. Buradan kaçan Bulgar ihtilalciler, ihtilalin yönetim merkezî konumunda olan Avratalan'a sığınmışlardır²²⁴. Bulgar ihtilalciler burada toplanmışlar ve siperler kazarak güçlü bir savunma hattı oluşturmuşlardır. Burada güçlü bir savunma hattının oluşturulması ve buradaki isyancıların sayısının fazla olması nedeni ile Türk gönüllü birlikleri buraya karşı harekete geçmek için düzenli askeri birliklerin gelmesini beklemişlerdir.

Hafız Paşa komutasında Pazarcık üzerinden sevk edilen Türk birliklerinin gelmesi ile 27 Nisan'da Otlukköy'e karşı taarruza geçilmiştir²²⁵. Bulgar ihtilalciler şiddetli bir direniş göstermişler ve şiddetli çarpışmalar olmuştur. Bulgarların direnişi sonucu buradaki çatışmalar iki gün sürmüş Türk birlikleri 29 Nisanda Otlukköy'ü kuşatarak aynı gün köyün kontrolünü ele geçirmişleridir²²⁶. Otlukköy'den sonra Türk Kuvvetleri isyancıların önemli savunma merkezlerinden olan Eledjik üzerine yürümüşlerdir. Sofya'dan gelen Hasan Paşa kuvvetleri ile birleşen Türk Kuvvetleri 1 Mayıs'ta Eledjik mevkesine taarruz ederek burayı ele geçirmişlerdir²²⁷. Belli başlı isyan bölgeleri Türklerin eline geçerken ayaklanmanın merkezî konumunda olan Avratalan'da ilginç bir gelişme yaşanmıştır. Avratalan halkı Bulgar ihtilalcilere karşı ayaklanmış, ayaklanmanın ileri gelenlerinden Panyot Volov, Georgi İkonomov ve Todor Kableşkov'un da bulunduğu İsyancıları hapsetmişlerdir²²⁸. Ancak bunlar bir yolunu bularak kaçmışlardır. Böylece ihtilalin merkezî olan Avratalan'daki isyan Türk kuvvetleri daha müdahale etmeden sona ermiştir.

²²³ Kosev, a.g.e, s. 379.

²²⁴ Şimşir, a.g.e, s. CII.

²²⁵ Kosev, a.g.e, s. 374.

²²⁶ Şimşir, a.g.e, s. CIII.

²²⁷ Kosev, a.g.e, s. 380.

²²⁸ Şimşir, a.g.e, s. CIV.

Belli başlı isyan bölgelerinde Türk kontrolü sağlanırken başta ihtilalin başkumandanı Georgi Benkovski olmak üzere birçok isyancı Romanya'ya geçmek üzere Balkan dağlarına doğru çekilmeye başlamıştır. İsyanın başkomutanı olan Georgi Benkovski'nin yakalanması için Orhaniye kaymakamı Saadettin Efendi'nin emriyle harekete geçen Hacı Ahmet Ağa Balkan'da iki arkadaşı ile birlikte Georgi Benkovski'yi kurşuna dizerek öldürmüştür²²⁹. Ayaklanmanın diğer önde gelen liderlerinden ve Filibe bölgesi ihtilal komitesi başkanı Panyot Volov ve yardımcısı Georgi İkonomov Bulgaristan'dan kaçmışlar ve Yantra Nehrine kendilerini atarak intihar etmişlerdir²³⁰. Filibe komitesinin diğer başkan yardımcısı olan Zahari Stoyanov yakalanmış, Todor Kableşkov Gabrova hükümet konağında intihar etmiştir²³¹.

Böylece büyük Bulgaristan ihtilalinin merkezî olarak Seçilen Filibe bölgesinde isyan kısa sürede bastırılmış, başta ihtilal komitesinin yöneticileri olmak üzere birçok önde gelen Bulgar ihtilalci öldürülerek veya yakalanarak etkisiz hâle getirilmiştir. Başka bir ifadeyle isyan başladıktan sonra üç hafta içinde başkomutansız ve komuta merkezsiz kalmıştır.

İhtilalin merkezî konumundaki bu bölgelerde denetimi ele geçiren Türk birlikleri Meriç'in sağ yakasındaki isyan merkezleri üzerine doğru harekete geçmişlerdir. Önce Adil Bey ve İsmail Bey kuvvetleri Peruştista köyüne yönelmişler ancak şiddetli direniş karşısında bir başarı gösterememişlerdir. Daha sonra Filibe'den sevk edilen Reşit Paşa kuvvetleri ve yine buradan getirilen Hacı Şaban ve Hacı Arif komutalarındaki gönüllü birliklerin takviyesi ile yeniden harekete geçen Türk birlikleri 1 Mayıs'ta bu önemli isyan merkezini de etkisiz hâle getirmişlerdir²³². Türk Birlikleri buradan 21 Nisan'da isyana katılan Vasil Petleşkov liderliğindeki Brastigovo köyü isyancılarının

²²⁹ Kosev, a.g.e, s. 382.

²³⁰ Kosev, a.g.e, s. 384.

²³¹ Kosev, a.g.e, s. 384.

²³² Kosev, a.g.e, s. 390.

üzerine yönelmişlerdir. Ancak köyün savunmaya uygun olması ve iyi tahkim edilmiş olmasından dolayı kuşatma uzun sürmüş ancak bölgeye askeri birlikler sevk edildikten sonra köy halkı isyandan vazgeçerek isyancıları Türk birliklerine teslim etmişlerdir. Meriç Nehri'nin sağ kıyısındaki diğer bir önemli isyan merkezî burada yaşananlardan dolayı hala tartışılan Bulgarların sürekli istismar ettikleri Batak köyüdür. Batak köyü ayaklanmanın ikinci günü 1100 ihtilalci ile isyana katılmış²³³, köylüler bölgedeki Türk köylerine saldırarak birçok Müslüman Türkü öldürmüşlerdir²³⁴. Batak üzerine Ahmet Ağa öncülüğünde Türk gönüllü birlikleri gönderilmiştir. Bu gönüllü birlikler 29 Nisan'da Batak bölgesine gelişmişler ve köylülere teslim olmaya çağırmışlardır. Ancak Batak'taki isyancıların buna yanaşmaması üzerine 29 Nisan–3 Mayıs arasında yaşanan şiddetli çatışmalardan sonra Türk birlikleri Batak köyüne girmişlerdir. Köye giren Türk gönüllü birlikleri Batak isyancılarının isyan süresince yaptıklarının da tesiri ile burada bulunan bütün isyancıları kılıçtan geçirmişlerdir.

Batak köyünde yaşanan bu üzücü olaylar bu olayın gerek Bulgarlar gerekse Avrupa kamuoyu tarafından istismar edilmesine neden olmuş, burada bir soykırım bir katliam yapıldığı, 5 bin Bulgar'ın öldürüldüğü iddia edilmiştir²³⁵. Ancak bu dönemde Batak'ın nüfusu 3 bin kişidir ve ayaklanma süresince başka bölgelerden Bulgarlar Batak bölgesine gelmemiştir. Yine Batak'ta isyandan sonra 1781 Bulgar olduğu tespit edilmiştir²³⁶. Bundan da anlaşılacağı üzere Batak'ta ölenlerin sayısı 1200 civarındadır. Bunların da yukarıda da belirttiğimiz gibi 1100'ü bölgedeki isyancılarıdır. Bu da bize göstermektedir ki Batak'ta sivil halka yönelik bir katliam söz konusu değildir, sadece Bölgedeki Müslümanların kendi köylerine saldıran katliamlar yapan Bulgar çetecilerden bir intikam hadisesi olarak değerlendirilmelidir. Düzenli askeri birliklerin yetersiz kalması bu üzücü olayların yaşanmasındaki başlıca faktör olmuştur.

²³³ Şimşir, a.g.e, s.CVII.

²³⁴ Selimoğlu, a.g.e, s. 92.

²³⁵ Crampton, a.g.e, s. 69.

²³⁶ Selimoğlu, a.g.e, s. 92.

Bulgar ihtilalin ikinci bölgesi olarak seçilen İslimiye bölgesinde ciddi bir olay meydana gelmemiş, Stoil Voyvoda burada kurduğu 70 kişilik birlik ile çete faaliyetlerinde bulunmuştur²³⁷. Bu çete bir isyan organize etmekten ziyade bölgede bulunan Türk köylerini hedef alarak Türkleri ve Müslümanları öldürmüştür.

Bulgar Merkezî İhtilal Komitasının belirlediği dört isyan bölgesinden Edirne vilayetinde olan Filibe ve İslimiye'deki gelişmeler bu şekilde olurken Tuna vilayetinde seçilen isyan bölgeleri olan Vratsa ve Tırnova bölgelerinde de kıpırdanmalar olmuştur.

Tırnova Bölgesindeki Dryanovo yöresinde bir isyan hareketine kalkışılmış ancak Türklerin müdahalesi ile Bulgar isyancılar Dryanovo Manastırına sığınmak zorunda kalmışlardır. Fazıl Paşa kuvvetleri ve gönüllü Türk Birliklerinin manastırı kuşatması sonucu yaşanan çatışmalarda isyancıların büyük bir kısmı öldürülmüş böylece ayaklanmanın önüne geçilmiştir²³⁸.

Tırnova bölgesinin diğer bir isyan hareketine Gabrova'da Tsanko Düztabanov önderliğindeki ihtilal çetesi tarafından girilmiştir. Bu çete Krivenik, Novo Selo ve Batoşevo köylerinde toplanmış ve bu köyleri tahkim etmiştir. Bunun üzerine Plevne Kaymakamı Deli Necip Paşa kuvvetleri ve Saadullah Efendi komutasındaki gönüllü birlikleri 9 Mayıs'ta bu köyleri ele geçirerek ayaklanmayı bastırmışlardır²³⁹.

Bunların dışında Bulgar ihtilalcilerin Yenimahalle'de bir isyan teşebbüsü olmuş ancak kısa sürede bastırılmıştır. Bu bölgede

²³⁷ Kosev, a.g.e, s. 443.

²³⁸ Rangelov, a.g.e, s. 98

²³⁹ Kosev, a.g.e, s. 427

gerçekleştirilmeye çalışılan ayaklanmalar ciddi bir sonuç doğurmamış ve başladıktan kısa süre sonra ciddi çatışmalar yaşanmadan bastırılmıştır.

Bulgar ihtilalcilerin belirlediği üçüncü isyan bölgesi Vratsa'dır. Ancak burada bir isyan teşebbüsünde bulunulamamış, buraya zamanında Osmanlı askerinin gönderilmesi ve Romanya'dan gönderilen çetecilerin zamanında bertaraf edilmesi burada bir isyan hareketinin çıkmasını önlemiştir.

Vratsa bölgesinde bir isyan hareketi gerçekleşmemesine rağmen, burada Bulgar isyancıları için ve Bulgar tarihi için önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme Bulgar Merkezî İhtilal Komitasının Başkanı olan Hristo Botev'in bu bölgede öldürülmesi olayıdır. Bükreş'te bulunan Botev bu bölgede yerli halkla bir isyan gerçekleştirilemeyeceğinin bildirilmesi üzerine Bükreş'te bulunan Bulgarlardan 200 kişilik bir çete oluşturarak Bulgaristan'a geçmeye karar vermiştir. Bu amaçla bir vapurla Bulgaristan'a geçmeye çalışan Botev ve arkadaşları bindikleri vapuru kaçırarak, Lom kasabası yakınlarındaki Kozloduy köyü yakınlarında sahile çıkmışlardır²⁴⁰. Ancak Türk kuvvetleri tarafından fark edilmişlerdir. 1 Haziran tarihinde Vratsa yakınlarında yapılan çatışmalarda Botev öldürülmüştür²⁴¹.

Georgi Benkovski'den sonra Hristo Botev'in de öldürülmesi ile ayaklanmanın hem fiili lideri hem de fikri lideri ortadan kaldırılmış oluyordu. Bundan sonra bazı bölgelerde bulunan küçük çetelerin ve isyancı grupların da bertaraf edilmesi ile Bulgar ayaklanması bastırılmıştır. İsyancıların başlangıçta kararlaştırdıkları 4 isyan bölgesinden sadece Filibe bölgesinde orta ölçekte olaylar olmuş; onun dışındaki bölgelerde ise kayda değer çok önemli gelişmeler yaşanmamıştır.

Bulgar isyanı ihtilalcilerin hedeflediği gibi çok geniş sahalara yayılamamıştır. Bunun başlıca sebebi alt sınıf Bulgar halkının ihtilalcilere

²⁴⁰ Şimşir, a.g.e, s. CXIII.

²⁴¹ Hristo Hristov, *Osvobojenieto Na Bulgariya*, Sofya, B.A.N., 1982, s. 18.

rağbet etmemesi olmuştur. Bükreş'teki Bulgar Merkezî İhtilal Komitesi, Rus Panslavistlerin de yardımı ile oldukça detaylı ve iyi bir plan yapmışlar fakat aynı başarıyı uygulamada gösterememişlerdir. İsyancıların başarısı ancak Osmanlı askerlerinin ve gönüllü Türk birliklerinin olaya müdahale etmesine kadar devam edebilmiştir. İsyancılar ayaklanmanın başlangıcında silahsız Müslüman halka karşı gösterdikleri silahlı mücadeleyi silahlı Türk askerlerine ve gönüllü Türk birliklerine karşı gösterememişlerdir. Hiçbir isyan bölgesinin veya köyünün kendilerine karşı harekete geçen Türk birliklerine bir haftadan fazla dayanamaması bunun göstergesidir. Büyük umutlar bağlanan Bulgar isyanı birçok yerde ciddi bir askeri müdahaleye gerek kalmadan küçük askeri birlikler ve gönüllülerden teşkil edilen kuvvetlerle bastırılmıştır.

Bulgar komitacılarının köylüleri tehdit etmelerine ve akıl almaz vaatlerine rağmen Bulgar ayaklanmasına katılanların sayısı 6 – 7 bini geçmemiştir. Birçok bölgede öğretmen ve papazların ayaklanmaya teşvik etmeye çalıştığı Bulgarlar bunun tam aksine bir tavır sergilemişler; Bulgar komitacıları ya yakalayıp Türklere teslim etmişler ya da komitacıların yerlerini bildirerek yakalanmalarını sağlamışlardır. Bu da Bulgarların Panslavizm ve Büyük Slav Devleti kurulması gibi uzun zamanlı bir ideolojiden daha çok rahat ve huzur içinde yaşayacakları kısa vadeli beklentilerini ve çıkarlarını düşündüklerini göstermektedir.

Bulgar ayaklanması Bulgarlar için fiili bir başarı sağlamasa da isyandan sonra yapılan propaganda ve istismar ile önemli sonuçlar doğurmuştur. Bulgarlar ayaklanarak elde edemediklerini isyan sonrasında yaptıkları tahrik ve kışkırtma ile elde etmeye çalışmışlardır. Gerçekten de gerek Bulgar komitacıların çalışmaları ile gerekse Rus Panslavistlerin desteği ile Bulgar isyanı Osmanlı Devleti'nde çok büyük yankılar uyandırmıştır. İsyana zamanında müdahale etmeyen ve isyanın büyümesine göz yumanlardan önce Filibe Mutasarrıfı Aziz Paşa görevinden alınmış²⁴², bunu

²⁴² Şimşir, a.g.e, s. CXVII.

Sadrazam Mahmut Nedim Paşa görevinden alınması izlemiştir²⁴³. Daha sonra isyanın baş mimarlarından olan Rusya'nın Filibe viskonsolosu Neydan Gerov'un geri çekilmesi sağlanmıştır²⁴⁴.

Bulgarlar yaşananların sorumlusu olarak Panslavistleri dolayısı ile Rusya'yı görmüşlerdir. Bu da Bulgarlar arasında Rusya'ya olan güvenin azalmasını neden olmuştur.

Rus Panslavistler Bulgar isyanı sırasında yaşananları abartarak Avrupa kamuoyuna aktarmışlardır. Panslavistler böylece bir taraftan başından beri planlayıcısı oldukları isyandaki başarısızlıklarının üstünü örtmeye ve yeniden Bulgar halkının sempatisini kazanmaya diğer taraftan da Avrupa kamuoyunun dikkatini çekerek bir Bulgar sorunu yaratmaya çalışmışlardır. Panslavistler tarafından pazarlanan bu sahte haberlere en fazla itibarı İngiltere ve İngiltere'de muhalefette bulunan Liberallerin başkanı aynı zamanda bir Türk düşmanı olan Gladstone göstermiştir. Gladstone iç politikadaki başarısızlıklarını perdelemek için Bulgar isyanını kullanmak istemiştir²⁴⁵. Gladstone bu amaçla İngiltere'de toplantılar düzenlemiş ve bir de propaganda malzemesi olarak kullanmak amacı gerçek dışı bilgiler içeren bir broşür bastırmıştır²⁴⁶. Bulgar isyanını kendi politik başarısızlıklarını gizlemek ve mevcut hükümeti yıpratmak için kullanan Gladstone başarılı olmuş ve İngiltere'de Türk karşıtı bir hava esmesini sağlamıştır. Bu durum en çok Panslavistlerin ve dolayısı ile Osmanlı Devleti'ni Balkanlardan çıkarmanın yollarını arayan Rusya'nın işine yarayacaktır. Nitekim kısa sonra aradığı bahaneyi bulacak olan Rusya Avrupa'daki Türk karşıtı havadan da cesaretle alarak Osmanlı Devleti'ne saldırarak ve Türk tarihinin en büyük bozgunlarından birisi olan **93 Bozgunu** ve onun getirdiği acıları Türk milletine yaşatacaktır.

²⁴³ Artuç, a.g.e, s.50.

²⁴⁴ Artuç, a.g.e, s.50.

²⁴⁵ Taha Niyazi Karaca, "1876 Bulgar Ayaklanmasının Avrupa Kamuoyuna Takdiminde William Ewart Gladstone ve Edwin Pears", Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Bildiriler Kitabı, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayını, 2005, s.377

²⁴⁶ Karaca, a.g.m, s. 377.

III. BÖLÜM

BAĞIMSIZ BULGARİSTAN'A İLK ADIM: BULGAR PRENSLİĞİNİN KURULMASI VE BULGARLARIN BAĞIMSIZLIK FAALİYETLERİ

Bulgarlar 19. yüzyılın ilk yarısındaki yaptıkları kültürel çalışmalar ile Bulgarlara ulus olma bilincini aşılayarak Bulgar bağımsızlığının teorik altyapısını hazırlamışlardır. Yine 19. yüzyılın ikinci yarısına doğru başlayan isyanlar ile Bulgarların mücadele ruhu canlandırılmış ve Bulgar bağımsızlığının pratik alt yapısı oluşturulmuştur. Bu çalışmalardan sonra Bulgarlar için artık sıra bağımsız bir devlete gelmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Rumlar arasında kaybolmaya yüz tutmuş bir halk olan Bulgarların bağımsız Bulgar Devleti'ne giden sürecini ve tam bağımsız Bulgar Devleti'nin kuruluşu incelenmeye çalışılacaktır.

3. I. 1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı ve Bulgarların Durumu

Osmanlı tarihçileri tarafından Rumi takvimle 1293 yılında gerçekleştiği için “93 Harbi” diye adlandırılan 1877–78 Osmanlı-Rus savaşı 1877 Nisanı'nda Rusya'nın savaş ilanı ile başlamıştır. Bu ilan Balkanların tamamını etkileyecek büyük bir savaşın başlangıcı olmuştur. Savaşta Osmanlı Devleti sürekli geri çekilmiş ve Ruslar 20 Ocak 1878'de Edirne'yi işgal etmişlerdir. Durumun vahameti üzerine Osmanlı Devleti büyük devletler nezdinde barış arayışına başlamış, Rusların İstanbul yakınlarındaki Yeşilköy'e gelmeleri üzerine 3 Mart 1878'te Yeşilköy (Ayastefanos) Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile muhtar bir Bulgaristan Prensligi kurulması kabul edilmiştir.

3. 1.1. 1877 -1878 Osmanlı – Rus Savaşını Hazırlayan Faktörler

Rusya, geleneksel politikası haline gelen güneye inme ve bunu gerçekleştirmenin bir yolu olan Balkanları ele geçirme düşüncesine 1853–1856 Kırım Savaşı'nda yenilmesi sonucu geçici bir süre ara vermek zorunda kalmıştır. Özellikle Karadeniz'in tarafsızlığının Rusya'ya kabul ettirilmesi Rusya'nın Balkanlar'da aktif bir siyaset takip etmesini engellemiştir. Avrupa devletlerinin dayattığı bu durumu ve Balkanlardan uzaklaştırılmayı kabullenmeyen Rusya bu durumu değiştirmek ve yeniden Balkanlarda etkili olabilmek için Avrupa nezdinde yoğun bir diplomasi takip etmeye başlamıştır. Rusya 1870 yılında Paris Antlaşmasını imzalayan devletlere bir nota vererek, bu tarihten itibaren söz konusu antlaşmanın Karadeniz ile ilgili maddelerini tanımadığını bildirmiştir²⁴⁷. Avrupa devletlerinin Londra Protokolü (1871) ile Rusya'nın bu isteğini kabul etmeleri²⁴⁸ ile Rusya yeniden Karadeniz'de ve dolayısı ile Balkanlar'a yönelik aktif bir politika izleme imkânına kavuşmuştur. Bunun sonucunda yeniden Balkanlara yönelen Rusya Panславизм akımının da etkisi ile Balkan Slavlarıyla daha yakından ilgilenmeye başlamıştır.

Rusya'nın Londra Protokolü'nü kabul ettirmesinden kısa bir süre sonra Balkanlar'daki Slavlar arasında kıpırdanmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde çıkan 1875 Hersek İsyanları ve 1876 Bulgar İsyanı Rusya'nın Balkanlarda yeniden aktif olduğunu gösteren gelişmelerdir. Rusya bu isyanlardan da yaralanmasını bilmiş özellikle Bulgar isyanından sonra yaptığı propaganda ile Avrupa kamuoyunda Osmanlı ve Türk karşıtı bir hava estirmeyi başarmıştır.

Rusya'yı Balkanlara yönelten diğer bir gelişme Avusturya'nın Balkan politikasında yaşadığı değişiklik olmuştur. Alman ve İtalyan millî devletlerinin kurulmasına engel olamayan Avusturya'nın genişleme bölgesi olarak

²⁴⁷ Armaoğlu, a.g.e, s. 329.

²⁴⁸ Armaoğlu, a.g.e, s. 332

seçebileceği en kolay yol olarak zayıf Osmanlı Devleti'nin kontrolünde bulunan Balkanlar kalmıştır. Avusturya Bosna-Hersek'i ele geçirerek Selanik yolu ile Akdeniz'e çıkma politikası takip etmeye başlamıştır. Bu durum Balkanlar'ı kendi nüfuz alanı olarak gören Rusya'yı rahatsız etmiş, Rusya Balkalardaki durumunu güçlendirmek için fırsat beklemeye başlamıştır.

Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlık hedefi ile Osmanlı Devleti'ne savaş açmaları Rusya'ya Balkanlara müdahale etmek için beklediği fırsatı vermiştir. Sırlar yenilince Rusya'yı yardıma çağırmışlardır. Ancak Avrupa devletlerinin özellikle İngiltere'nin karşı çıkması ile Rusya bir müdahalede bulunamamıştır.

İngiltere Balkanlar'da yaşanan Hersek İsyanı, Bulgar İsyanı ve Osmanlı Sırp Savaşı'nın yarattığı gelişmelerin bir konferansta bir çözüme kavuşturulmasını önermiştir²⁴⁹.

Osmanlı Devleti'nin itirazlarına rağmen Rusya'nın tutumu ve İngiltere'nin baskıları ile Osmanlı Devleti 18 Kasım 1876'da bu konferans teklifini kabul etmek zorunda kalmıştır²⁵⁰.

Bu şartlar altında tarihimize İstanbul Konferansı olarak geçen konferans 24 Aralık 1876'da Divanhane adı verilen Bahriye Dairesinin üst katında Hariciye Nazırı Safvet Paşa'nın başkanlığında toplanmıştır²⁵¹. konferansa Osmanlı Devleti'nin yanı sıra Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya katılmıştır. Osmanlı Devleti konferans başlamadan önce Kanunuesası'yi ilan ederek bu konferansı işlevsiz hâle getirmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır.

²⁴⁹ Artuç, a.g.e, s.57

²⁵⁰ Artuç, a.g.e, s.59

²⁵¹ Artuç, a.g.e, s.59

Rusya'yı temsilen konferansa katılan İgnatiev konferansta Rus isteklerini belirten bir lahiya sunmuştur. Buna göre;

- a) Bulgaristan Balkan Dağları sınır kabul edilerek iki eyalete bölünecek,
- b) Bosna ve Hersek birleştirilerek, bir eyalet haline getirilecek ve buraya muhtariyet verilecek,
- c) Sırbistan ve Karadağ'a toprak verilecek,
- d) Her vilayete Osmanlı Devleti tarafından ve konferansa katılan altı devletin onayı alınarak, birer genel vali tayin edilecek. Bulgaristan için tayin edilen vali Hristiyan olacak,
- e) Asayişin sağlanması için bu eyaletlerde yabancı kuvvetler bulunacaktır²⁵².

Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale anlamına gelen ve devletin diğer azınlık konumundaki vatandaşlarına örnek olacak nitelikteki bu maddeleri kabul etmesi düşünülemezdi. Osmanlı Devleti'nin kendisine sunulan maddeleri kabul etmemesi sonucu, İstanbul Konferansı hiçbir sonuca ulaşmadan 12 Ocak 1877 tarihinde dağılmıştır.

İstanbul Konferansı'nın hiçbir sonuca ulaşmadan dağılması Rusya'ya beklediği savaş fırsatını vermiştir. Rusya bir taraftan askeri hazırlıklarını tamamlarken diğer taraftan da başlatacağı savaşın diplomatik olarak meşruluğunu kabul ettirmek için çalışmıştır. Bu bağlamda Rusya, Avusturya ile 1877 Ocak'ında Peşte Antlaşması'nı imzalayarak Balkanları bu ülke ile paylaşmıştır. İgnatiev Rusya'nın diplomatik faaliyetlerini hızlandırmak ve Avrupa devletlerini olası bir savaş durumunda tarafsız kalmaya ikna etmek amacı ile Avrupa başkentlerini kapsayan bir seyahat gerçekleştirmiştir. Bu seyahat neticesinde Avrupa devletleri Londra'da İstanbul Konferansı'ndaki maddeleri esas alan bir protokol imzalayarak Osmanlı Devleti'ne tebliğ etmişlerdir.

²⁵² Armaoğlu, a.g.e, s. 511

Osmanlı Devleti Heyeti Vükela'sı 3 Nisan 1877'de uzun tartışmalardan sonra kendisine tebliğ edilen bu protokolü devletin bağımsızlığına zeval getireceği gerekçesi ile reddetmiştir²⁵³. Böylece Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmek için aradığı fırsatı bulmuş ve 12 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir²⁵⁴. İşte Türk tarihinin özellikle Balkan Türklüğünün dönüm noktalarından olan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) böylece başlamıştır.

3. I.2. 1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı

Rusya göstermelik olarak yaptığı diplomatik faaliyetlerin sonucunda Balkan Slavlarının haklarını korumak bahanesi ile 24 Nisan 1877'de Romanya topraklarını geçerek Osmanlı Devleti'ne savaş açtı²⁵⁵.

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi ile birlikte Fransa, Almanya, İtalya ve Avusturya doğrudan tarafsızlıklarını ilan etmişler, İngiltere ise Boğazların tehlikeye düşmesi durumunda seyirci kalmayacağını bildirmiştir²⁵⁶. Rusya'nın Balkanlara yönelik politikalarından endişelenen Romanya Osmanlı Devleti ile anlaşmak istemiş ancak anlaşma sağlanamaması üzerine Rusya ile anlaşmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı - Rus Savaşı Balkanlar'da Tuna ve Anadolu'da Kafkasya Cephesi olmak üzere iki cephede başlamıştır. Savaş başlarken Osmanlı ordusunun toplam mevcudu 490.000 nefer olarak verilmektedir²⁵⁷. Savaşın başında birliklerin, 309.908'i Balkanlar'da, 101.100'ü Kuzeydoğu Anadolu'da bulunmaktadır. Balkanlarda bulunan Osmanlı birliklerinin 186.500'ü

²⁵³ Armaoğlu, a.g.e, s. 516.

²⁵⁴ Hös, a.g.e, s.159.

²⁵⁵ Hristov, a.g.e, s. 33.

²⁵⁶ Artuç, a.g.e, s.63

²⁵⁷ Genov, a.g.e, s. 53.

Bulgaristan ve Trakya'da, 107.500'ü Bosna – Hersek'te geri kalan küçük bir kısmı ise muhtelif bölgelerde bulunmaktadır²⁵⁸. Anadolu'da bulunan birliklerin ise 70.900'ü Kars – Ardahan – Beyazıt üçgeninde, 20.800'ü Batum bölgesinde konuşlandırılmıştır²⁵⁹. Osmanlı ordusunun asker bakımından iyi bir sayıda olduğu düşünülse de gerek ordudaki subay sayısı gerekse askeri mühimmat açısından oldukça yetersiz olduğu bir gerçektir. Osmanlı Ordusunun komuta kademesi ise, Balkan Orduları Umum Komutanı Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa, Hareket komutanı Müşir Ahmet Eyüp Paşa, Vidin Kuvvetleri Komutanı Osman Paşa, Rusçuk Kuvvetleri Komutanı Eşref Paşa, Karadağ Ordusu Komutanı Müşir Süleyman Paşa, Anadolu Cephesi Ordu Komutanı, Ahmet Muhtar Paşa, Batum Ordusu Komutanı, Derviş Paşa ve Erzurum Valiliği İsmail Paşa şeklinde oluşturulmuştur²⁶⁰.

Osmanlı ordusunun bu durumuna karşılık Rus ordusu 592.000 askerden oluşuyordu²⁶¹. Bu ordunun 147.500'ü Kafkas Cephesi'nde, 445.000 Balkanlar'da Tuna Cephesi'nde bulunuyordu²⁶². Romanya'nın da Rusya'nın yanında savaşa girmesi ile 56.000 kişilik Romen ordusu da Ruslara katılmış²⁶³, böylece Rus ordusunun asker mevcudu yarım milyonu aşmıştır. Savaşın ilerleyen dönemlerinde Sırpların da Rusya'nın yanında savaşa girmesi ve Bulgar gönüllü birliklerinin oluşturularak Rus ordusunun hizmetine girmesi ile Rus ordusu asker bakımından takviye edilmiştir.

Rus ordusu 30 Haziran 1877'de General Gurko önderliğinde Tırnova'yı ele geçirmek için harekete geçmişlerdir. Böylece bir taraftan Edirne-Sofya demiryolu kesilecek diğer taraftan da bölgedeki Bulgarlar ayaklanmaya teşvik edilerek Osmanlı ordusu zor durumda bırakılacaktı. Bu düşünce ile hareket eden Gurko kuvvetleri 1 Temmuzda Tırnova'yı, 19 Temmuzda Şipka Geçidi'ni ele geçirmişlerdir.

²⁵⁸ E.Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, VIII. Cilt, (2. Baskı), Ankara, T.T.K, 1976, s. 43.

²⁵⁹ Karal, a.g.e, s. 43.

²⁶⁰ Karal, a.g.e, s. 43, 44.

²⁶¹ Genov, a.g.e, s. 53.

²⁶² Genov, a.g.e, s. 53.

²⁶³ Genov, a.g.e, s. 83.

General Gurko kuvvetleri Balkanlarda ilerlerken, General Kridener komutasındaki 9. kolordu Niğbolu üzerine yürümüş ve 16 Temmuzda burasıyı ele geçirmişlerdir²⁶⁴.

Rusların kazandığı bu başarılar İstanbul'da endişe ile karşılanmış ve başta Balkan Orduları Umumî Kumandanı Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa olmak üzere bazı komutanlar görevden alınmıştır. Görevden alınanların yerine Tuna Ordu Komutanlığı'na Müşir Mehmet Ali Paşa atanmış, Balkan Orduları Umumî Komutanlığı'na Süleyman Paşa getirilmiştir²⁶⁵.

Osmanlı orduları Balkanlara doğru hareket ederek General Gurko komutasındaki Rus ordularının sağ kanadını mağlup ederek Kızanlık ve Eski Zağra'yı geri almışlar, bunun neticesinde Ruslar Tırnova ve Gabrova hattına çekilmek zorunda kalmışlardır.

Balkan Dağları bölgesinde bu gelişmeler olurken, Ruslar kuzeyde Plevne'yi ele geçirmek için harekete geçmişlerdir. Bu sırada Plevne'deki Türk birliklerinin başında Vidin'den buraya tayin olan Osman Paşa bulunuyordu. Osman Paşa buraya tayin olunca ilk iş olarak şehrin tahkimatını kuvvetlendirmiş ve burada güçlü bir savunma hattı oluşturmuştur. Osman Paşa komutasındaki 46 tabur asker ile önce 20 Temmuzdaki I. Rus taarruzunu, sonra bundan 10 gün sonra II. Rus taarruzunu başarı ile püskürtmüştür²⁶⁶. Osman Paşa bu çarpışmalarda Ruslara ağır zayıat verdimiş, ancak yeterli teçhizatın bulunmaması, süvari birliklerinden yoksun olması ve gerekli yardımı alamaması nedeni ile bu başarılarından ileriye dönük bir netice alınamamıştır.

²⁶⁴ Genov, a.g.e, s. 101.

²⁶⁵ Karal, a.g.e, s. 48.

²⁶⁶ Genov, a.g.e, s. 151,154.

Osman Paşa Plevne'yi kahramanca müdafaa ederek Türk Tarihine bir destan yazarken Süleyman Paşa Komutasındaki Osmanlı birlikleri Balkan Dağları'nı aşip Osman Paşa'ya yardım edebilmek için Şipka Geçidi'ne taarruz etmişlerdir. Ancak burada Bulgar gönüllülerin de desteği ile büyük bir savunma sergilenmiş Osmanlı Kuvvetleri Şipka'yı geçememiştir.

Güney yolunun kesilmesi ile Ruslar takviye birliklerle yeniden Plevne üzerine yönelmişlerdir. General Gurko komutasındaki 14. Rus Kolordusu 10 Ekimde Plevne'yi kuşatmıştır²⁶⁷. Ruslar Plevne Sofya yolunu kesmişler böylece Plevne'nin dış dünyaya ile olan bağlantısını keserek Osman Paşa'nın yardım ve takviye almasını engellemişlerdir. Osman Paşa her geçen gün eriyen askerlerine, silah ve barut yetersizliğine ve her türlü malzemenin yokluğuna rağmen 10 Aralık 1877 tarihine kadar Plevne'yi savunmuştur. Dayanma gücünün kalmaması üzerine Rus çemberini yarmak için taarruz etmiş ancak başarılı olamamış ve yaralanmıştır. Osman Paşa 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşının kaderini değiştirmiş savaşın uzamasını sağlamıştır. Nitekim beş ayda Plevne'yi geçemeyen Rus orduları, Plevne düştükten 40 gün sonra 22 Ocakta Edirne'ye 6 Şubatta İstanbul önlerine Çatalca'ya gelmişlerdir. Rus ordularının İstanbul önlerine gelmesi üzerine Osmanlı Devleti mağlubiyeti kabul ederek barış istemek zorunda kalmıştır.

Osmanlı Rus Savaşı içerisinde Bulgarlar da önemli rol oynamışlardır. “**Bulgar gönüllü askerler**” diye adlandırılan, 12 500 asker gücünde 12 taburdan oluşan bir Bulgar askeri müfrezesi Rus ordusuna katılmıştır²⁶⁸. Bulgarların Ruslara yardımı sadece bu gönüllü birlikler ile sınırlı kalmamıştır. Yüzlerce askerin dâhil olduğu bir arada yüzlerce gerilla müfrezeler oluşturuldu. Bunlar düşmanın küçük askeri gruplarıyla ve irtibatlarla ilgilenmekte etkindiler. Binlerce Bulgar, keşif subayları, istihkâm subayları,

²⁶⁷ Genov, a.g.e, s. 175

²⁶⁸ Hristov, a.g.e, s. 25.

hastane hademeleri, hayvan yemi yiyecek tedarikçileri olarak yardım etmek için Rus ordusuna katılmıştı²⁶⁹.

Bulgarların Osmanlı – Rus Savaşındaki en büyük etkileri şüphesiz Süleyman Paşa kuvvetlerinin Şıpka taarruzu sırasında olmuştur. Süleyman Paşanın taarruzu karşısında Bulgar gönüllü müfrezeleri ile desteklenen Rus ordusu burada çetin bir savunma hattı oluşturmuşlardır. Özellikle Bulgar müfrezeleri gösterdikleri direnç ile Türk ordusunun Şıpka'yı geçerek Plevne'ye yardıma gitmesini engellemişler böylece beklide savaşın sonucuna tesir etmişlerdir²⁷⁰

1877–1878 Osmanlı – Rus Savaşı ile Bulgarlar için bir devlet kurmanın ilk adımı askeri anlamda atılmıştır. Ruslar bu savaş ile bir taraftan bu askeri adımı atarken diğer taraftan da bağımsız Bulgar Devleti'nin alt yapısını oluşturmak için siyasal faaliyetler yürütmüşlerdir. Bulgar Devleti'nin kurulmasının en önemli siyasal merhalelerinden birisi Bulgar Devleti'nin fikri alt yapısını oluşturacak ve muhtemel devletin yöneticilerini Rusya ve Panslavizm'e sadık bir şekilde yetiştirebilecek Bulgaristan Mülkî İdare Teşkilatı'nın düzenlenmesi olmuştur. Bulgar Devleti'nin kurulmasının diğer iki önemli adımı Ayastefanos ve Berlin Kongreleri olacaktır.

3.2. Bulgar Devleti'nin Kurulmasını Hazırlayan Gelişmeler

3.2.1. Bulgaristan Mülkî İdare Teşkilatının Kurulması ve Faaliyetleri

Kurulacak Bulgar Devleti'nin Mülkî ve sivil yönetiminin temellerini oluşturmak amacı ile 16 Kasım 1876 yılında Rusya'da “Spetsiyalna

²⁶⁹ Marinov, a.g.e, s. 51.

²⁷⁰ Marinov, a.g.e, s. 55.

Kontselariya" (Özel Büro) kurulmuştur²⁷¹. Bulgaristan'da ekonomik ve politik alanlarda reform yapmak amacı ile kurulan bu teşkilatın başına Vlademir Çerkazki getirilmiştir²⁷². Çerkazki'nin başkanlığında oluşturulan bu özel komisyonun yönetiminde Rusların yanı sıra Neydan Gerov ve Konstantin Stanişev gibi Bulgar Panslavistler de görevlendirilmiştir²⁷³.

Özel Büro, Bulgaristan'da sosyal ekonomik, kültürel, siyasi çalışmayı organize etmek için çalışmıştır. Bu bağlamda Rus işgali ve sonrasında Bulgaristan'daki Mülkî idareyi kurmak ve devamını sağlamak, Bulgarlar arasından yetenekli olanları ve kurulacak sivil idarede çalışacak olanları tespit etmek, Bulgar kilise ve okullarına gerekli desteği sağlamak, Bulgar mahalli askeri kuvvetlerinin oluşmasını temin etmek, işgal süresince Rus ordusuna yardımcı olmak, Bulgar komitaları ile Bulgaristan dışındaki Panslavist komitalar arasında irtibatı sağlamak ve Bulgar kültürüne yönelik çeşitli projeler geliştirmek komitanın başlıca görevleri olarak tespit etmek olmuştur²⁷⁴.

Özel Büro ilk iş olarak Bulgar tarihine yönelik arşiv belgelerini toplamak ile işe başlamış daha sonra Bulgaristan ile ilgili istatistikî ve arşiv belgelerini toplamıştır. Bu amaçlar ile Komitanın Bükreş sorumlusu Sobolev, Mayıs 1877'de Hristo Stoyanov, Todor Burmov, P.R. Slaveykov ve Simeon Daskalov isimli Bulgarlardan oluşan bir komisyon kurarak Bulgarlar ile ilgili arşiv belgelerini toplatmış, aynı yılın Temmuz ayında da Bulgaristan'da Türklerin ve Bulgarların yaşadıkları bölgeleri ve bunlar ile ilgili istatistikî demografik verileri içeren raporlar hazırlatmıştır²⁷⁵.

Bulgaristan Mülkî İdare Teşkilatı'nın öncelikli çalışma alanlarından birisi bölgedeki nüfus meselesi olmuştur. Büro yaptığı çalışmalar ile özellikle

²⁷¹ Şimşir, a.g.e, s. CLXIV.

²⁷² Genov, a.g.e, s. 241.

²⁷³ Genov, a.g.e, s. 242.

²⁷⁴ Şimşir, a.g.e, s. CLIV.

²⁷⁵ Genov, a.g.e, s. 242

Tuna vilayetindeki Bulgar nüfusunu tespit etmeye çalışmıştır. Büro elde ettiği verileri daha ziyade Bulgarlar ve Bulgaristan lehine propaganda yapmak amacı ile kullanmıştır. Ancak bölgede 2,5 milyon Bulgar nüfusa karşı yaklaşık 4 milyon Bulgar olmayan nüfusun bulunması²⁷⁶ komitanın işini oldukça zorlaştırmıştır. Komita bu demografik dengeleri Bulgarların lehine çevirmek için değişik çalışmalar yapmış, hatta savaş esnasında Türklerin Rusya'ya sürülmesi için faaliyetler yürütmüştür²⁷⁷. Komitanın bölgedeki Türk nüfusunu azaltmaya yönelik diğer önemli bir çalışması da Türkleri önce silahsızlandırarak sonra Don Kazakları vasıtası ile Türkleri yok etmek veya bu bölgeyi terk etmeye zorlamak olmuştur²⁷⁸.

Bulgaristan Mülkî İdare Teşkilatı bir taraftan nüfus meselesi ile ilgilenirken bir taraftan da toprak reformu veya seferberlik durumu bahaneleri ile Türklerin topraklarına ve mallarına el koymuştur. Böylece bir taraftan Türkler göç etmeye zorlanırken diğer taraftan ellerindeki malları alınıp Bulgarlara verilerek bölgedeki iktisadi dengeleri Bulgarların lehine çevirmeye çalışmışlardır.

Teşkilat bu çalışmaları ile Bulgar Devleti'nin alt yapısını oluşturmuş ve Bulgaristan Devleti'nin temellerini atmıştır. Ancak şu unutulmamalıdır ki bu teşkilat bir halk için bir devlet yaratmaya çalışırken bir devletin halkını yok etme yolunu seçmiş, Balkanlar'da 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sırasında yüz binlerce masum insanın katledilmesini sağlamış bir o kadarının da vatanlarından ederek göç yollarında telef olmasına neden olmuştur²⁷⁹.

Bulgaristan Mülkî İdare Teşkilatının çalışmaları ile alt yapısı oluşturulan Bulgar Devleti Ayastefanos Antlaşması ile kurulacak, ancak bu kısa ömürlü devletin durumu Berlin Antlaşması ile yeniden düzenlenecektir.

²⁷⁶ Şimşir, a.g.e, s. CLXVIII.

²⁷⁷ Şimşir, a.g.e, s. CLXX

²⁷⁸ Şimşir, a.g.e, s. CLXXII

²⁷⁹ Bu dönemde Balkanlardan yapılan göçler ve katliamlar ile ilgili Bkz. Yıldırım Ağanoğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2001, s. 31 – 44

3.2.2.Yeşilköy (Ayastefanos²⁸⁰) Antlaşması ve Bulgarların Durumu

Rusların İstanbul önlerine kadar gelmesi ile Osmanlı Devleti, barış yollarını aramaya başlamış ve Paris Antlaşması'nı imzalayan Avrupa devletlerine müracaat ederek bir mütareke için aracılık yapmalarını istemiş, fakat olumlu bir yanıt alamamıştır.

Bu gelişmenin üzerine Osmanlı Devleti doğrudan Rusya'ya müracaat etmiş ve mütareke istemiştir. Bunun neticesinde önce 29 Ocak 1878'de Edirne Mütarekesi imzalanmış²⁸¹ ve Barış antlaşması hazırlıklarına başlanmıştır.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki barış görüşmeleri Ayastefanos'ta başlamıştır. Barış görüşmelerine Osmanlı Devleti'ni temsilen Hariciye Nazırı Safvet Bey ve Berlin Elçisi Sadullah Bey, Rusya adına ise Kont İgnatiev ve Nelidov'un katılımıyla 19 Şubat 1878'de başlamıştır²⁸². Osmanlı heyeti Rusya'nın isteklerini hafifletmek için yoğun bir çaba sarf etmiş ancak başarılı olamamıştır. Nihayetinde 3 Mart 1878 tarihinde 29 Madde ve 1 ek maddeden oluşan Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır²⁸³. Antlaşmanın Bulgarlar ve Bulgaristan ile ilgili maddelerine göre;

- Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne vergi bağı ile bağlı muhtar bir Hristiyan prensliği haline getirilecektir.

Bulgaristan'ın sınırları Rus ordusu Rumeli'yi boşaltmadan önce, Türk ve Rus üyelerden oluşan bir komisyon tarafından belirlenecek. Ancak Tuna'dan Ege Denizine kadar olan Osmanlı toprakları ile Kosova ve Manastır vilayetleri tamamen, Batı

²⁸⁰ Bulgar Kaynaklarında San Stefano olarak geçmektedir.

²⁸¹ Hristov, a.g.e, s. 85

²⁸² Marinov, a.g.e, s. 193

²⁸³ Marinov, a.g.e, s. 193

Trakya ve Selanik vilayetinin bir kısmı Bulgaristan'a ait olacaktır.

- Bulgaristan prensi halk tarafından seçilecek ve büyük devletlerin onayı ile Osmanlı Devleti tarafından atanacaktır. Büyük devletlerin hanedanlarına mensup olanlar Bulgaristan prensi olamayacak. Bulgaristan prensliği boşaldığı zaman yerine seçilecek prens de aynı şartlar ile seçilecektir. Bulgar ileri gelenlerinden oluşturulacak, Filibe veya Tırnova'da toplanacak bir meclis, Prens seçilmeden önce bir Rus komiserinin nezareti altında ve Osmanlı komiseri huzurunda 1830 tarihinde imzalanan Edirne Antlaşması'ndan sonra Tuna prensliklerinde belirtilmiş olan Bulgar Dairesi Nizamnamesi'ni tertip ve tanzim edecektir.
- Bulgaristan'da Osmanlı askeri bulunmayacak, eski kalelerin hepsi yıkılacaktır.
- Bulgaristan daha sonra Osmanlı Devleti'nin göstereceği bir banka vasıtası ile Osmanlı Devleti'ne ödeyeceği yıllık verginin miktarı yeni idarenin işe başladığı birinci senenin sonunda Osmanlı Devleti, Rusya ve Diğer Devletler tarafından birlikte kararlaştırılacaktır.
- Bulgaristan'da iki yıl içerisinde millî askerin kuruluşuna kadar asayişin muhafazasına yardımcı olmak amacı ile altı piyade fırkası ile iki süvari fırkasından ibaret Rus kuvveti Bulgaristan'da bulunacaktır.
- Bulgaristan'da emlak sahibi olup ta prensliğin hudutları dışında ikamet edecek olan Müslüman ve diğer halkın emlaki başkalarına idare ettirmek üzere kendi tasarruflarında kalacaktır.
- Tuna üzerinde bulunan kalelerin tamamı yıkılacak ve bundan sonra nehrin kıyılarında böyle kaleler yapılmayacaktır. Bulgaristan sularında savaş gemisi bulunmayacaktır. Karakol

vapurları ile nehir güvenliğini korumaya ve gümrük işleri ile görevli olan küçük gemiler bundan istisna olacaktır²⁸⁴.

Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı Devleti Balkanlardaki hâkimiyetini büyük ölçüde kaybetmiştir. Buna karşılık Rusya kurdurduğu kendi denetimindeki kukla devlet vasıtası ile Ege Denizi'ne ulaşmıştır. Böylece Osmanlı Devleti ve Türkler yüzlerce yıllık vatanlarını kaybederken, Rusya ise yüzlerce yıllık emeli olan sıcak denizlere ulaşmış oluyordu.

Bulgarlar ise Tuna'dan Ege Denizine, Karadeniz'den Makedonya'nın batısına kadar uzanan bir devlete sahip olarak, bir taraftan Paisiy Hilendarski'nin yüzyıllık rüyasını gerçekleştirmiş oluyorlar diğer taraftan da Ortaçağ Bulgar Krallığı'nı yeniden ihya etmiş oluyorlardı.

Ayastefanos Antlaşmasının imzalanması ve bu antlaşma ile oluşan mevcut durum Avrupa'da büyük yankılar uyandırmıştır. Bu antlaşmaya Bulgarlar ve Ruslar dışındaki bütün Avrupa ve Balkan devletleri tarafından karşı çıkmıştır. Bölgenin güçsüz bir Osmanlı Devleti yerine güçlü bir Rusya nüfuzuna girmesi Avrupa devletlerini ile Osmanlı toprakları üzerinde emelleri olan Balkan devletleri Rusya'nın kontrolünde adeta dokunulmaz olan ve Balkanlardaki güç dengesini sarsacak kadar geniş sınırlara ulaşan bir Bulgaristan'dan rahatsız olmuşlardır. Bu rahatsızlıklar Ayastefanos Antlaşması'na karşı tepkilerin yükselmesine neden olmuştur. Rusya ise bu tepkilere karşı çıkamayarak yeni bir kongre ile durumun yeniden gözden geçirilmesini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bulgarlar Ayastefanos Antlaşması'ndan büyük kazançlar elde etmişler ancak bunları muhafaza edememişlerdir. Ancak Ayastefanos Antlaşması ile adeta ölü olarak doğan Büyük Bulgaristan Devleti Bulgarların psikolojisinde önemli bir yer etmiştir. Zira Bulgarlar daha sonraki dönemlerde

²⁸⁴ Artuç, a.g.e, s.87 – 88 .

Ayastefanos Bulgaristanı'nı yeniden ihya etmek için büyük çabalar sarf edecekler, bu amaç doğrultusunda Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'na girecekler ancak bu savaşlardan büyük millî felaketler yaşayarak çıkacaklardır²⁸⁵.

3.2.3. Berlin Antlaşması ve Bulgaristan'ın Yeniden Düzenlenmesi

Avrupa devletleri Almanya'nın da yardımı ile Ayastefanos Antlaşması'nda tadilat yapılması konusunda Rusya'yı ikna etmeyi başardıktan sonra söz konusu kongrenin Berlin'de yapılması kararlaştırılmıştır.

Berlin'de toplanan kongrede Osmanlı Devleti'ni Nafia Nazırı Aleksandır Karatodori Paşa başkanlığında Mehmet Ali Paşa ve Berlin Sefiri Sadullah Bey'den oluşan bir heyet temsil etmiştir²⁸⁶. Kongreye katılan diğer devletler ise, Almanya, başvekil Bismark, Hariciye Nazırı Mösyö Dö Bülov ve Prens Hohanlohe'u; Avusturya Hariciye Nazırı Kont Andreşi, Berlin büyükelçisi Kont Karoli ve Roma Büyükelçisi Baron dö Haymerle; Fransa Hariciye Nazırı Mösyö Vaddington, Berlin Büyükelçisi Kont dö Şovalye, ve Mösyö Depre; İngiltere Başvekil Kont Beaconsfield, Hariciye Nazırı Kont Salisbury ve Berlin Büyükelçisi Oddo Rassıl; İtalya Hariciye Nazırı Kont Korti ve Berlin Büyükelçisi, Kont Loney ve Rusya Başvekil Gorçakov, Londra Büyükelçisi Şuvalov ve Berlin Büyükelçisi Mösyö Dubril'den oluşan heyetler tarafından temsil edilmişlerdir²⁸⁷.

²⁸⁵ Rıdvan Tümenoglu, “**Bulgar Kaynaklarına Göre Mondros’tan Lozan’a Bulgaristan ve Türk Bulgar İlişkileri**”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.2

²⁸⁶ Mahir Aydın, **Şarki Rumeli Vilayeti**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s. 13.

²⁸⁷ Mahir Aydın, a.g.e, s.13.

Berlin Kongresine katılan bütün devletler başbakanlar ve hariciye vekilleri tarafından temsil edilirken, kongrenin birinci derecedeki muhatabı olan Osmanlı Devleti ise Macar asıllı Müşir Mehmed Ali Paşa, Almanya büyükelçisi Sadullah Bey, konu ile doğrudan ilgisi bulunmayan bir bakanlığın Hristiyan olan bakanı (Nafia Nazırı Aleksandr Karatodori Paşa) tarafından temsil edilmiştir. Her ne kadar Osmanlı Devleti bu kişileri devlet içerisinde etnik ayrımcılık yapılmadığını göstermek için seçmişse de bu durum devletin hassasiyetlerinin ne derece savunulduğu ve Osmanlı çıkarlarının nasıl korunmaya çalışıldığı konusunda soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştur.

Berlin Kongresi devletlerin bir siyasi mücadelesi şeklinde geçmiş, Osmanlı Devleti'nin temsilcileri ise kongrede bir müzakereciden ziyade bir seyirci görünümü sergilemiştir. Sert tartışmalara sahne olan kongre esas itibarı ile Rusya ve İngiltere temsilcileri arasında imzalanan üç memorandum ile bir sonuca bağlanmıştır. İngiltere Dışişleri Bakanı Salisbury ve Rusya'nın Londra elçisi Şuvalov arasında ikisi 30 Mayıs 1878'de, birisi de 31 Mayıs 1878'de imzalan üç memorandum ile Berlin Kongresinin esas noktaları belirlenmiş ve bu üç memorandum Berlin antlaşmasının temelini teşkil etmiştir²⁸⁸. Bunlardan birinci memorandum esas itibarı ile Bulgaristan Meselesi ile ilgili iken, ikinci memorandum Boğazlar ile ilgili olmuş, üçüncüsü ise, Osmanlı – Rus Savaşının doğudaki gelişmeleri ve buradaki düzenlemeler ile ilgili olmuştur²⁸⁹.

Bulgaristan ile ilgili olan birinci memoranduma göre, Bulgaristan'ın sınırları yeniden düzenlenmiş, Rusya'nın lütfü ile kurulmuş olan Büyük Bulgaristan ortadan kaldırılmış, Bulgarlar Ege Denizi ve Makedonya'dan uzaklaştırılmış, Balkan Dağları ile Tuna Devleti arasında bir Tuna prensliği haline getirilmiştir.

²⁸⁸ Armaoğlu, a.g.e, s. 525.

²⁸⁹ Armaoğlu, a.g.e, s. 525

Berlin kongresindeki görüşmelerden sonra 13 Temmuz 1878’de Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Altmış dört maddeden oluşan Berlin Antlaşması’nın 23 Maddesi Bulgaristan ve Bulgarlar ile ilgili olmuştur²⁹⁰. Bu durum Bulgaristan meselesinin taraf devletler arasındaki önemini gözler önüne sermiştir. Berlin Antlaşması’nın Bulgarları ve Bulgaristan’ı ilgilendiren başlıca maddelerine göre;

- Bulgaristan padişahın tabiyüzyileti altında vergi veren, Hristiyan bir hükümeti ve millî bir ordusu olan bir prenslik olacak,
- Bulgaristan prensi halk tarafından seçilecek, padişahın bu seçimi tasdiki ve bu devletlerin muvafakati alınarak atanacak, prens iktidarda bulunan Avrupa devletleri hanedanlarından birisine mensup olmayacak,
- Bulgaristan Prenslığı dokuz ay boyunca Rusya tarafından idare edilecek²⁹¹,
- Siyasi ve askeri bakımdan doğrudan Osmanlı Devleti’ne bağlı Hristiyan bir vali tarafından yönetilecek Şarki Rumeli Vilayeti kurulacak²⁹²,
- Şarki Rumeli Valisi Avrupa devletlerinin muvafakati ve Bab-ı Ali’nin tasdiki ile beş yıllığına tayin edilecek²⁹³,
- Şarki Rumeli Vilayeti’nin iç ve dış güvenliği tehdit olunduğu takdirde vali Osmanlı askerlerini çağırabilecek, böyle bir gelişme vukuu bulduğunda verilen kararı ve gerekçelerini Osmanlı Devleti İstanbul’daki yabancı sefirlere bildirecek²⁹⁴,
- Bulgaristan ve Rumeli’deki Rus kuvvetlerinin sayısı 50.000’i geçmemek kaydı ile altı piyade ve iki süvari fırkasından ibaret

²⁹⁰ Emine Bayraktarova, “Osmanlı Devleti – Bulgaristan Prenslığı İlişkileri (1878 – 1908)”

Basılmamış yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2002, s.22.

²⁹¹ Artuç, a.g.e, s. 95.

²⁹² Mahir Aydın, a.g.e,17.

²⁹³ Mahir Aydın, a.g.e.17.

²⁹⁴ Artuç, a.g.e, s. 95.

olacak, bunların masrafları bulundukları bölgenin mahalli idareleri tarafından karşılanacak²⁹⁵,

- Makedonya ıslahat yapılmak koşulu ile Osmanlı Devleti'ne bırakılacaktır²⁹⁶.

Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan ile ilgili maddeleri bu başlıklar altında toplanmıştır. Bu antlaşma ile Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne bağlı Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında 1.800.00 nüfuslu 62.776 km² yüzölçümlü bir devlet haline gelmiştir²⁹⁷. Berlin Antlaşması ile kurulan Bulgaristan Ayastefanos Antlaşması'ndaki Bulgaristan'ın ancak %37,5'inden oluşmuştur²⁹⁸.

Berlin Antlaşması Bulgarlar tarafından devletin kuruluş antlaşması olmaktan ziyade Bulgaristan topraklarının büyük devletlerin kendi çıkar politikaları doğrultusunda parçalanan ve Bulgar haklarının gasp edildiği bir anlaşma olarak görülmektedir²⁹⁹.

Berlin Antlaşması ile Bulgarların kendi çabaları ile kurulan Bulgar kilisesinin aksine daha ziyade dış faktörlerin ürünü olan bir Bulgar prensliği kurulmuştur. Ancak yine de bu antlaşma bağımsız bir Bulgar devletine giden yolda önemli bir aşama olmuştur.

3.3.Bulgar Prensliği'nin Kurulması ve Prenslik Dönemi Bulgar Bağımsızlık Faaliyetleri

Berlin Antlaşması esaslarına göre kurulmasına karar verilen Bulgaristan için çalışmalar hemen başlamıştır. Antlaşmaya göre Bulgaristan'a

²⁹⁵ Mahir Aydın, a.g.e, s.18.

²⁹⁶ Artuç, a.g.e, s. 95.

²⁹⁷ Bayraktarova, a.g.e, s. 22.

²⁹⁸ Crampton, a.g.e, s. 70.

²⁹⁹ Hristov, a.g.e, s. 278.

bir prens seçilene kadar Bulgaristan Rusya tarafından yönetilecekti. Bu amaçla Rusya tarafından görevlendirilen Prens Dundokov Bulgaristan Komiseri olarak atanmıştır³⁰⁰.

Rusya'nın görevlendirdiği Komiser Dundokov ve askeri yönetici Milyutin 13 Aralık 1878'de Bulgaristan'a gelerek görevlerine başlamışlardır³⁰¹. Rus yöneticiler Bulgaristan hükümetini, ordusunu ve maliyesini Rus menfaatlerine göre şekillendirmeye başlamışlardır. Bu süreçte birçok göreve Rus yanlısı Panslavist Bulgarlar getirilmiştir.

Bulgaristan'ın ilk meclisi 10 Şubat 1879'da Tırnova'da toplanmış ve bu meclis Bulgar Tarihlerine **Tırnova Anayasası**³⁰² diye geçen Bulgaristan'ın ilk anayasasını 16 Nisan 1879'da kabul etmiştir³⁰³. Bunu müteakiben 29 Nisan 1879'da Aleksandır Battenberg Bulgaristan'a gelerek Bulgaristan prensi olmuştur. Böylece zamanın şartlarına göre oldukça liberal bir anayasa olarak değerlendirilen³⁰⁴ anayasanın kabulü ve prensin de göreve başlaması ile Bulgaristan Devleti güçler ayrılığı ilkesine dayalı parlamenter bir monarşi olarak kurulmuştur.

Bulgaristan'ın ilk meclisini oluşturan milletvekillerinin özellikleri Bulgarların bağımsızlık faaliyetlerinin nasıl bir gelişme göstereceğinin işareti gibidir. Oldukça enteresan bir yapısı olan bu mecliste seçilmişler, atanmışlar Rusya'nın kontenjanı ile girenler, Türk, Yahudi ve Yunanlılarının temsilcilerinin yanı sıra, Bu meclisin toplandığı dönemde henüz Bulgaristan toprağı olmayan Makedonya ve Şarki Rumeli Vilayeti'nin de temsilcileri bulunuyordu³⁰⁵.

³⁰⁰ Hristov, a.g.e, s. 269.

³⁰¹ Hristov, a.g.e, s. 269.

³⁰² Tırnovska Konstitutiya

³⁰³ Veselin Metodiev, **Bilgarski Konstitusii I Konstitusionnni Proekti**, Sofya, Dirjavno Izdatelstvo, 1990, s. 20.

³⁰⁴ Nuray Ekici, “**Bulgar Devleti'nin Gelişmesi (1878 – 1908)**” Balkanlar El Kitabı, Yayına Hazırlayan: Osman Karatay, Ankara, Karam Vadi Yayınları, 2006, s. 529.

³⁰⁵ Bobi Bobev, **Zapiski Po İstoriya Na Bulgariya 1878 -1944**, Sofya, İzdava SD, 1992, s.16.

Bulgaristan Meclisinin bu yapısı özellikle Osmanlı Devleti'nin toprağı konumundaki Makedonya ve Şarki Rumeli'nin burada temsil edilmesi Bulgarların bağımsızlık mücadelesinin hangi yönde devam edeceğinin ipuçlarını taşımaktadır. Bulgarlar bu bölgeleri kendi toprağı olarak algılamakta ve buralara kendi meclisinde temsil hakkı vermektedir. Böylece Ayastefanos Antlaşması'nda kendisine verilen bu topraklar üzerindeki haklarının devam ettiği görüntüsü verilmektedir. Kurulan Bulgaristan Prensliği Osmanlı Devleti'ne sadece kâğıt üstünde bağı kalmış fiiliyatta bağımsız bir devlet gibi davranmıştır. Bu nedenle prenslik döneminde bağımsızlık faaliyetleri Bulgarların Osmanlı toprağı olan Şarki Rumeli ve Makedonya'nın Bulgaristan'a katılması yönünde yaptıkları çalışmalar olarak değerlendirilebilir.

3.3.1. Prenslik Dönemi Bulgar Bağımsızlık Faaliyetleri

Berlin Antlaşması ile kurulan Bulgaristan, Bulgarları tatmin etmemiştir. Bulgarlar Ayastefanos Antlaşması ile kurulan Büyük Bulgaristan'ı esas olarak kabul etmişlerdir. Dolayısı ile Bulgaristan Prensliğinin kurulmasından sonra Bulgarların esas çabaları Ayastefanos Antlaşması'ndaki Bulgaristan'ı yeniden tesis etmek yönündeki çabaları olmuştur. Bu bağlamda Bulgarlar Şarki Rumeli'de ve Makedonya'da yoğun bir çalışma içerisine girmişlerdir.

Bağımsız bir devlet olmanın yolunun bağımsız bir devlet gibi hareket etmekten geçtiğini³⁰⁶ kavrayan Bulgarlar prenslik döneminde tam bağımsızlık amacıyla İngiltere, Rusya gibi devletlerin desteğini almaya, Sırbistan'la gizli

³⁰⁶ Bu bağlamda Prenslik döneminde diğer devletlerle geliştirilen ticari ilişkilerde Bulgaristan Prensliği'nin bağımsız bir devlet gibi hareket ettiğini göstermektedir. 21 Aralık 1896 yılında Avusturya ile Bulgaristan arasında yapılan ticaret antlaşmasında Bulgaristan'la Avusturya arasında ticari ilişkilerin tamamen serbest olduğu belirtilmiştir. Bkz. Mahir Aydın, **Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına**, s.169

ittifaklar yapmaya çalışmışlardır³⁰⁷. Ayrıca Bulgarlar silahlı mücadeleyi düşünmüşler bu amaçla silahlanmaya devam etmişlerdir. Genellikle Avrupa'dan gelen postaların kontrol edilmemesi nedeniyle bu yolla silah teminine çalışmışlardır. Bu durumun farkına varılması üzerine Bulgaristan Kapıkethüdasına Avrupa'dan gelen posta ve ilaç adı altında gönderilen kutuların kontrol edilmesi görevi verilmiştir³⁰⁸.

3.3.1.1. Şarki Rumeli Vilayeti'ndeki Bulgar Faaliyetleri ve Şarki Rumeli'nin İlhakı

Şarki Rumeli Vilayeti Berlin Antlaşması ile kurulmuş olup antlaşmanın ilgili maddeleri ile bu vilayetin statüsü belirlenmiştir. Ancak oluşturulan bu yeni gelişmeler Bulgarları memnun etmemiş aksine Bulgarlar tarafından tepki ile karşılanmıştır.

Şarki Rumeli'nin kurulması hem Prenslik Bulgaristan'ında hem Şarki Rumeli Vilayeti'ndeki Bulgarlar arasında tepkilere neden olmuştur. Prenslik dâhilinde kalan Bulgarlar daha Tırnova'da toplanan mecliste Şarki Rumeli olayını protesto etmişler Şarki Rumeli'den gelen milletvekillerinin meclise kabul edilmemesinin istenmesi üzerine bunu protesto etmişlerdir³⁰⁹. Bulgarların tepkileri bununla sınırlı kalmamıştır. Bulgarlar Şarki Rumeli konusunda protesto hareketlerine devam etmişlerdir. Rus askerlerinin Bulgaristan'da bulunmasından cesaret almışlar ve yapılan tahriklerin neticesinde Şarki Rumeli konusundaki memnuniyetsizlikleri nedeniyle silahlanmışlar, hatta Osmanlı birlikleri ile çarpışmışlardır. Örneğin Bulgarlar

³⁰⁷ BOA, HR. TO. 19/149.

³⁰⁸ BOA, A. MTZ. 04, 65/45, BOA, A. MTZ. 04, 118/79 (Ayrıca bu belgede Rumelili iki şahsın Edirne'den Bulgaristan'a dinamit getirmek isteyen iki şahsın birçok dinamit fişegiyle ve son sistem diye tabir edilen iki tabakalı, üst tabakası tereyağı mumlu sağır çinko kutu durumunda bir dinamit makinesi ile yakalandıkları ve Selanik'te bulunan Osmanlı Bankası'nın berhava edilmek istenildiği buna karşı bölgede güvenliği sağlamakla görevli olan jandarmanın görevini yapmadığı için müfettişlerle görüşüldüğü de belirtilmektedir.)

³⁰⁹ Bobev, a.g.e, s. 24.

ve Osmanlı Birlikleri arasında 1878 Kasımında Cuma ve Eğripalanka bölgelerinde meydana gelen çatışmalarda her iki tarafta kayıplar vermiştir³¹⁰.

Şarki Rumeli Vilayeti'ndeki Bulgarların bu konudaki tepkileri Prenslik Bulgaristan'ındakilere nazaran daha ciddi olmuştur. Buradaki Bulgarlar başta Vilayetin adı olmak üzere bu vilayetin oluşturulması fikrini kabullenmemişler ve Berlin Antlaşması aleyhinde kampanyalar başlatmışlardır³¹¹. Bulgarlar bu faaliyetlerini daha ileri götürmüşler Şarki Rumeli ve Bulgaristan'ın birleştirilmesi için komitalar kurarak başta propaganda faaliyetleri olmak üzere yoğun bir mesai sarf etmişlerdir³¹². Bulgar komitacılar 29 Eylül 1878'de Filibe'de Bulgar Başpiskopos'un da katılımı ile bir toplantı yapmışlar ve bu toplantıda Osmanlı askerlerinin vilayete girmesi durumunda her türlü imkânlar ile buna mukavemet etmeyi kararlaştırmışlardır³¹³.

Bulgarların Şarki Rumeli Vilayeti ile ilgili tepkileri sadece toplantılar ile sınırlı kalmamıştır. Özellikle oluşturulan komitalar vasıtası ile bölgede kalan Türklere karşı adeta savaş ilan etmişlerdir. Bölgeden ayrılmak zorunda kalan Türklerin mallarına el konulmuş, ayrılamayan ve orada kalan Türklere ise bölgeyi terk etmeleri için baskılar yapmışlar hatta katliam derecesinde uygulamalara kalkışarak Türkleri Şarki Rumeli'den kaçırmaya çalışmışlardır³¹⁴.

Bulgarların tepkilerine rağmen Şarki Rumeli Vilayeti kurulmuş ve bu yeni idare bölgede tesis edilmiştir. Özellikle bölgede savaş durumunun sona ermesinden sonra yaşadıkları yerleri terk edip Anadolu'ya geçen Türklerin büyük bir kısmının Şarki Rumeli'ye dönmesinden sonra Bulgarların tavrı daha da sertleşmiştir. Şarki Rumeli'ye gönderilen Hristiyan Aleko Paşa'nın Bulgar yanlısı tutumu bile Bulgarları memnun etmeye yetmemiştir.

³¹⁰ Mahir Aydın, a.g.e, s. 21.

³¹¹ Mahir Aydın, a.g.e, s. 21.

³¹² Armaoğlu, a.g.e, s. 549.

³¹³ Mahir Aydın, a.g.e, s. 22.

³¹⁴ Mahir Aydın, a.g.e, s. 22.

Şarki Rumeli Vilayeti Valisi olarak gönderilen Aleko Paşanın valiliği döneminde vilayetteki bütün gelişmeler Bulgarların lehine olmuştur. Vilayetin yönetiminde bütün önemli görevlere Bulgarlar getirilmiş, Bulgarca adeta vilayetin resmi dili olmuştur³¹⁵. Türkler ile Bulgarlar arasında tecelli eden ve mahkemelere yansıyan olaylarda genellikle Bulgarlar haklı görülmüş Türklerin hakları gasp edilmiş Bulgarların yaptığı her türlü kanunsuzluklar ve usulsüzlükler yanlarına kar kalmıştır³¹⁶.

Şarki Rumeli Vilayetine Vali olarak atanan Aleko ve Gavril Paşaların Bulgar yanlısı tutumları, Osmanlı Devleti'nin de bu hassas vilayete yeteri kadar önem vermemesi, Bir Osmanlı vilayeti olan Şarki Rumeli'de kısa zamanda Osmanlı Devleti'nden daha çok Bulgaristan Prensliği'nin baskın olmasına neden olmuştur. Durum böyle olunca Şarki Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan ile birleştirilmesi fikri daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır.

3.3.1.1.1. Filibe İsyanı ve Bulgaristan'ın Şarki Rumeli'yi İlhakı

Bir taraftan bölgede Osmanlı Devleti'nin Şarki Rumeli Vilayeti'ne gereken önemi vermemesi ve bölgeye Bulgar düşüncelerine hizmet eden valilerin görevlendirilmesi diğer taraftan da Bulgarların yoğun çalışmaları neticesinde bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti göstermelik bir hal almış Bulgar nüfuzu ise hat safhaya ulaşmıştır. Durum böyle olunca Şarki Rumeli'nin Bulgaristan ile birleşmesi bunu sağlayacak bir bahaneye bağlı bir zaman meselesi haline gelmiştir.

Bulgaristan'da 1881 yılında bir darbe yaşanmıştır Bu darbe neticesinde Bulgaristan'da bulunan liberallerden bazıları Şarki Rumeli

³¹⁵ Artuç, a.g.e, s. 115.

³¹⁶ Artuç, a.g.e, s.115.

Vilayeti'ne geçmişlerdir³¹⁷. Yaşanan bu gelişme neticesinde Şarki Rumeli'de siyaset hareketlenmiş Bulgarlar arasındaki birleşme fikirleri belirginleşmiştir. İlk Bulgar prensi olan Aleksandr Battenberg'in Petersburg ziyareti öncesinde "Bulgarin" gazetesinin prensin Peterbusg'da Almanya ve Rusya nezdinde Şarki Rumeli'nin ilhakı için girişimlerde bulunacağını yayınlaması bu anlamda dikkat çekmiştir³¹⁸.

Şarki Rumeli'deki Bulgarları hareketlendiren bir diğer gelişme de Bulgar isyanları döneminde yoğun faaliyet gösteren Bulgaristan Merkezî İhtilal Komitesi'nin Ayastefanos Bulgaristanı'nı yeniden kurmak amacı ile yeniden yapılanması olmuştur. Bu bağlamda Şarki Rumeli ve Makedonya ele geçirmeyi temel hedef olarak tespit eden komita Makedonya'da başarısız olan bazı girişimlerde bulunmuş ancak bir sonuç alamayınca daha kolay bir hedef olan Şarki Rumeli vilayetine yönelik çalışmalara ağırlık vermiştir. Bu doğrultuda komitanın önemli üyelerinden Zahari Stoyanov, İvan Stoyanoviç ve İvan Andonov 1885 yılında Şarki Rumeli Vilayeti'ne geçmişlerdir³¹⁹. Komitacılar özellikle Haziran- Temmuz aylarında Şarki Rumeli Vilayeti'nde birleşme için yoğun bir çaba içerine girmişlerdir. Komita Şarki Rumeli Vilayeti'nde önceki çalışma yöntemlerinden farklı bir yol izlemeye karar vermiştir. Çalışmamızın önceki bölümlerinde değindiğimiz gibi komita genellikle isyan faaliyetleri organize ediyor ve bu isyanları yönetiyordu. Ancak komita Şarki Rumeli'de bir isyan yerine bir darbe teşebbüsünde bulunmayı kararlaştırmıştır³²⁰. Komitanın böyle bir karar almasında Şarki Rumeli vilayet yöneticilerinin çoğunun Bulgar olması ve böyle bir hareketi destekleyecekleri görüşü etkili olmuştur. Bulgarlar bu görüşün daha çok kabul görmesi için Şarki Rumeli Vilayeti'nde Bulgarca bilen memur sayısının artması, okullarda Bulgarca eğitim yapılması için faaliyetlerde bulunmuşlardır³²¹.

³¹⁷ Crampton, a.g.e, s. 83.

³¹⁸ BOA, HR. TO. 39/22

³¹⁹ Georgi Markov, **Pokuşeniya Nasilie İ Politika V Bulgariya 1878 – 1947**, Sofya, Voenno İzdatelstvo, 2002, s. 22.

³²⁰ Bobev, a.g.e, s. 32.

³²¹ BOA, A. MTZ. 04, 77/7

Bulgar İhtilal Komitası bu birleşmeyi gerçekleştirmeye çalışırken 1876 Nisan Ayaklanmasının başlangıç yeri olan Otlukköy'de 2 Eylül 1885'te birleşme isteği ile bir yürüyüş gerçekleştirilmiştir. Bunu Sliven, Karlova, Pazarcık ve Konar bölgelerinde benzer olaylar gerçekleştirilmiştir³²².

Bu gelişmeler Şarki Rumeli Vilayeti yöneticilerini endişelendirmiş, bu konuları görüşmek için 5 Eylül 1885 tarihinde bir toplantı düzenlemiştir. Bulgarların ağırlıklı olduğu toplantıdan sorunların çözümüne yönelik bir karar çıkması yerine Bulgaristan ile birleşme kararı alınmıştır³²³.

Bu kararın alınmasından bir gün sonra 6 Eylül 1885'te sabah, Binbaşı Nikolayev ve Filov komutasında köylülerden teşkil edilen askeri birliklerle hükümet konağı kuşatılmıştır. Binbaşı Nikolayev, Şarki Rumeli Valisi Gavril Kırsteviç'e bir darbe yapıldığını yönetimin el değiştirdiğini tebliğ etmiştir. Vali tutuklanmıştır³²⁴. Böylece ortadan kaldırılan hükümetin yerine Dr. Stranski başkanlığında bir hükümet oluşturuldu³²⁵. Bir taraftan bu gelişmeler yaşanırken diğer taraftan Prens Battenberg'e bir telgraf çekilerek Filibe'ye gelip idareyi ele alması istenmiştir³²⁶. Bunun üzerine Prens 8 Eylül 1885'te Tırnova'da "Kuzey ve Güney Bulgaristan'ın Prensi" imzası ile bir beyanname yayınlamış böylece Bulgaristan ve Şarki Rumeli Vilayetinin birleştiğini ilan etmiştir³²⁷. Bundan bir gün sonra 9 Eylülde Filibe'ye gelen Prens buradaki yönetimi devralmıştır³²⁸. Şarki Rumeli'yi ele geçiren Bulgarlar bu bölgedeki Türklere karşı çete faaliyetlerini sona erdirmemişler ileride görüleceği gibi bu bölge üzerinden Makedonya'daki çete faaliyetlerine destek olmuşlardır.

³²² Bobev, a.g.e, s. 32.

³²³ Markov, a.g.e, s. 24.

³²⁴ Bobev, a.g.e, s. 32.

³²⁵ Markov, a.g.e, s. 24.

³²⁶ Mahir Aydın, a.g.e, s. 258.

³²⁷ Dimitir Kosev, **Vınşnata Politika Na Bulgariya** C.I 1879 – 1886, Sofya, Nauka İ İzkustvo, 1978, s. 565.

³²⁸ Bobev, a.g.e, s. 32.

Örneğin; Rodop Dağları'nda bulunan Barutin ve Karabulak mevkilerinden Makedonya'ya çetecileri göndermişlerdir³²⁹.

Şarki Rumeli'nin ilhakından sonra Bulgarlar, Bulgaristan ve Şarki Rumeli'ye giden yolcuların pasaportlarını tanınamışlar bunun yerine Bulgar pasaportu vermeye çalışmışlardır³³⁰.

Şarki Rumeli Vilayeti'nde meydana gelen bu gelişmeler İstanbul'da tartışmalara neden olmuş Osmanlı yöneticileri bu tartışmalardan bir sonuç alamamışlardır. Osmanlı yöneticileri bu konunun hangi yöntem ile çözüleceği konusunda bir karar verememiş diplomasiyle mi çözülmesi yoksa bir askeri harekât mı yapılması gerektiği konusunda karar verememişlerdir. Osmanlı Devleti Berlin Antlaşması'nın kendisine verdiği hakkı Avusturya, Rusya ve Almanya'nın bu yöndeki önerilerine rağmen kullanmamıştır³³¹.

Osmanlı Devleti'nin belirli bir tutum sergilememesine karşılık Bulgaristan Prensiğinin bu konudaki kararlılığı neticesinde Osmanlı Devleti bu oldu bittiyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece Osmanlı Devleti bir eyaletini kaybetmiş Bulgarlar ise Büyük Bulgaristan fikrinin ilk ayağı olan Şarki Rumeli Vilayeti'ni kazanmış oluyorlardı. Böylece Büyük Bulgaristan'ın ilk adımını başarıyla sonuçlandıran Bulgarlar bütün dikkat ve güçlerini Büyük Bulgaristan'ın ikinci ayağı olan Makedonya üzerinde yoğunlaştırmaya başlamışlardır.

3.3.1.2. Makedonya'daki Bulgar Faaliyetleri

Ayastefanos Antlaşması ile kurulan Bulgaristan Berlin Antlaşması ile Bulgaristan, Şarki Rumeli ve Makedonya olmak üzere üç parçaya

³²⁹ BOA, A. MTZ. 04, 40/41 (Ayrıca bu belgede Bulgarların Osmanlı Devleti'nin Girit meselesi ile meşgul olmasından faydalanarak İngiliz ve Rus hükümetlerinin desteğini de almaya yönelik çalışmalarından da bahsedilmiştir.)

³³⁰ BOA, A. MTZ. 04, 42/2

³³¹ Tefik Bıykoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, I. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s. 50.

bölünmüştür³³². Bulgarlar ellerinden alınan Büyük Bulgaristan'ın bir parçası Şarki Rumeli Vilayeti'nde istediklerini elde ettikten sonra, faaliyetlerini bir başka Osmanlı toprağı olan Makedonya üzerine yöneltmişlerdir.

Makedonya terimi, Berlin Antlaşmasından sonra Manastır, Selanik ve Kosova vilayetlerinin yanı sıra Drama ve Serez sancaklarını içerisine alan bölge için kullanılmıştır. Ancak Osmanlı yöneticileri Makedonya terimini resmen kullanmaktan kaçınmış bölgeyi Vilayet-i Selase (Üç Vilayet) olarak adlandırmışlardır³³³.

Makedonya'daki nüfusun etnik, dilsel ve dinsel dağılışı bir birinden çok farklı rakamlar olarak verilse de kaynaklar genellikle toplam nüfusun 2 milyon civarında olduğunu vermektedirler³³⁴. Bu nüfus genellikle Selanik, Kavala, Yenice, Ohrid, Prespa, Kastoria, Vergoritis, bölgelerinde toplanmıştır. Makedonya nüfusunun diğer önemli bir özelliğı her alanda geniş bir çeşitliliğe sahip olmasıdır. Bölgede dinsel inanış olarak İslamiyet, Hristiyan ve Yahudilik inanışları benimsenmiştir. Konuşulan diller ise dinsel inanışlardan çok daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Türkçe, Rumca, Makedonca ve Bulgarca en çok konuşulan diller olmak ile birlikte bunların yanı sıra Arnavutça, Sırpça, Ulahça başlıca kullanılan diğer diller olmuştur. Makedonya'nın etnik çeşitliliğı, dinsel ve dilsel çeşitlilikten çok daha fazla karışıktır. Bölgede Türkler, Bulgarlar, Rumlar ve Sırlar en kalabalık kitleler olmak ile birlikte Ulahlar, Arnavutlar, Çingeneler ve bunlarının dışında sayıları daha az olan farklı etnik kimliğe mensup insanların yaşadığı bir bölge olmuştur³³⁵. Makedonya'nın bu karışık etnik yapısı ve Makedonya'daki etnik grupların çoğunun bölgede akraba devletlerinin olması Makedonya'yı adeta Balkan devletlerinin mücadele alanı haline getirmiştir. Bölgede yaşanan yoğun mücadeleler

³³² Ayastefanos Antlaşmasının 6. Maddesi ile Bulgaristan'a dâhil edilen Makedonya, Berlin

Antlaşmasının 1. Maddesi ile Bulgaristan dışında bırakılmıştır. Bkz. Bayraktarova, a.g.e, s. 48

³³³ A. Gül Tokyay, “**Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış**” **Yeni Balkanlar Eski Sorunlar**, Yayına Hazırlayanlar: Kemali Saybaşı ve Gencer Özcan, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1997, s. 23 .

³³⁴ Geoerges Castellan, **Balkanların Tarihi**, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğ, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995, s. 364.

³³⁵ Gürbüz Bahadır, **Balkanlar ve Türkler**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2002, s. 71.

Makedonya'nın “**Dehşet, ateş ve kılıç ülkesi**” olarak tanınmasını sağlamıştır³³⁶. Makedonya'nın bu şekilde tanımlanmasında etkili olan diğer önemli bir etken de Osmanlı Devleti'nin Makedonya'yı yönetmekte gösterdiği zafiyet ve bölgede devlet otoritesini sağlayamaması olmuştur.

Makedonya komşu devletlerinin tamamının bir mücadele alanı olmuşsa da burada en etkin iki grup Makedonya'nın yasal sahibi konumdaki Osmanlı Devleti ve Makedonlar ile etnik yakınlığını ve bölgedeki yoğun Bulgar nüfusunu kullanan Bulgarlar olmuştur.

Bulgarlar Makedonya'nın Bulgaristan'a dâhil edilmesinin mücadelesini verirken Osmanlı Devleti ise bölgede başta Bulgarların olmak üzere diğer devletlerin Makedonya'daki faaliyetlerini önlemek ve bölgede asayişini temin etmek için mücadele etmiştir.

Bulgarların Makedonya'daki faaliyetlerinin iki temel dayanağı vardır. Birincisi Makedonya'nın 1870 yılında kurulan Bulgar Ekzharlığı ve Makedonya'nın geniş bir bölümünün bu Ekzharlığın kontrolüne verilmesi ikincisi ise ölü doğan bir antlaşma niteliğindeki Ayastefanos Antlaşması ile Makedonya'nın Bulgaristan'a dâhil edilmesi olmuştur.

Bulgarlar Şarki Rumeli'nin iltihak edilmesinden önce de Makedonya'da faaliyetlerde bulunmuşlar ancak bir başarı elde edememişlerdir. Şarki Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan ile birleştirilmesi Bulgarların Makedonya konusundaki işlerini kolaylaştırmıştır. Makedonya ile komşu olan bölgenin Bulgarların denetimine geçmesiyle Bulgarlar Makedonya'ya daha rahat geçiş imkânı ve Makedonya'da faaliyet gösteren yoldaşlarına daha kolay yardım etme fırsatı bulmuşlardır. İşte bu etmenler Bulgar politikasının Makedonya'ya ağırlık vermesinde ve Makedonya'da Bulgarların etkinlik kazanmasında etkili olmuştur.

³³⁶ Todorava, a.g.e, s. 238 .

Bulgarlar Makedonya'yı elde etme yönündeki faaliyetlerini iki farklı yolla gerçekleştirmişlerdir. Bulgarların takip ettikleri ilk yol Makedonya'daki Bulgarların millî bilincini uyandırmak ve Bulgar olmayan Makedonya'daki Slavları Bulgarlaştırmak olmuştur. Bulgarlar bunu tatbik etmek için Bulgar Ekzharhanesini kullanmışlardır. Bulgarlar Makedonya'da Bulgaristan ile birleşme fikrini yaymak için özellikle 1886 yılından itibaren bölgeye yönelik yoğun bir eğitim ve propaganda faaliyetine girişmişlerdir. Bu amaçla Bulgarlar günümüzde de en etkili kamuoyu oluşturma araçlarından olan basın yayın yoluyla propaganda yöntemini de kullanmışlar çok sayıda gazete yayınlamışlardır. Bu gazeteler yalnızca Bulgaristan sınırları içerisinde değil Yunanistan gibi komşu ülkelerde de yayınlanmıştır³³⁷. Bulgarlar bu düzenli yayınların yanında düzenli olmayan ilanlar, broşürler ve çeşitli yazılı evraklar aracılığıyla da Osmanlı Devleti aleyhinde propaganda faaliyetlerde bulunmuşlardır³³⁸. Ayrıca kamuoyu oluşturmak amacıyla sayıda Bulgar öğretmen ve papaz da Makedonya'da görevlendirilmiştir³³⁹. Bu konuda Bulgarların önce Ohrid ve Üsküp'te Bulgar Ekzharhanesine bağlı birer metropolitlik kurması, bunu Debre, Manastır, Nevrekop ve Usturmca Metropolitliklerinin kurulması için gerekli izinlerin alınması³⁴⁰ Bulgarların Makedonya'daki faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Bulgarlar 1892 yılında o zamana kadar Rum Papazları tarafından yönetilmekte olan bütün Bulgar Cemaat okullarının yönetiminin Bulgarlara devredilmesi için izin

³³⁷ BOA, A. MTZ. 04, 42/20 (Burba [Boğuşmak] ve Vustanlık [İhtilalci] isimli iki ayrı gazete zaman zaman halkı isyana da teşvik etmiştir). BOA, A. MTZ. 04, 41/2 (Filibe'de yayınlanan Gayret adlı gazete Osmanlı Devleti aleyhinde haberleriyle dikkat çekmiştir.

Bu dönemde Bulgaristan'daki basın yayın faaliyetleri ile ilgili dikkat çeken bir belgede Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, A. MTZ. 04, 40/79 şeklinde kayıtlı olan belgedir. Bu belgede Bulgaristan'da Emin Tevfik imzasıyla "Emniyet" adıyla yayınlanan bir Türkçe gazetenin 9 ve 18 Teşrin-i Sani 312 tarihli on ve on iki numaralı sayılarında teftiş heyeti hakkında olumsuz yayınların yapıldığı belirtilmektedir. Bu dönemde Bulgaristan'da yayın yapan Türkçe gazetelerin kontrol edilmediğinden yakınılmış; Kırım ve Mısır'da basın üzerinde uygulanan uygulamaların Bulgaristan'da da uygulanıp uygulanamayacağı sorulmuştur.

³³⁸ BOA, A. MTZ. 04, 41/22

³³⁹ Tokyay, a.g.e, s. 27.

³⁴⁰ Zafer Koylu, "Ayastefanos Antlaşması ve Sonrasında Balkanlar'da Bulgaristan'ın Genişleme Politikaları" Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Bildiriler Kitabı, Eskişehir, Osmangazi Üniversitesi Yay., 2005, s. 109.

almışlardır³⁴¹. Böylece Bulgarlar Makedonya’da fikri çalışmalarını rahat yönetme imkânına ve yoğun bir propaganda çalışması yapma fırsatın elde etmişlerdir. Bulgarlar böylece Makedonya’daki en etkin kültürel unsur haline gelmişlerdir.

Bulgarların Makedonya’nın Bulgaristan ile birleştirilmesi için takip ettikleri ve birinci yoldan çok daha fazla ses getiren ikinci yöntem ise Bulgar komitalarının faaliyetleri olmuştur. Makedonya’ya yönelik ilk Bulgar komitesi 1890 yılında Makedonya’dan Bulgaristan göç eden Bulgarlara yardım etmek amacı ile Sofya’da kurulmuştur³⁴². Bu komitanın kurulmasından kısa bir süre sonra 23 Ekim 1893’te Selanik’te Gotse Delçev, Hristo Tatarçev, Andon Dimitrov ve İvan Hadjinikolov önderliğinde Makedonya İç Devrim Örgütü (MİDÖ)³⁴³ örgütü kurulmuştur³⁴⁴. Bu örgüt zamanla Makedonya konusundaki en etkili örgüt haline gelmiştir. Makedonya’ya yönelik bir başka Bulgar örgütü olan Makedonya Yüksek Komitesi (MYK)³⁴⁵ 1895 yılında Sofya’da kurulmuştur³⁴⁶. Bu komita zaman zaman muhtıralar yayınlamıştır. 1895 Haziranı’nda yayınladığı bir muhtırada Osmanlı Devleti Makedonya’da ıslahatlara devam ettiği sürece devlete karşı bir hareketlerinin olmayacağını da belirtmişlerdir. Ancak her ne kadar Osmanlı Devleti’ne karşı bir hareketin söz konusu olmadığını belirtse de bu örgütler Makedonya’ya yönelik Bulgar faaliyetlerinde özellikle komitacılık faaliyetlerinde birinci derecede rol oynayan örgütler olmuşlardır³⁴⁷. Bunların dışında eylem yürütmekten ziyade kültürel faaliyetleri ile ön plana çıkan Kiril Ve Metodiy Topluluğu, Genç Makedonya Edebiyat Topluluğu gibi örgütler kurulmuştur³⁴⁸.

³⁴¹ Koylu a.g.m, s. 109.

³⁴² Veliçko Georgiev, **Makedoniya İ Trakiya**, Sofya, Makedonski Nauçen İnstitut, 1995, s. 11.

³⁴³ VMRO, Vıtreşna Makedonska Revolyusionna Organizasiya

³⁴⁴ VMRO, Silata Na Bılgarskiya Duh, Polvdiv: İzdava VMRO,2005, S. 4.

³⁴⁵ Vırhoven Makedonski Komitat VMK

³⁴⁶ Hristo Hristov, **Makedoniya**, Sofya, B.A.N.,1978, s. 25.

³⁴⁷ BOA, HR. SYS. 31/56 (Ayrıca 20 Haziran 1895 tarihinde Makedonya’ya geçen Bulgar çetecilerinden bahsedilmiştir.)

³⁴⁸ Meltem Begüm Saatçi, **II. Meşrutiyet Öncesi Makedonya Sorununda “Bulgar” Rolü**, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Bildiriler Kitabı, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayını, 2005,s.118.

Bulgarların Makedonya ya yönelik faaliyetleri esas itibarı ile VMRO ve VMK örgütleri etrafında şekillenmiştir. Bu örgütlerin ortak noktası her ikisi de Makedonya'nın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını istiyor olmalarıdır. Örgütlerin Makedonya ile ilgili sonraki hedefleri arasında ayrılıklar söz konusudur. VMRO Makedonya'yı Makedonyalılar için isterken ve "Makedonya Makedonyalılarındır" prensibi ile hareket ederken, VMK Makedonya'nın Bulgaristan ile birleşmesini amaç edinmiştir³⁴⁹. Bu örgütler bazen birlikte mücadele etmelerine rağmen ciddi yukarıda bahsedilen nedenlerle aralarında gerilimli hatta çatışmaya varan ilişkiler söz konusu olmuştur.

Makedonya, ıslahat yapılmak kaydı ile Berlin Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Ancak devlet bölgedeki gerekli ıslahatları bir türlü gerçekleştirememiştir. Bulgar komitalarının temel çalışma prensibi bu esas üzerine kurulmuştur. Bulgarlar Osmanlı Devleti'nin bölgede gerekli ıslahatları yapamadığını izlenimini sağlayarak Avrupa devletlerinin müdahalesini sağlayacaklar. Bunun neticesinde Avrupa devletlerinin de müdahalesi ile Makedonya önce Şarki Rumeli Vilayeti gibi bir statüye kavuşturulacaktır³⁵⁰. Örgütlerin buraya kadar istedikleri müşterektir. Bundan sonra ise yukarıda değindiğimiz fikir ayrılıkları söz konusudur.

Bulgar örgütleri amaçlarını gerçekleştirmek ve Avrupa devletlerinin dikkatini Makedonya üzerine çekebilmek amacı ile asayiş bozacak türlü faaliyete girişmişlerdir. Bulgar komitacıların bu yöndeki ilk teşebbüsü 1895 İsyanı olmuştur. Bulgar komitacıların Osmanlı Devleti'nin bütün dikkatini Ermeni meselesine vermelerinden faydalanarak Struma Vadisi'nde başlattıkları bu isyanı Bulgar ordusundaki Makedonyalı subaylar yönetmiştir³⁵¹. Ancak bölgede bulunan Osmanlı askerî yetkililerinin olayları

³⁴⁹ Saatçi, a.g.m, s.118.

³⁵⁰ BOA, HR. SYS. 31/56

³⁵¹ Koşlu, a.g.m, s. 110.

zamanında tahlil etmeleri ve birliklerinin güçlendirilmesini istemeleri³⁵² ve bu birliklerin olayları zamanında ve seri bir şekilde bastırmaları bu olayların büyümeden önlenmesini sağlamıştır. Bu olaydan iki yıl sonra 1897 Bulgar komitaları Makedonya’da asayiş bozacak çalışmalarına ve çete faaliyetlerine ağırlık vermişlerdir³⁵³. Bu yıl içerisinde Osmanlı bekçileri VMRO tarafından teşkil edilen çeteler tarafından öldürülmüştür³⁵⁴.

Bulgar örgütleri 1897 yılından sonra Makedonya’daki terör faaliyetlerini ve silahlı eylemlerini arttırmışlardır. Örgütler insan kaçırma bombalama gibi terör faaliyetlerini artırarak Osmanlı Devleti’nin Makedonya’da asayiş sağlayamadığını Avrupa devletlerine göstermek istemişlerdir. Bu çete faaliyetlerinden en önemlileri Osmanlı Bankası’nın bombalanması planı ve iki Hristiyan misyonerin kaçırılması olayıdır. Bombalama olayı önceden haber alınmış bundan dolayı önüne geçilebilmiştir. Miss Stone ve arkadaşı Sandanski önderliğindeki komitacılar tarafından kaçırılmış ancak Osmanlı Devleti tarafından 50.000 Lira fidye ödenerek serbest kalması sağlanabilmiştir³⁵⁵. Komitacıların bir diğer terör faaliyeti 27 Nisan 1903’te Selanik’ten İstanbul’a giden bir Fransız Vapurunu bombalamaları olmuştur. Bir Bulgar komitacı tarafından bombalanan vapur ağır hasar almıştır³⁵⁶. Makedonya’daki Bulgar komitacılar bu tarzda birçok eylem gerçekleştirmişlerdir. Bulgar çetecilerin bombalama ve silahlı eylemleri ile Makedonya adeta bir terör bölgesi haline gelmiştir.

Eylemlerini sürdüren Bulgar komitacılar zaman zaman çetelere üye bulmakta zorlanmışlar ve komitalara adam toplamak amacıyla papazlardan yardım istemişler, onlarda bu yardım isteklerine uyarak eli silah tutan herkesin komitalara kayıt olmaları için ilanlarda bulunmuşlardır³⁵⁷.

³⁵² BOA, A. MTZ. 04, 42/41

³⁵³ BOA, A. MTZ. 04, 42/41

³⁵⁴ Saatçi, a.g.m, s.121 .

³⁵⁵ Mahir Aydın, “**Arşiv Belgeleriyle Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri**” Osmanlı Araştırmaları, 9. Sayıdan Ayrı Basım, İstanbul, 1998, s. 217.

³⁵⁶ Mahir Aydın, a.g.m, s. 218.

³⁵⁷ BOA, A. MTZ. 04, 42/28

Yine 1897 yılında Bulgar basınında prensin Bulgar bağımsızlığını ilan edeceğine dair haberler sıkça gündeme gelmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'ne gelen şifreli telgraflarda bu durumun Rusya'nın rızası ile gerçekleştirilmeye çalışıldığı ancak henüz buna muvaffak olamadıkları belirtilmektedir³⁵⁸. Bu da Rusya'nın olayların kendi kontrolü altında gelişmesini istediğini göstermektedir. Nitekim bu aşamada Osmanlı Devleti de hala Rusya'nın kendisini bu durumdan kurtaracağını, İngiltere'nin Bulgaristan üzerindeki desteğini çekeceğini ümit etmektedir³⁵⁹. Ancak İngiltere Bulgaristan Prensliği'nin kurulmasından itibaren başta Bulgaristan olmak üzere slav ırkından olmalarına rağmen Balkan hükümetlerini Rusya karşısında birleştirme çabalarında bulunmuş bu amaçla bölgeye casuslar ve subaylar göndermiştir³⁶⁰.

Bulgar komitacılar terör eylemleri düzenleme yanında isyan teşebbüslerinde de bulunmuşlardır. Bu bağlamda ortaya konulan en önemli isyan hareketi İlinden Ayaklanması olarak bilinen ayaklanmadır. İlinden Ayaklanması VMRO örgütü liderliğindeki Bulgar komitacılar tarafından 2 Ağustos 1903 tarihinde başlatılmıştır³⁶¹. Yaklaşık olarak 30.000 komitacının katıldığı isyan hareketi Manastır, Selanik ve Kosova vilayetlerinde geniş bir alana yayılmıştır³⁶². İsyanlılar Müslüman köylerini basmışlar, masum ahaliyi öldürmüşler, demiryollarını ve karakolları havaya uçurmuşlar, telgraf hatlarını tahrip etmişler, çiftlikleri ve hükümet konaklarını basmışlardır³⁶³. Yaklaşık üç ay kadar süren bu isyan zorlukla bastırılmış ve asayiş yeniden sağlanmıştır.

³⁵⁸ BOA, A. MTZ. 04, 41/33

³⁵⁹ BOA, HR. SYS. 31/36

³⁶⁰ BOA, HR. TO. 20/6

³⁶¹ VMRO, **Silata Na Bulgarskiya Duh, Polvdiv: İzdava** VMRO, 2005, s. 10.

³⁶² BOA, HR. SYS. 2870/53 (Bu belgede yalnız Manastır bölgesinde 71972 [yetmiş bir bin dokuz yüz yetmiş iki] kişinin melcesiz [sığınacak yer] kaldığı, bu sayıya ayrıca Kosova ve Selanik'te Bulgarların yapmış olduğu tahribatında ilave edilmesi gerektiği Bab-ı Ali'ye bildirilmektedir 13 Ekim 1903)

³⁶³ Mahir Aydın, a.g.m, s. 218.

Bulgar komitacılar Makedonya’da terör faaliyetleri yürütürken en büyük desteği Bulgaristan Prenslığı’nden almışlardır. Bulgaristan Prenslığı komitacılara her türlü silah ve mühimmat yardımı yapmanın yanı sıra bunların takibe uğradıklarında Bulgaristan’a sığınmalarına izin vermişlerdir³⁶⁴. Komitacıların Bulgar milleti adına yaptıklarını iddia ettikleri faaliyetler için (“millet gayreti” adı altında) Bulgaristan’a geçen tüccarlardan para topladıkları ve yine Bulgaristan Prenslığının bu konuda hiçbir faaliyette bulunmadığı bilinmektedir³⁶⁵. Bu durum Bulgaristan’ın isyan faaliyetlerinde komitacılara göz yummanın yanında bu gibi faaliyetlerde ekonomik desteğin önemini ortaya koyması bakımından da önemlidir.

Bulgaristan’da Osmanlı Devleti aleyhinde göz yumulan sadece Bulgar ve Makedonya komitacılarının faaliyetleri olmamış, Bulgaristan aynı şekilde Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyet gösteren Ermeni komitacıların faaliyetlerini de görmezden gelmiştir. Nitekim zaman zaman Bulgar ve Ermeni komitacıları hem Dersaadette hem de Sofya’da işbirliği içinde bulunmuşlardır³⁶⁶.

Bulgaristan bir taraftan Makedonya’da komitacılara destek olurken bir taraftan da Osmanlı Devleti’ne bu komitacılar ile bir bağlantısının olmadığı ve bu faaliyetleri desteklemediği yönünde teminat vermekten geri kalmamıştır. Ancak Bulgaristan hükümeti’nin taahhüt ve teminatları ile vuku bulan olaylarla uyuşmamıştır³⁶⁷. Ayrıca Bulgaristan’ın bu komitacıları desteklediği ve bunlara göz yumduğu Osmanlı Devleti tarafından kanıtları ile birlikte defalarca Bulgaristan Prenslığı’ne bildirilmiş buna rağmen tedbir alınmaması üzerine Osmanlı Devleti Bulgar sınırında tedbirler almak istese de yeterli askerin bulunmaması gibi nedenlerle pek bir sonuç elde edememiştir.

³⁶⁴ Makedonya’da ve Bulgaristan’da bulunan komitacılara temin edilen silahlar daha çok Avusturya silah fabrikalarından Sofya’da bulunan silah tüccarları Razalıklı İvanof kardeşler vasıtasıyla temin edilmiştir. (Bkz. BOA, A. MTZ. 04, 65/45.; BOA, A. MTZ. 04, 45/1.)

³⁶⁵ BOA, A. MTZ. 04, 91/24.

³⁶⁶ BOA, HR. SYS. 2780/40., BOA, HR. SYS. 2881/34_3 ve 34_6., BOA, ZB. 599/107., BOA, DH. KMS, 30/38.

³⁶⁷ BOA, A. MTZ. 04, 46/36.

Bulgarlar Şarki Rumeli'de gerçekleştirdikleri faaliyetlerin çok fazlasını yapmalarına rağmen Makedonya'yı Osmanlı Devleti'nden koparmayı başaramamışlardır. Buna rağmen Bulgarların Makedonya konusundaki ihtirasları son bulmamıştır. Bulgaristan Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsız bir devlet olduktan sonra da Makedonya konusundaki faaliyetlerine devam etmiş bu amaçla Balkan Savaşlarına ve Birinci Dünya Savaşına girmiş ağır bedeller ödemesine rağmen Makedonya'yı elde edememiştir.

Makedonya konusunda Bulgarların beklentileri günümüzde dahi son bulmuş değildir. Günümüzde hem Bulgaristan'da hem de Makedonya'daki Bulgarlar arasında birleşme taraftarı partilerin olması bunun göstergesidir.

3.4. Bulgaristan'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi

Berlin Antlaşmasından sonra Osmanlı devleti her geçen gün daha fazla zayıflamaya başlamıştır. Bulgaristan ise bunun tersine her geçen daha fazla güçlenmiş özellikle Şarki Rumeli Vilayeti'nin ilhakıyla Balkanlarda güçlü bir devlet olmaya başlamıştır.

Bulgarlar 1907 yılından itibaren tam bağımsızlık amacı ile yoğun bir çalışma yürütmeye başlamışlardır. Bulgaristan Hariciye nazırının 1907'de Petersburg, Berlin ve Viyana'ya bir seyahatte bulunması³⁶⁸ bağımsızlık fikrini güçlenmeye başladığının bir göstergesidir. Bulgaristan'da tam bağımsızlık fikrinin alevlenmesinde etkili olan diğer önemli bir gelişme Ocak 1908'de Malinov kabinesinin kurulması olmuştur³⁶⁹. Malinov kabinesi Harbiye bakanlığına 1885'te Şarki Rumeli Vilayeti ilhakının baş aktörlerinden olan Nikolov'u getirmiştir³⁷⁰.

³⁶⁸ Bayraktarova, a.g.e, s. 102.

³⁶⁹ Bobev, a.g.e, s. 71.

³⁷⁰ Bayraktarova, a.g.e, s. 102.

Bulgaristan'da bağımsızlık yanlısı kişiler göreve getirilirken Bulgar Prensi Ferdinand Avrupa nezdinde yoğun bir politika takip etmeye başlamıştır. Avrupa başkentlerine seyahatler yapan Ferdinand Bulgaristan'ın bağımsızlığının yakın olduğunu ve Avrupa devletlerinin bunu desteklemesi gerektiğini dile getirmiştir³⁷¹. Prens Böylece Avrupa Kamuoyunun tepkilerini ölçmeye çalışmıştır. Aslında 30 Eylül 1903 tarihinde Londra Sefaret-i Seniyyesi'nden gönderilen bir telgrafta o dönemde takip edilen başta Times Gazetesi olmak üzere İngiliz basınında Osmanlı Devleti'nin Hristiyan ahaliyi yok etmek istediği gibi düşüncelerin ve Bulgaristan'ın bağımsızlığının kabul gördüğü belirtilmektedir. Hatta İngiltere'nin 1878 yılından beri bu politikayı benimsediği ifade edilmektedir³⁷². Bu da göstermektedir ki Prens Ferdinand'ın Avrupa'dan beklediği destek 1908 yılından daha önce gerçekleşmiştir.

Bulgaristan Prenslığı zaten Berlin Antlaşması ile kurulduğu andan itibaren bağımsız bir devlet gibi hareket etmiştir. Bulgaristan Prenslığının yabancı devletlerden borç para alması, Osmanlı parasının ve Türkçenin resmiyetten kaldırılması bunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan Bulgaristan Osmanlı Devleti'nden izin almadan 1880 ve 1884 yıllarında kendi parasını basmıştır³⁷³.

Kendilerini Osmanlı Devleti'ne bağlı hissetmeyen Bulgarların istediği bahane İstanbul'da Padişahın doğum günü vasıtası ile verilen bir davetle ortaya çıkmıştır. Osmanlı hükümetinin padişahın doğum günü münasebeti ile düzenledikleri davete yabancı ülke diplomatları davet edilmiştir. Bağımsız bir

³⁷¹ Markov, a.g.e, s. 87.

³⁷² BOA, HR. SYS. 2870/42. 1 Eylül 1903 tarihinde Bulgar çetelerinin Urum Köy baskınında Bulgar hanelerine ateş etmeleri bütün kayıt ve tutanaklara rağmen Times Gazetesi bu işi Türk ordusunun yaptığı ve tutanakların kaymakam tarafından Bulgar halka zorla imzalatıldığı yönünde haberler yapmıştır BOA, HR. SYS. 2870/35. Ayrıca BOA, HR. SYS. 2870/36 kayıtlı yine Londra Sefaret-i'n'den gönderilmiş olan 454 sayılı telgraftan edindiğimiz bilgilerde yine başta Times ve Daily Telgraf Gazeteleri olmak üzere İngiltere basınının Bulgaristan'daki gelişmeleri yakından takip ettiklerini göstermektedir. Bu gazetelerin Viyana muhabirleri "Bulgar komitacilerinin Dersaadet'e bir tehdit mektubu gönderdiklerini ve İngiltere kralının Prens Ferdinand'ın annesi ile yarım saatlik bir görüşme yaptığını bildirmişlerdir.

³⁷³ Aydın, **Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına**, s. 160.

devlet olmayan Bulgaristan Prensiği kendi elçisinin buraya davet edilmemesini sorun etmiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler iyice gerginleşmiştir. Bulgaristan kendi elçisinin davet edilmemesini diplomatik bir sorun haline getirmiş bu olay ile yaşanan gerginlikler Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanına kadar giden diplomasiinin başlangıcı olmuştur.

Bulgarlar 5 Ekim 1908'de Avusturya'nın Bosna – Hersek'i iltihak ettiğini açıkladığı gün Bulgar Prensi de Ferdinand Tırnova'da Bulgaristan'ın bağımsızlığını kendisini de Bulgar Kralı olarak ilan etmiştir³⁷⁴. Bu olay Bulgarlar tarafından sevgi gösterileri ile karşılanmış ve bu olayı müteakip birkaç gün boyunca Bulgarlar sokaklarda kutlamalar yapmışlardır.

Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesini Osmanlı devleti tepki ile karşılamıştır. Ancak bu konuda somut bir tedbir alamamış olayı protesto etmekle ve Avrupa devletleri nezdinde girişimlerde bulunarak bunun önüne geçmeye çalışmıştır. Ancak bu teşebbüslerden somut bir netice elde edememiştir.

Osmanlı Devleti bu durumu değiştiremeyeceğini fark edince Bulgaristan'ın bağımsızlığının önlenmesi için başlatılan çabalar alınacak tazminat miktarı üzerinde yoğunlaşmıştır. Neticede Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı Rıfat Paşa ve Rusya Hariciye Nazırı İzlovski arasında imzalan 16 Mart 1909 protokolü ile Osmanlı Devleti Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımıştır. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne 125 milyon Frank tazminat verilmesi kararlaştırılmış, bu tazminat da Osmanlı Devleti'nin 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşından dolayı Rusya'ya olan borcundan düşülmüştür.

³⁷⁴ Markov, a.g.e, s. 94 .

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Balkanlara yerleşmesi ve buralarda kabul görmesi daha çok bölgenin yerleşmiş halkının din, dil ve yaşayış şekillerine müdahale etmemesi ile ilgilidir. Bulgarlar da Osmanlı Devleti'nin tam bir serbestlik içinde varlıklarını devam ettirmesine izin verdiği milletlerden biridir. Balkanlarda süren bu huzur zaman zaman bölge halkının çekişmeleri nedeniyle bozulmuş olsa da, bu durum 1789 yılına kadar halkın Osmanlı Devleti ile bir sorunu haline gelmemiştir. Bu tarihten sonra Fransız İhtilali'nin getirdiği *"her milletin kendi Devleti'ne sahip olması düşüncesi"* bölgede Osmanlı Devleti'ni Balkan milletlerinin hedefi haline getirmiştir.

Bularların ulusal uyanışı 1762 yılında yazılan ***Bulgar Slavlarının Tarihi*** isimli kitabın yayınlanması ile başlamış, 1908 tarihinde tamamlanmıştır.

Bu iki tarih arasına geçen sürede ilk başlarda Bulgarların bağımsız olma düşüncesinden daha çok bir millet olduklarının farkına varmaya çalıştıkları görülür. Ancak bu uyanış ve ulus bilincine ulaşma çabası da bir Türk varlığına karşı değil; daha çok Rumlara ve Fener Rum Patrikhanesine karşı gelişmiştir. Osmanlı toprak yönetiminin bozulması, Fransız İhtilali sonrasında Sırpların isyan etmeleri ve Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesi, daha sonra Rusya'nın devreye girmesi ve Balkanlarda Panslavist düşünceleri yaymaya çalışması Bulgar bilinçlenmesinin kısa sürede Osmanlı Devleti aleyhine gelişmesine neden olmuştur. Günümüzde ülkemize yönelik tehdit unsurlarını destekleyen devletlerin dikkat etmeleri gereken nokta da burasıdır. Bugün ülkemize yönelik olan tehditler zamanla farklı devletlere karşı da gelişecektir. Nitekim yakın zamana kadar İrlanda Kurtuluş Ordusu'nun (IRA) İngiltere aleyhinde yaptığı faaliyetler ve İngiltere'nin IRA ile mücadelesi hafızalarda tazeliğini korumaktadır.

Bu süre içerisinde Bulgaristan'da özellikle eğitim ve yayın hayatında ulusal bilincin tesis edilmesi yönünde büyük çaba sarf edilmiş, 1876 yılına gelindiğinde Bulgar tarihinin en büyük isyanı gerçekleşmiştir. Bu büyük isyandan önce Mamarçev İsyanı (1835), Niş (1841) ve Vidin (1850) gibi isyanlar Osmanlı Devleti tarafından çok büyümeden bastırılmıştır.

Bulgaristan'ın bağımsız olması meselesi, Rusya için o kadar büyük önem arz etmiştir ki 1877–1878 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nda Rusya Osmanlı-Rus ilişkilerinden daha önemli olarak Bulgaristan'ın bağımsızlığı meselesi gündemde tutulmuştur. Neticede sınırları Tuna'dan Ege'ye, Trakya'dan Arnavutluk'a uzanacak Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Bulgar Prensiği kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak daha sonra imzalanmış olan Berlin Antlaşması'nda Bulgaristan Prensiği bu toprakların sadece yaklaşık üçte biri genişliğinde bir alanda kurulabilmiştir.

Bulgaristan, Berlin Antlaşması'ndan sonra Ayastefanos Antlaşması sınırlarına ulaşmaya çalışmış ve Filibe İsyanı ile büyük ölçüde bu hedefe ulaşmıştır. Osmanlı Devleti Berlin Antlaşması ile kendine verilen üstünlüğü koruyamadığı için, Bulgaristan tam bağımsız bir devlet gibi hareket etmiştir.

Bulgar Prensi Ferdinand 5 Ekim 1908'de Tırnova'da Avusturya'nın Bosna – Hersek'i ilthak ettiğini açıkladığı gün Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bulgarların bağımsızlığa giden süreçte ulus bilinci oluşturmak amacıyla; edebi eserler ortaya koydukları, dil ve din özgürlüğü amacıyla çalışmalar yürüttükleri, bu amaçla aydınlardan ve din adamlarından yararlandıkları, halkı isyana teşvik ettikleri, silahlı mücadelelerde bulundukları, bu mücadeleler esnasında yine başka örgütlerle işbirliği yaptıkları, başka devletlerden maddi-manevi yardımlar aldıkları, ekonomik antlaşmalar imzaladıkları, Osmanlı Devleti'ne ve Türklere karşı yıldırma

harekatları yaptıkları, basın yayın aracılığıyla dünya kamuoyunda destek aradıkları, diğer ülkeler nezdinde diplomatik ilişkilerde bulundukları görülmektedir. Bulgarların bağımsızlık yolunda gerçekleştirdiği bu faaliyetler model olarak büyük bir önem arz etmektedir. Bulgarların masum doğal hakların talebi olarak başlayan ve öyle nitelendirilen hatta Osmanlı Devleti tarafından destek gören bu faaliyetleri zamanla bir isyan niteliği kazanmış ve her iki taraf için de ilerde görülecek olan büyük acılara neden olmuştur.

Bulgar bağımsızlık faaliyetleri ile günümüzde yaşadığımız bazı gelişmeler büyük benzerlikler göstermektedir. Bulgar komitacıların ve prenslik döneminde Bulgar Prensiğinin faaliyetleri ile ülkemize yönelik bir tehdit olan terör örgütleri ve sınırlarımıza komşu bölgelerde kurulan sözde hükümetlerin faaliyetleri kıyaslandığında bu benzerlikler bariz bir şekilde görülebilecektir;

—Bu benzerliklerin temelinde ilk olarak insanlara gayet masum gelecek hak talepleri bulunmaktadır. Bulgarlar önce bir kilise isteğiyle yola çıkmışlar daha sonra Bulgarca eğitim taleplerini dile getirmişlerdir. Bu durum günümüzde anadilde örgün eğitim talebi ile karşımıza çıkmaktadır.

—Benzer faaliyetlerden biri de kültürel ayrıştırma yöntemidir. Bulgarların Rumlardan farklı olduğunu dile getirmeleri ile baş gösteren bu durum benzer bir çaba ile asırlarca aynı kültürü yaşayan insanlarımız arasında gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda daha çok edebi eserler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

— Bulgarlar ulusal bilinç oluşturma ve bağımsızlık faaliyetlerinde dönemin aydınları kabul edilen papaz ve öğretmenlerden yararlanmışlardır. Günümüzde ülkemizin önemli üniversitelerinden yetişen belli bir görüşe sahip eğitimci ve aydınlar da örgütlerin propaganda faaliyetlerinde etkin rol almakta ya da söz ve düşünceleri ile bu örgütlerin düşüncelerine bilerek ya da bilmeyerek destek olmaktadır.

— Bulgar bağımsızlık faaliyetlerinin en önemli güç kaynağı dönemin büyük devletlerinin bu olaylara müdahil olmasıdır. Nitekim çalışmada incelendiği gibi dönemin güçlü devletleri Bulgarların bağımsızlık isteklerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemişler; bu durumun farkında olan Bulgarlar da fırsatları iyi değerlendirmişlerdir. Bazen casuslar ve subaylar aracılığıyla bu devletler Bulgarlarla işbirliğine gitmişlerdir. Bu gün terör örgütlerine yönelik yapılan operasyonlarda elde edilen birçok bilgi ve belge, ülkemize zarar vermek isteyen örgütlerin bazı devletler tarafından desteklendiğini göstermektedir. Bölgede etkin ve güçlü bir Türkiye istemeyen devletler gizli yollarla bu örgütleri desteklemektedir. En az Türkiye kadar bu durumun farkında olan örgütler ise amaçlarına ulaşmak için kısa vadede bu desteği kullanmak istemektedirler. Yaşadığımız olaylarda terör örgütlerine sağlanan desteklerden biri de örgüt militanlarının bu devletlerin vatandaşı olmalarına izin verilmesidir.

— Devletlerin siyasi kararlarında kamuoyunun etkisi büyüktür. Bu bağlamda Bulgarlar dönemin güçlü ülkelerinin halklarını etkilemek amacıyla faaliyetlerde bulunmuşlardır. Günümüzde aynı şekilde terör örgütlerinin ve sözde hükümetlerin amaçları arasında gelişmiş batı ülkelerinde kamuoyu oluşturmak yer almaktadır.

— Bulgarların bağımsız bir devlete sahip olmaları sürecinde en yaygın kullandıkları ve uyguladıkları yöntemlerden biri de iftira niteliği taşıyan yalan yanlış bilgiler yayma çabasıdır. Günümüzde de sıkça kullanıla bu yöntemde öncelikle çatışma ya da operasyonlarda devlet tarafından sivil halka zarar verildiği iddia edilir. Ölü ya da yaralı sayıları duruma göre az ya da çok gösterilmeye çalışılır. Ayrıca kültürel baskı ve belli bir bölgeye negatif ayrımcılık yapıldığı iddiası da bu çabalar içerisinde değerlendirilebilir.

— Bulgaristan'da özellikle prenslik döneminde uygulanan “*bağımsız bir devlet gibi hareket etme*” tutumu da önemli bir ayrıntıdır. Bilindiği gibi Bulgaristan, pasaport kontrolleri, diğer devletlerle antlaşmalar imzalamak gibi

yöntemlerle bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu tutum öncelikle potansiyel yandaşlar üzerinde psikolojik bir hazırlık sağlanması açısından ve muhtemel bir bağımsızlığın dünya kamuoyunda ilerleyen dönemlerde kabul görmesinde etkili olabilecek bir yöntemdir. Günümüzde bazı yerel temsilcilerin ve TBMM’de bulunan bazı milletvekillerinin “bölge milletvekili” gibi adlandırmalarla konferans, seminer ya da özel toplantılara katılmaları; komşu ülkelerde bulunan sözde yönetimlerle söz birliği ya da işbirliği yapmaları Bulgaristan prensliğinin bağımsız bir devlet gibi hareket etmesi ile benzer nitelikler taşımaktadır.

— Bilindiği gibi Bulgar komitacılar kendileri gibi bağımsızlık düşüncesinde olan Ermenilerle bazı zamanlar işbirliği içerisinde olmuşlar; güç birliği yapmışlardır. Benzer yöntem günümüzde farklı ideoloji ve hedeflere sahip örgütler tarafından ülkemize karşı kullanılmaya çalışılmaktadır.

— Bir hedef doğrultusunda örgütlenen kişilerin en çok ihtiyaç duyduğu şey ekonomik destek ve güçtür. Bulgarların ekonomik gücü sağlamak amacıyla silah kaçakçılığı ve zorla yardım toplama faaliyetlerinde bulunmaları gibi günümüzde terör örgütleri başta silah ve uyuşturucu kaçakçılığı olmak üzere birçok yasadışı yönetime başvurmaktadırlar. Ayrıca genellikle gelişmiş batı ülkelerinde işçi statüsünde çalışan yandaşlarından topladıkları bağış ve yardımlar da bu örgütlerin önemli gelir kaynaklarıdır.

— Silahlı mücadele, doğrudan korkutma ve caydırmaya yönelik silahlı eylemler, adam kaçırma ve suikastlar Bulgar çetecilerinin en önemli faaliyetleri arasında yer almıştır. Günümüzde ülkemiz aleyhinde faaliyet gösteren bütün örgütlerin uyguladığı ya da uygulamaya çalıştığı bu yöntemin ülkemize verdiği maddi zararın yanında bu yöntem daha çok vatandaşların can ve mal kaybı sonucu belli kesimlere karşı nefret duyguları beslemesine neden olur ki bu terör örgütlerinin en çok istediği durumdur. Her hangi bir

nedenle -terör örgütlerinin faaliyetleri sonucu- bir yakınını kaybeden insanlarımız terör örgütünün temsil ettiğini iddia ettiği zümrelere karşı istemsiz de olsa bir nefret duygusuna kapılabilirler.

— Masum hak talepleri şeklinde başlayan Bulgar bağımsızlık hareketleri zamanla toprak talebine dönüşmüş, prenslik döneminde de belli bir toprağa sahip olunmuştur. Ancak Bulgarlar bununla yetinmeyip sözde haritalarla kendilerinin olduğunu iddia ettikleri Şarki Rumeli ve Makedonya'yı topraklarına katmayı hedeflemişler ve Şarki Rumeli konusunda da başarılı olmuşlardır. Günümüzde hala Makedonya ile birleşme umudunda olan Bulgarlar bulunmaktadır. Aynı durum ülkemiz topraklarında bağımsız devlet ya da devletler kurmak isteyen bazı örgütler için de geçerlidir. Nitekim ülkemiz sınırlarını içine alan sözde bazı haritalar, günümüzde zaman zaman gündeme gelmiş ve gelmeye de devam etmektedir. Bazı bölgesel yönetimler ve yerleşik devletler dahi ülkemize ait olan il ve bölgeleri bu sözde haritalarda kendi topraklarıymış gibi gösterme çabasındadırlar. Bu durum bazen küresel yayın organlarında (televizyon, gazete vb.) karşımıza çıkabildiği gibi, daha çok internet üzerinden illegal kişi ya da örgütlerin oluşturduğu sanal sitelerde sergilenmektedir.

Devlet kavramı tanımlanırken vurgulanan iki önemli unsur “insan” ve “toprak”tır. Bu nedenle toprak talebi Bulgar faaliyetlerinde ana unsurlardan biri olduğu gibi günümüzde de bahsedilen örgütlerin talepleri arasında ilk sırada yer almaktadır.

— Bulgar prensliğinin son dönemlerde tam bağımsızlığı ilan etmeleri için gerekli olan bahane diplomatik bir kriz çıkarılarak bulunmuştur. Günümüzde ülkemize yönelik sözde iddiaların temelinde ülkemizde ve uluslararası alanda diplomatik ve siyasi krizlerle ülkemizi yıldırma ve güçsüz bırakma çabaları mevcuttur.

—Son olarak bahsedeceğimiz benzerlik ise basın yayın yoluyla propaganda yapmaktır. Bulgaristan bağımsızlığa giden yolda hem kendi yayınları ile hem de dünya genelinde yayın yapan kuruluşlar aracılığıyla idealleri doğrultusunda bir ulus bilinci oluşturma yöntemi uygulanmıştır. Aynı şekilde Türkçe ve başka dillerle genellikle uydu aracılığıyla televizyon yayını, gazete, dergi ve internet yayıncılığı yoluyla fikir ve düşüncelerini yaymaya çalışmaktadırlar.

Bulunduğu coğrafyanın jeopolitik önemi ve tarihi geçmişi nedeniyle bölgesinde her zaman güçlü ve ilgi çekici bir ülke olan Türkiye her zaman benzer durumlarla karşılaşacaktır. Bu noktada bütün kişi ve kurumlarıyla ülkemize ve bize düşen görev tarihi *dün-bugün-yarın* çerçevesinde değerlendirerek sorunlar karşısında hazırlıklı olmak ve problem çözmeye yönelik bilgi ve beceri dolu politika geliştirmektir.

Kaynakça

ARMAOĞLU, Fahir, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789 – 1914)**, Ankara, TTK, 1997.

ARTUÇ, Nevzat, **Osmanlı Devleti’nde Bulgar İsyanları ve Bulgar Meselesi (1878 – 1886)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

AYDIN, Mahir, **Şarki Rumeli Vilayeti**, Ankara,TTK, 1992.

AYDIN, Mahir, **Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına**, İstanbul, Kitabevi Yay.,1996.

AYDIN, Mithat, **Balkanlarda İsyan (Osmanlı – İngiliz Rekabeti Bosna – Hersek ve Bulgaristan’daki Ayaklanmalar (1875 – 1876)**, İstanbul,Yeditepe Yay., 2005.

BAHADIR, Gürbüz, **Balkanlar ve Türkler**, Konya,Çizgi Kitabevi, 2002.

BAYRAKTAROVA, Emine, **“Osmanlı Devleti – Bulgaristan Prensliği İlişkileri (1878 – 1908)”** Basılmamış yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,2002.

BIYIKOĞLU, Tevfik, **Trakya’da Millî Mücadele**, I. Cilt, Ankara, TTK, 1992.

BOBEV, Bobi, **Zapiski Po İstoriya Na Bılgariya 1878 -1944**, Sofya, İzdava SD, 1992.

CASTELLAN, Geoerges, **Balkanların Tarihi**, Çev: Ayşegül Yaraman Başbuğ, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1995.

CRAMPTON, R.J., **Bulgaristan Tarihi**, çev. Nuray Ekici, İstanbul, Jeopolitika Yay., 2007.

EKİCİ, Nuray, “**Bulgar Devleti’nin Gelişmesi (1878 – 1908)**” **Balkanlar El Kitabı**, Yayına Hazırlayan: Osman Karatay, Çorum/Ankara, Karam Vadi Yay. 2006.

GENOV, Stonko, **Osvoboditelnata Voyna 1877–1878** Sofya, Nauka i Izkustvo Izdatelstvo, 1978.

GEORGİEV, Veličko, **Makedoniya i Trakiya**, Sofya, Makedonski Naučen Institut, 1995.

GROZDANOVA, Elena, (Ed.) **Turski Izvori Za Bilgarskata İstoriya**, Sofya, B.A.N. 2001.

HÖŞ, Edgar, *İstoriya Na Balkanite Strani*, çev. Vladimir Svintila Sofya, Biblioteka İstoriya LİK, 1998.

HRİSTOV, Hristo, **Makedoniya**, Sofya, B.A.N. 1978.

HRİSTOV, Hristo, **Osvobojdienieto Na Bilgariya**, Sofya, B.A.N. 1982.

İNALCIK, Halil, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1992.

JELAVVİCH, Barbara, **Balkan Tarihi I (18. ve 19. Yüzyıllar)**, çev. İhsan Durdu, İstanbul, Küre Yayınları, 2006.

KARACA, Taha Niyazi, **“1876 Bulgar Ayaklanmasının Avrupa Kamuoyuna Takdiminde William Ewart Gladstone ve Edwin Pears”**, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Bildiriler Kitabı, Eskişehir, Osmangazi Üniv. Yayını, 2005.

KARAL, E.Ziya, **Osmanlı Tarihi** VI. Cilt, (2. Baskı), Ankara,TTK, 1976.

KARAL, E.Ziya, **Osmanlı Tarihi** VIII. Cilt, (2. Baskı), Ankara, TTK, 1976.

KARPAT, Kemal, **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, çev. Recep Boztemur, Ankara, İmge Kitabevi, 2004.

KİRİLOVA, Antoaneta, **“Rusiya i Bilgarskoto Nasionalnoosvoboditelno Dvijenie (1856 – 1876)”** *İstoriçeski Pregled* (5 – 6 2003) C. LIX Sayı.

KOSEV, Dimitir, **Vınşnata Politika Na Bılgariya** C.I 1879 – 1886, Sofya, Nauka i İzkustvo, 1978.

KOSEV, Konstantin, **İstoriya Na Aprilskoto Vıstanie 1876**, Sofya, Partizdat,1976.

KOYLU, Zafer, **“Ayastefanos Antlaşması ve Sonrasında Balkanlar’da Bulgaristan’ın Genişleme Politikaları”** Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Bildiriler Kitabı, Eskişehir, Osmangazi Üniv. Yayını, 2005.

KURAT, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917’ye Kadar)**, Ankara, TTK,1999.

MARİNOV, Marin, **Rusko Tursko Osvoboditelna Voyna**, Sofya, Dırjavna İzdatelstvo, 1977.

MARKOV, Georgi, **Pokuşeniya Nasilie İ Politika V Bılgariya 1878 – 1947**, Sofya, Voenno İzdatelstvo, 2002.

METODİEV, Veselin, **Bılgarski Konstitusii İ Konstitusionnni Proekti**, Sofya, Dirjavno İzdatelstvo, 1990.

ORTAYLI, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı** (18. baskı). İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

PEREMECİ, Osman Nuri, **Tuna Boyu Tarihi**, İstanbul, Resimli Ay Matbaası, 1942.

RANGELOV, Boyan, **Politiçeskiyat Nasionalizım Na Bılgarskoto Nasionalnoosvobeditelno Dvijenie Prez Vızrajdaneto**, Sofya, Bukvite, 2006.

RUSEV, İvan, **“Bılgarskite Uçebnisti Po Tırgoviya Ot Epohata Na Vızrajdaneto (30'te – 70'te Godini Na XIX. V.)” İstoriçeski Pregled** (5 – 6 2003) C. LIX

SELİMOĞLU, İsmail, **“Osmanlı Devrinde Bulgar İsyanları”**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1987.

ŞENTÜRK, Hüdai, **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850–1875)**, Ankara, TTK, 1992.

ŞİMŞİR, Bilal, **Rumeli'den Türk Göçleri II**, Ankara, TTK, 1989.

TODOROV, Nikolay, **Bulgaristan Tarihi**, çev. Veysel Atayman, İstanbul, Öncü Yayınevi, 1979.

TODOROVA, Maria, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**, çev. Dilek Şendil, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

TOKYAY, A. Gül, **“Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış” Yeni Balkanlar Eski Sorunlar**, Yayına Hazırlayanlar: Kemali Saybaşı ve Gencer Özcan, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1997.

TÜMENOGU, Rıdvan, **“Bulgar Kaynaklarına Göre Mondros’tan Lozan’a Bulgaristan ve Türk Bulgar İlişkileri”**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

TURAN, Ömer, **“Amerikalı Protestan Misyonerlerin Bulgar Milliyetçiliğine Katkıları”** XII Türk Tarih Kongresi Ayrı basım, Ankara, TTK, 2000.

TÜRKMENOĞLU, Erol, **“Ortodoks Birliği Ve Türkiye” Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, (Ocak, Şubat, Mart 2005), Sayı, 96–97–98.

VMRO, **Silata Na Bilgarskiya Duh, Polvdiv: İzdava VMRO**, 2005.

Osmanlı Arşiv Belgeleri

Bulgaristan Mümtâze Kalemi (A. MTZ. 04): 40/41, 40/79, 41/2, 41/22, 41/33, 42/2, 42/20, 42/28, 42/41, 45/1, 46/36, 65/45, 77/7, 91/24, 118/79.

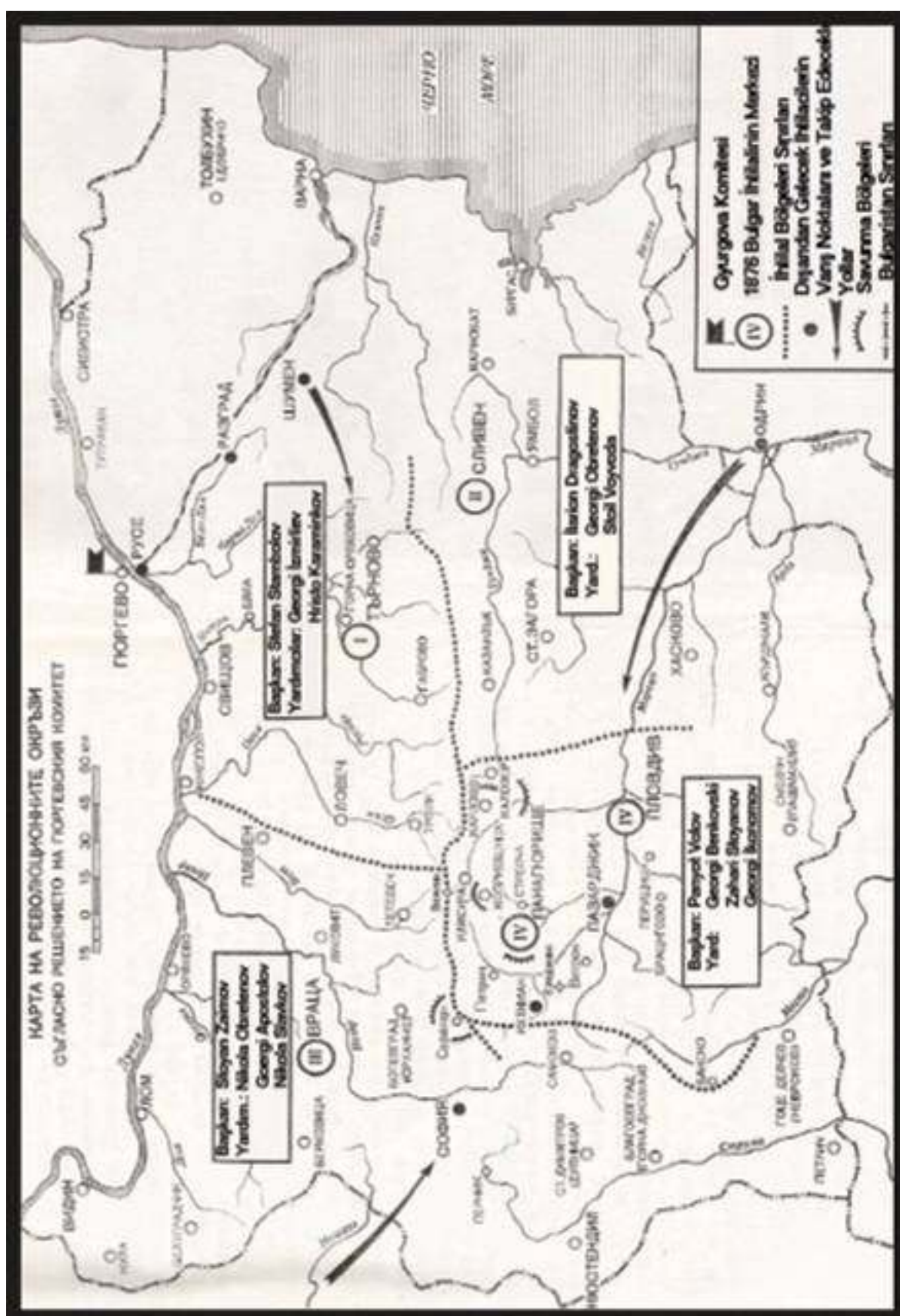
Hariciye- Tercüme Odası (HR. TO.): 6/26, 20/6, 39/22, 19/149, 37/101.

Hariciye- Siyasi (HR. SYS): 31/36, 31/56, 2870/35, 2870/36, 2780/40, 2870/53, 2881/34_3 ve 34_6, 2870/42.

Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (DH. KMS.): 30/38.

Zaptiye Nezareti Belgeleri (ZB.) : 599/107.

Ek.1 1876 Nisan İsyanı, Komitaların Hareket Bölgeleri



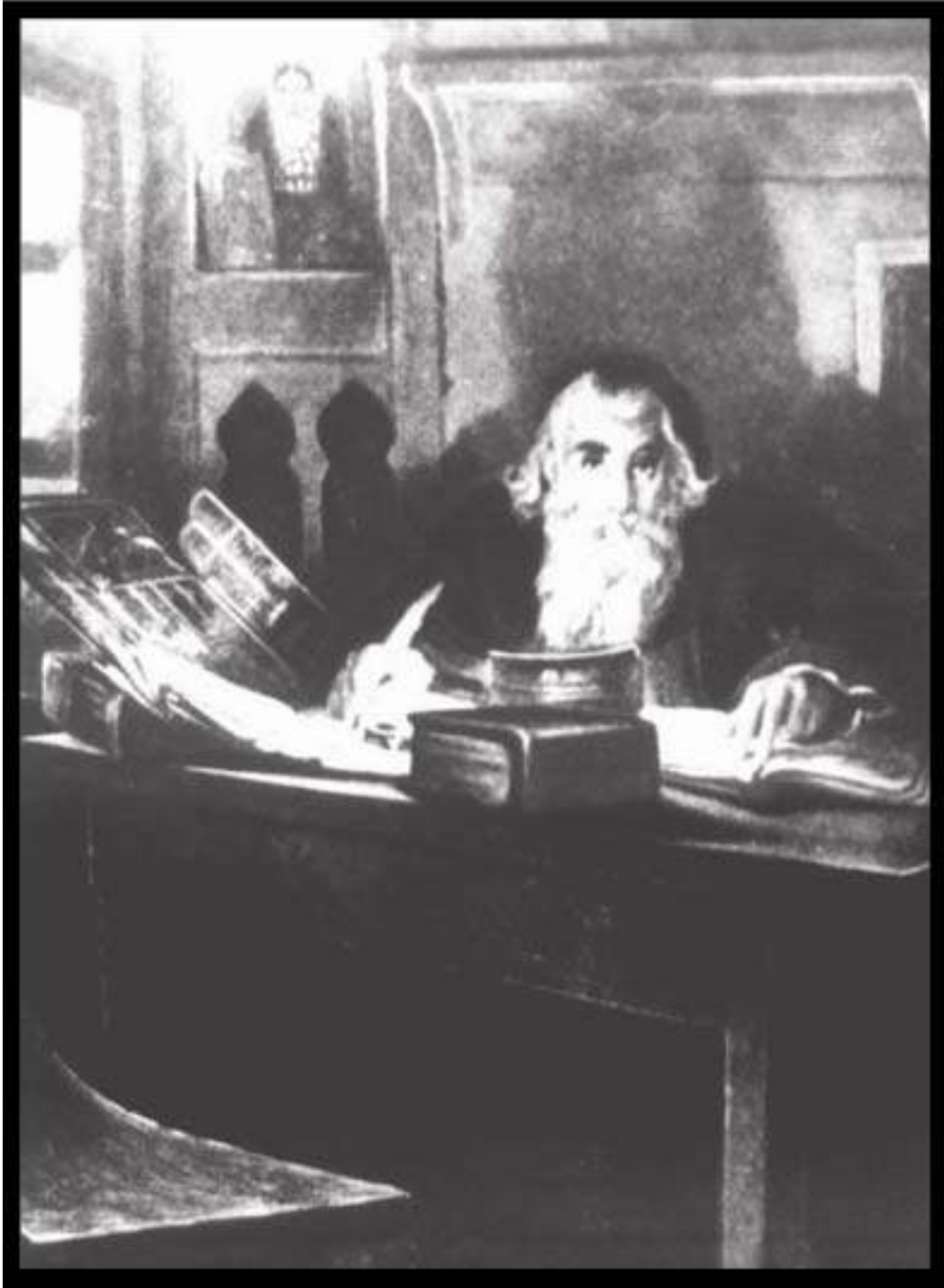
Ek. 2 Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'na göre Bulgaristan Sınırları



Ek. 3 Berlin Antlaşması'na göre Bulgaristan ve Şarki Rumeli Vilayeti



Ek. 4 Bulgar Millî Uyanışını Başlatan Paisiy Hilendarski (1722–1772)*



* Konstantin Kosev, *İstoriya Na Aprilskoto Vistanie*, s. 95

Ek. 5 İlk Bulgar Okulunu ve Bulgar Matbaasını kuran Vasil Aprilov (1789 – 1846).*



* Konstantin Kosev, *İstoriya Na Aprilskoto Vistanie*, s. 96

Ek. 6 Bulgar İhtilalcilerin İlk İdeologu Georgi Rakovski (1821 – 1867)*



* Konstantin Kosev, İstoriya Na Aprilskoto Vistanie, s. 98

Ek. 7 Bulgar Halk Kahramanı ve İhtilalcisi Vasil Levski (1837 – 1873)*



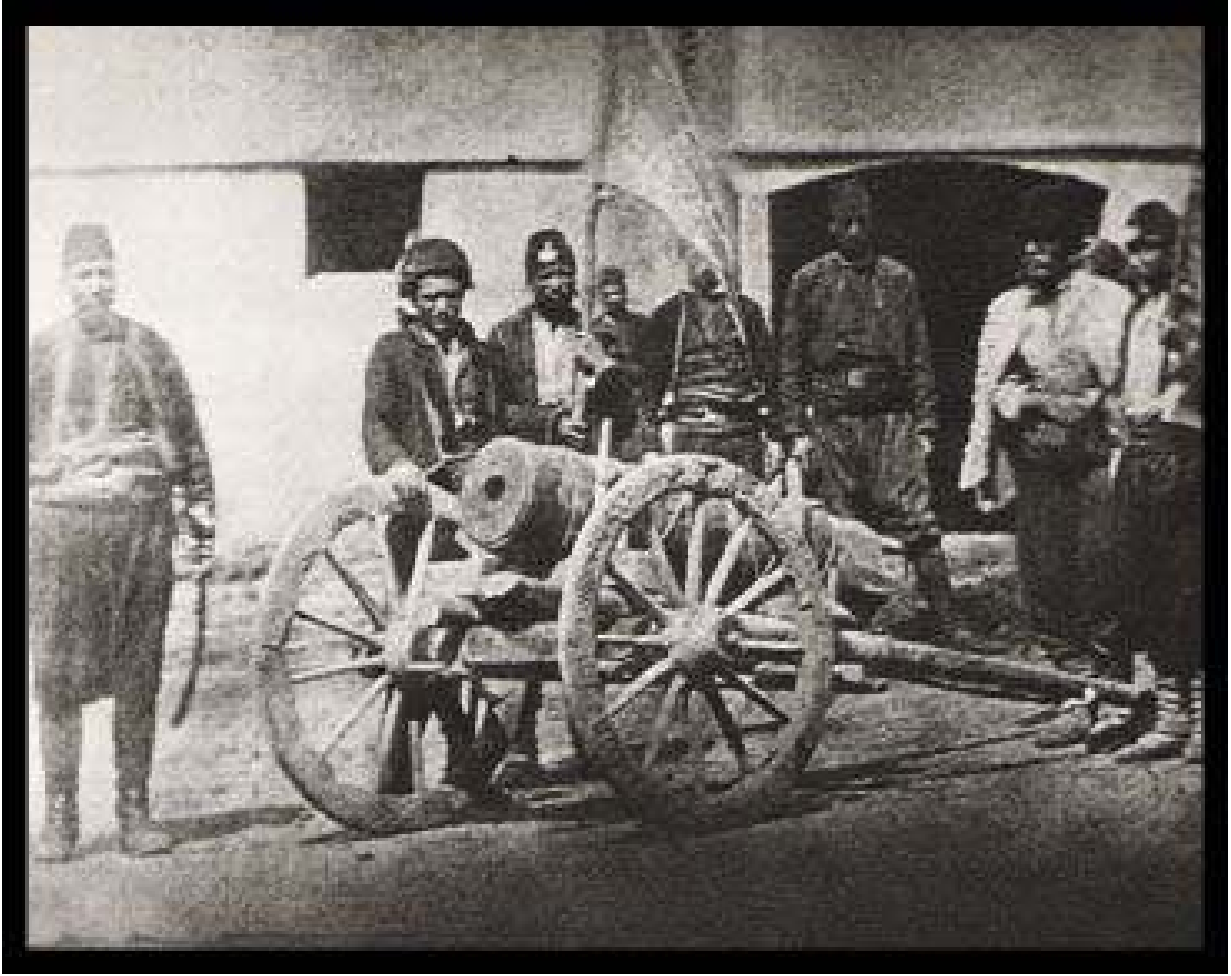
* Konstantin Kosev, İstoriya Na Aprilskoto Vistanie, s. 100

Ek. 8 Bulgar Halk Şairi ve İhtilalcisi Hristo Botev (1848 – 1876) *



* Konstantin Kosev, İstoriya Na Aprilskoto Vistanie, s. 482

Ek. 9 1876 Yılında Bulgar İhtilalcilerin Kullandıkları Kiraz Ağcından yapılmış Top*



* Konstantin Kosev, İstoriya Na Aprilskoto Vistanie, s. 480

ÖZET

Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında yaşayan Bulgarların bağımsız olmak için yaptıkları, dini, siyasi, ekonomik ve kültürel faaliyetler bu çalışmanın ana konusudur. Bu faaliyetlerin nedenleri Bulgarların Osmanlı hâkimiyetine girişlerinden faaliyetlerin başlangıcına kadar incelenmiş, oluşum süreçleri ortaya konulmuştur.

Bulgarların Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsız olmak için yapılan faaliyetlerin temelinde bir Osmanlı'dan memnun olmama durumu söz konusu değildir. Zamanla şekillenen bu bağımsızlık düşüncesi Bulgarların Patrikhaneye karşı hareketlenmesi ile başlamış Balkanlarda meydana gelen gelişmelerin etkisi ve Rusya ve İngiltere gibi devletlerin müdahalesi ile Osmanlı Devleti'ne karşı bir hâle dönüşmüştür.

Bulgarlar, özellikle Rusya'da ve Rusya'nın yardımlarıyla Bulgaristan'da açılan okullarda yetişen aydınların faaliyetleri ile ulusal bir bilinç kazanmaya; bağımsız olmak için başta eğitim, kültür alanında daha sonra da siyaset alanında bağımsızlık düşüncesini yüksek sesle ifade etmeye başlamışlardır.

Bulgaristan, Rusya'nın çabalarıyla 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik haline gelmiştir. Din, eğitim, kültür ve siyaset alanında Bulgar çabaları 1908 yılında bağımsızlıkla sonuçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

1. Bulgar
2. Bulgaristan
3. Bağımsızlık
4. İsyan
5. 19.yüzyıl

ABSTRACT

Main subject of this study is the ecclesiastical, political, economic and cultural actions of the Bulgarians living under the dominance of ottoman government. The reasons of these actions are analyzed from the beginning when Bulgarians get under the control of ottoman government and formation process is introduced in the study.

In the base of the activities of Bulgarians against Ottoman Government to gain independence is not because they were not pleased with the Ottomans'. The idea of independence formed by time is started with the brisk of Bulgarians against the patriarchate and with the effect of the developments in Balkans and with the intervention of the nations like Russia and England turned out to be an action against ottoman government.

Bulgarians started to gain consciousness of independence by the help of the actions of intellectuals who are educated in the schools which are opened by the help of Russians in Bulgaria and Russia. To be independent, they started to express their ideas loudly about freedom initially in the field of education, culture and then in politics.

With the efforts of Russia, Bulgaria acquired the status of principedom with Berlin Treaty in 13th of July in 1878. The efforts of Bulgarians in religion, education, culture and politics ended up with independence in 1908.

Key Words

1. Bulgarian
2. Republic of Bulgaria
3. Independence
4. Rebellion
5. 19th century